

România literară

Apare săptăminal
sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Grupul de publicații Topaz
16 - 22 septembrie 1992
(Anul XXV)

28

Agitați materialele, tovarăși!

ÎNTRE umor intenționat și umor involuntar la televiziune, înclin să dau câștig de cauză celei dintâi ipostaze, rolul celei din urmă fiind, desigur, să atenueze eventualul șoc, salvând aparențele în cazul în care vigilența cuiva s-ar deștepta stîrnind valuri de suspiciune. Probabil că s-a contat masiv și inteligent pe finețea în receptare a unei anumite părți a electoratului.

Fără falsă modestie, fără ură și fără răzbunare, trebuie să recunoaștem că în situația dată, (ariditatea temei fiind garantată și de lungă durată), ideea unui *sandvici-Caragiale* între două felii groase de studio electoral a fost salvatoare pentru psihicul nostru saturat de real. Salvatoare spun, ideea, chiar dacă cu părere de rău, poate, preferată variantei inoportune de *sandvici-Mizerabili*, între aceleași două autohtone felii. Adică cum, *Mizerabili*? Care *Mizerabili*? Un *Caragiale* se înghite mai ușor, e chiar indicat, face bine într-o campanie electorală, e de-al nostru, are dreptul. Nici nu e dur. Zeflema de velur, acolo, nimereală curată. Un *Hugo*, însă...?! Ni se *sparie* gîndul!

Oricum am lua-o, înțeleg că geniul s-a rotit din plin prin zonă și s-a pus taman pe clădirea cu pricina, în plisc cu una bucată aureolă de veritabil umor, hai să-i zicem involuntar. Iar dacă nimereala se va adevăra a fi opera hazardului, cu-atît mai bine. Hazardul nu răspunde la presiune, hazardul e cu noi.

Să nu numim altfel decît inocentă măscuță la proverbiala de-acum imparțialitate a televiziunii, faptul că *Scyllele* și *Carybdele* actualei campanii sînt trase, chipurile, la sorți, pentru o ireproșabilă ordonare a intrării lor pe post. Iar cînd sorții decid să iasă mai multe deodată pe spațiul aceluiași studio, nu ies, de pildă, numai *Scylle* prezidențiale sau numai *Carybde*, ci ies perechi și chiar troici antagonice, ciocnindu-se cu aprigă temperanță.

Tot uitîndu-mă la t.v., simt că mă bolînzesc, vorba olteanului, cum am mai pățit după *evenimente și emanație*. Că auzeam și-n somn ce zisese unul în metrou, cînd asta luase viteză și nu se mai putea face nimic, că *țiganul cînd s-a văzut împărat, întîi pe ta-su l-a spînzurat*. Că veni vorba de romi, Cioabă a fost, în fine, încoronat, cu coroană de aur, cu tot dichisul ce se cere în atare ocazie, și televiziunea s-a conformat prompt și la fața locului, făcîndu-ne să ne crucim seara de ce se petrecuse la amiază. S-a încoronat și, grație televiziunii, a salutat tot natul. Și s-a încins o sîrbă din doamne numai de treflă, bine hrănite și vesele și cu mare tandrețe privindu-și sirele. În vreme ce sub cerul liber și corect al campaniei noastre electorale s-a încins și un conflict, de ași de aceeași maslă, și cu îndesate și bogat gesticulate discursuri. *Budai Deleanu*, sireacul, s-o fi răsucit de rîs în mormîntul său din înaltul trecutului nostru.

Și uite că spațiul pe coloană se cam duce și eu nu-mi pot reprima o ultimă și respectuoasă gîndire. Se vede pe ecran, ori de cîte ori apăreți, domnule președinte, în timp ce dați frenetic din dreapta dumneavoastră strînsă-pumn, sau urcînd și scoborîndu-vă ambele mîini cu amploare în cele zece direcții ce vi le impun simultan talentatele dumneavoastră degete, în căutarea cu toată convingerea, în aer, a clapelor unei invizibile orgi politice, se vede, zic, pe fața dvs. acel joc aproape genial al insatisfacției că n-ați făcut totul, deși ați făcut destule, ca să fiți ținut minte. Se vede mai ales un fel de jenă neputincioasă cînd vă lăsați, totuși, pupat și răspupat de venerabile doamne, și ce multe și agresive în adeziunea lor sînt dînsele! De ce? De ce! Ele vă vor vota. Ele vor veni să vă voteze cu tot entuziasmul și cu tot neamul. De ce să vă jenați, domnule președinte! Și sînt o bucurie cînd se văd în jurul dumneavoastră, agitîndu-vă portretul, de sus în jos și de jos în sus, cu o energie demnă de alte timpuri, cînd, țineți minte, se făceau repetiții la defilări, și de undeva dintr-un văzduh, care, iată vă protejează și azi, se auzea un îndemn pururea întineritor: *Agitați materialele, tovarăș!*

Constanța Buzea

GERD ARNTZ: *Criză* (1931). Ilustrăm acest număr cu grafică din catalogul expoziției itinerante *Grafică socială din perioada Republicii de la Weimar* (editor Heinrich Finle, Stuttgart, 1985). În pagina 23, avâncronica expoziției ce se va deschide la Teatrul Național - în 17 septembrie - semnată de Amelia Pavel.

DIN SUMAR : ● Geneza stalinismului național în România ● Argumente pentru critica literară ● Versuri de Ștefan Aug. Doinaș și Dan Laurențiu ● Un interviu cu Gabriela Melinescu ● Un Orwell român ● Senzaționalul în istoria literară ● Opium pentru popor: *Basic Instinct* ● O nouă rubrică de Petru Creția ●

DAN DEȘLIU — IN MEMORIAM (paginile 14-15)

Geneza stalinismului național

Mult timp, mai cu seamă înainte de anii șaiszeci, comunismul românesc era privit de analiștii occidentali ca o plantă de import, fără reale șanse de înrădăcinare în cultura politică națională. Această viziune, fără îndoială susținută de realitatea epocii, ignoră totuși faptul că liderii comunisti erau ei înșiși conștienți de deficitul cronic de legitimitate al formațiunii politice pe care o conduceau. Pentru a înțelege cursa pentru credibilitate care avea să fie declanșată de Gheorghiu-Dej și continuată până la dimensiuni paroxistice de către Nicolae Ceaușescu, este necesară priceperea formulei politice a comunismului românesc în complexitatea ei reală. Altminteri, dacă ne mulțumim cu exclamații ultragrate și condamnări morale, nu înaintăm în planul comprehensiunii istorice. Desigur, comunismul românesc a avut, de la început, caracteristici de sectă, dar trebuie insistat asupra naturii intime a luptelor care l-au măcinat ca și asupra psihologiei actorilor antrenați în aceste conflicte.

La urma urmei, atunci când Stalin decidea să transfere sediul Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești de la Belgrad la București, în vara anului 1948, prea puțin se știa în Occident despre comuniștii români. Chiar și în țară, datele erau departe de a fi abundente. Biografiile noilor lideri erau considerate secrete de stat. Sursele erau precare, iar controlul total al informațiilor în România satelizată de Moscova nu avea cum să faciliteze o minimă verificabilitate a atitor relatări adeseori fanteziste. Deși părea lipsit de istorie, o simplă născocire instituțională a Kremlinului, PCR avea o istorie și încă una extrem de tulbură. Să spunem aici că era vorba de o grupare constituită în conformitate cu postulatele leninismului, o branșă balcanică a sistemului bolșevic de credințe, mentalități și atitudini: fără ezitare, din primul moment al existenței lor ca partid, comuniștii români au făcut totul pentru a anihila orice fibră critică și pentru a menține în rîndul partidului o atmosferă închizitorială. Cazul primului secretar general al PC din România, Gheorghe Cristescu, exclus după Congresul al III-lea pentru refuzul de a accepta orbește fiecare ordin al Moscovei, era astfel simptomatic. Tot astfel, un intelectual de marcă precum Eugen Rozvan, unul din fondatorii partidului, era marginalizat tocmai pentru că îndrăznise să nu fie de acord cu dogmele cominterniste privind „caracterul multinațional” al statului românesc. Pentru comuniștii români evidentele sociologice și istorice erau lipsite de semnificație. Prizonieri ai gnozei staliniste, ei erau gata să nege orice semn al realității în numele unei viziuni milenarist-utopice suficientă sieși și visceral ostilă oricărei tentații eretice. Deși vorbeau fără conținere despre proletariat, documentele partidului nu erau decât înșiruire aseptice de formule moarte, lipsite de orice apel în rîndurile clasei muncitoare românești. În plus,

negarea intereselor naționale, neglijarea programatică a trecutului, erau tot atâtea elemente de natură să facă din PCR un corp străin în organismul politic românesc. Dacă alte partide comuniste est și central europene puteau invoca o relație de relativă continuitate cu stînga pre-bolșevică, în cazul PCR s-a mers în chip obsesiv pe calea suprimării tradițiilor socialiste. Un eveniment cataclismic pentru elita comunismului românesc l-a constituit exterminarea „Vechii Gârzi” a partidului în timpul Marii Epurări staliniste dintre 1936 și 1938. Chiar dacă mulți dintre cei lichidați în URSS erau neîndoios partizani febrili ai leninismului, ei erau totuși legați biografic de începuturile mișcării și de tratativele purtate cândva cu Lenin și Trotsky privind afilierea PCR la Comintern.

Odată dispăruți aceștia, nu mai era loc decât pentru carieristi slugarnici gata să servească necondiționat centrul moscovit. Toate luptele fracționiste care vor marca viața partidului în anii următori vor fi așadar simple reglări de conturi între grupuri interesate în permanentizarea propriilor poziții hegemonice, iar nu în promovarea unor opțiuni politice distincte. Excepția în acest caz, a fost probabil Lucrețiu Pătrășcanu, om politic autentic, cu suficiente date în cariera sa interbelică și imediat post-belică de natură să-l recomande drept un redutabil rival al lui Dej și al Anei Pauker. Eliminarea lui Pătrășcanu era deci de natură să convină deopotrivă protectorilor moscoviți ai PCR ca și diverselor grupuri ce-și disputau supremația în partid. Mai mult, deși Pătrășcanu nu a formulat *expressis verbis* o linie național-comunistă, el era singurul comunist român care ar fi putut să găsească suficient sprijin în țară în cazul în care o asemenea opțiune ar fi devenit publică.

Cazul Foris este esențialmente diferit: executarea lui Stefan Foris de către notoriul agent sovietic Pantelei Bodnarenko zis Pantusa, făcea parte din sîngerosul ritual al constituirii noului nucleu diriguitor al partidului în perioada 1944-1946. Să nu uităm că, în primele două luni de după 23 august 1944, era departe de a fi clar cine deținea supremația absolută în partid: Dej sau Ana Pauker? Or, o asemenea ambiguitate era contrară logicii partidului totalitar. În asemenea formații cazon-militariste, disciplina inflexibilă, subordonarea totală a aparatului față de lider sînt trăsături *sine qua non*. Foris fusese înlăturat de la conducerea PCR în aprilie 1944, dar nu era încă limpede dacă Stalin îl acceptase pe Dej drept principalul său purtător de cuvînt în România. Arborind masca obedienței și a cordialității reverențioase, Dej a jucat cartea amicitiei devotate cu Ana Pauker și suporterii ei (Vasile Luca și Teohari Georgescu). Între timp, prin Emil Bodnăraș și Iosif Chișinevschi, dar și prin politicienii sovietici Pavel Iudin și Mark Mitin, el și-a stabilit propriile legături la Moscova, beneficiind totodată de simpatia lui Stalin pentru premierul Petru Groza. Acesta din urmă era oricum privit cu

IMPRUMUT. Toată lumea e azi obligată să facă împrumuturi. Nu pentru a ține pasul prețurilor (așa ceva ar fi imposibil), ci pentru a conjura viitoarea lor majorare. La urma urmei, un fel de apărare psihologică. Așa că am făcut și eu un împrumut.

Mergînd la cea mai apropiată bancă recent deschisă (nouă ca scoasă din cutie, cu sediul mirosînd încă a vopsea proaspătă și funcționari de o amabilitate coplesitoare), am aflat că dobînda de 35% pe care va trebui s-o plătesc înseamnă un adevărat chilipir față de ceea ce ar putea fi peste o lună sau două. Așa că, resemnat, m-am apucat să completez formularul.

În timp ce scriam, trăgeam discret cu ochiul la teancul formularelor deja completate de alții. Și m-a apucat ameteala: un țaran împrumuta 5 milioane ca să-și cumpere tractor; un inginer împrumuta 10 milioane pentru a fonda un SRL; un întreprinzător împrumuta 50 de milioane pentru a deschide un magazin. Dacă se dau aici împrumuturi numai de ordinul milioaneilor, traducîndu-se în viață adagiul *On ne prête qu'aux riches?* Din fericire, privirea îmi cade pe altă hîrtie: un pensionar cerea 70 de mii de lei pentru a-și cumpăra garsoniera. Slavă Domnului, răsufu ușurat, tot de atîta am nevoie și eu.

Dar cînd a trebuit să precizez „scopul împrumutului”, am început să dau din colț în colț cum să scrii, negru pe alb, că îți trebuie banii ca să oferi un prînz prietenilor?

Și, totuși, e purul adevăr. Îi invit în fiecare an la masă pe cei patru prieteni care mă invită, la rîndul lor, tot o dată pe an. Celor 12 persoane strînse în sufragerie va trebui să le dau la început un aperitiv (două

sticle de Martini și o sticlă de gin fac 7.200 lei), însoțit de icre (4.000 cutia de Manciuira) și de mezeluri (6.000 de lei cele trei kilograme); vor urma, inevitabil, supa (950 de lei legumele) și peștele (4.000 cîteva felii de pește alb), sarmalele naționale (cel mai ieftin fel, doar 3.000 de lei) și friptura (8.000 de lei patru mușchi de vită), tortul (5.000 de lei în varianta economică), apoi fructele (1.370 de lei). Dacă mai adăugăm vinul (5.000 de lei), șampania (3.000), coniacul (2.000) și, vai, obligatoria sticlă de whisky (3.500), precum și ingredientele indispensabile, nota de plată se cifrează la 62.500 lei.

Asta după ce am calculat totul cu parcimonie: nici un musafir nu va avea dreptul la al treilea Martini, nici unul nu va putea repeta friptura ori lua a doua felie de tort. Cît despre whisky - o sticlă să le-ajungă la toți. Gatal Sîntem în tranziție! (Spre ce? *That is the question*).

Evident, salariul meu de 24.000 lei lunar n-ar ajunge nici măcar pînă la supă, așa că împrumutul rămîne unica soluție. Ce bine că i-am invitat acum, înainte ca „efectele în cascadă ale reducerii subvențiilor” (citez pe primul-ministru) să se manifeste în toată splendoarea lor! Am chiar senzația, culpabilizantă, de a fi tras pe sfoară generoasa mea bancă de credit: cine știe cît vor mai valora la Crăciun banii împrumutați?

Și astfel voi plăti aproape 70 de mii de lei un prînz - oricum mai ieftin decît la restaurant. Pardon, îl voi plăti 93 de mii cu dobînda cu tot. Dai un ban, dar face. Unde pui că s-ar putea să fie ultimul prînz.

Mihai Zamfir

suspiciune de către grupul moscovit care nu-l tolerase decît ca pe un temporar „tovarăș de drum”. Faptul că Dej, iar nu Ana Pauker, a fost selectat pentru rostirea rechizitoriului anti-titoist la ședința Cominformului din vara anului 1949, vorbește despre noul său statut în ochii despotului de la Kremlin. Muncitorul ceferist, tăcut și răbdător, era în chip limpede desemnat poziției de întietate absolută.

În același timp, Dej a manevrat cu abilitate pentru lărgirea bazei sale în aparatul de noiembrie-decembrie 1961, el va vorbi despre prigonirea lui, dar și a atîtor „cadre de încredere” de către cei ce fuseseră denunțați, în iunie 1952, drept „deviatori de dreapta” și „oportuniști de stînga”. Cu prilejul aceleiași plene, Dej va insista asupra rolului său providențial de apărător al onoarei ilegaliștilor, de atîtea ori ofensați de către aventurierii Pauker și Luca. Mai mult, le va atribui prăbușirilor săi adversari, numeroase alte păcate, inclusiv „deschiderea porților partidului pentru elementele legionare”. Discursuri de maximă adulație la adresa lui Dej au fost rostite de Nicolae Ceaușescu, Leonte Răutu, Ghizela Vass, Ana Toma, Valter Roman, Gheorghe Vasilichi, Ion Gh. Maurer, Gheorghe Stoica și alte personaje direct implicate în tenebroasele afaceri discutate cu prilejul acelei reuniuni. Să cităm aici din cuvîntul lui Valter Roman, publicat în Știința din 12 decembrie 1961: „Cînd grupul Pauker-Luca, cît și unii conducători din străinătate, incitau la represiuni, iar în unele țări socialiste chiar se și săvîrșeau represiuni, tovarășul Gheorghiu-Dej a luat apărarea hotărîtă a foștilor voluntari români din Spania deși, după cum am aflat acum, însuși tovarășul Gheorghiu-Dej s-a găsit într-o situație deloc de invidiat...” Nu puțini tovarășii din alte partide m-au întrebant: Cum ați scăpat voi cu viață? Le-am răspuns: iată, am scăpat, pentru că partidul a avut o conducere proletară, sănătoasă, pentru că în fruntea lui se afla tovarășul Gheorghiu-Dej. Ei ne-au admirat și ne admiră pentru acest lucru. Și au pentru ce să ne admire”. Să nu uităm: aceste cuvinte erau rostite în decembrie 1961, cînd închisorile românești gemeau de deținuți politici, inclusiv membri ai lotului Pătrășcanu ori figuri de seamă ale intelectualității naționale precum Constantin Noica sau N. Steinhardt. Era vorba, firește, de o cînică retorică propagandistică, menită să-l facă pe Dej să apară drept un adevărat fiu al clasei muncitoare și un simbol viu al tradițiilor revoluționare

românești (la antipodul internaționalismului steril al grupului moscovit).

Cum am mai spus-o și în alte esuri, această operație demagogică era legată de schimbările ce aveau loc la Kremlin și de efortul de de-stalinizare inițiat de Nikita Hrușciov. Pariul stalinismului național propus de Gheorghiu-Dej și echipa sa era așadar un camuflaj pentru starea de panică resimțită de uneltele lui Stalin în condițiile limitatei liberalizări hruscioviste. Ce puteau ei contrapune lui Hrușciov decît mitul patriotismului lor neabătut? Fără nici un fel de șovăire, Dej și camarila sa s-au angajat în confecționarea noilor legende privind lupta lor pentru apărarea independenței și suveranității naționale primejdite de planurile integraționiste ale Moscovei. Între cei care s-au raliat cu trup și suflet lui Dej și Maurer în acest efort au figurat Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Apostol, Alexandru Bîrlădeanu, Leonte Răutu și Gheorghe Gaston Marin. Fiecare dintre aceștia va juca un rol important în justificarea opțiunii stalinist-naționale, respectiv a configurării unei linii autarhice și finalmente izolaționiste în locul unei direcții deschise și realmente liberalizatoare. O asemenea direcție nici nu era posibilă în viziunea închistată a acestor îndrîjiți cominterniști și cominformiști.

Rescrierea istoriei partidului în termeni patriotarzi nu era astfel decît un exercițiu mistificator. Întîi Dej, apoi Ceaușescu vor excela în exaltarea unor episoade obscure de revoltă socială în detrimentul recunoașterii punctelor de adevărat cruciale din istoria țării. Dar puteau ei acționa altfel fără a-și submina propria autoritate? Dacă ar fi recunoscut că PCR nu fusese vreme de decenii decît o agentură mafiotă, ce drept ar mai fi avut ei să se afle în vîrfurile piramidei? Dacă ar fi recunoscut că alte variante de marxism, inclusiv cea social-democrată, puteau duce la experimente mai puțin odioase decît cel stalinist, mai aveau ei vreun rol de juct în stînga românească? Dacă ar fi tolerat democratizarea, nu ar fi fost ei oare măturați de pe scena istoriei ca niște impostori și uzurpatori de ultimă speță? Iată tot atîtea elemente care pot lumina deciziile ce aveau să ducă la experimental ceaușist al stalinismului național, combinație sui generis de teroare mentală, abulie socială, degradare morală și mizerie abisală.

Vladimir Tismăneanu

RETROVIZOR

Istorie și memorie

Dl. Iliescu a răspuns, în cadrul unei emisiuni electorale de la B.B.C., mai multor întrebări puse de către ascultători. A răspuns e un fel de a vorbi. Pentru că dl. Iliescu nu-și amintește mai nimic din trecutul recent, atît al țării, cît și al d-sale personal. Nu și-a amintit, de pildă, că, în noaptea de Crăciun a anului 1968, pe cînd era ministrul tineretului, a avut loc în București o manifestație a studenților. Neautorizată, desigur. Nu și-a amintit nici de ședința de la Centrul Universitar, în care d-sa i-a „prelucrat” pe greșii față de politica de stabilitate a P.C.R.

Merită a fi reprodus *ad litteram* răspunsul dat de către dl. Iliescu la întrebarea dacă a fost de față cînd Constantin Pîrvulescu l-a criticat pe Ceaușescu: „Nici nu-mi amintesc dacă eram chiar în sală în momentul acela”.

Dacă nu cumva dl. Iliescu doar se prefăce a fi uitat, am putea crede că d-sa n-are memoria istoriei. Pentru președintele în funcție al României, această carență este fatală. Nu numai decît în sensul că dl. Iliescu ar putea rata cea de a doua investiție, dar în sensul că d-sa ratează, și încă în mod sistematic, istoria la care participă. (N.M.)

Argumente pentru critica literară

I NTERVIURILE, anchetele, declarațiile și eseurile care se străduiesc să răspundă de doi ani încoace la o întrebare pe cât de scurtă, pe atât de complicată (*critica literară - încotro?*) nu fac decât să sublinieze o criză de tranziție. Stimabilului critic literar i-au căzut dinții de lapte - prea se dedulcise la zaharicalele Textului - și cel care pînă mai deunăzi rezistase prin cultură a fost obligat să deschidă ochii la lume. Libertatea presei i-a semnalat faptul că nu mai are încotro: cînd alții dau cu bîta, toporul, copita sau alte accesorii, este și el obligat să se apere cînd măcar cu vorba.

Nu mică a fost influența pe care a exercitat-o publicarea unor scriitori din exil. Monica Lovinescu notează că, atunci cînd d-sa vorbește despre literatură, „să nu se subînțeleagă critică literară. Pentru a pătrunde din nou în literatură - după zodia realismului socialist care o anulase - se cere un inevitabil popas pe pragul etic. De pe acest prag am privit mai ales, fără a-l confunda însă o clipă cu un criteriu estetic”. A stîrnit proteste (izolate) cartea lui Virgil Ierunca, *Românește*: cum este oare posibil să li se facă un portret atât de scandalos unora dintre personalitățile noastre literare de frunte? Iată că este posibil și perfect justificat. Una și cu una fac două: faptul că s-a vorbit de scriitorul G. Călinescu (și a fost găsit de unii *divin*) nu va împiedica pe nimeni să amintească de academicianul G. Călinescu (cel atât de *optimist*). De fapt, nu e vorba decât de cele două fețe ale monedei. Și de ce să ne uităm numai la *ban* (acolo unde scrie cît valorează) și să ne indignăm dacă alții îndrăznesc să se uite și la *stemă* (pe care se mai zăresc sondele, spicele și inscripția „reseristă“)?!

O altă bătaie de cap ne-au dat deținuții politici. Ce criterii să aplicăm în comentarea jurnalelor de pușcărie? Mai ales că nu le putem întrutotul ignora: prea sînt multe și prea ne povestesc lucruri înfiorătoare! Problema rămîne în continuare deschisă...

D AR conjugarea acestor trei factori - realitatea socială, influența exilului și evoluția literaturii înseși către abandonarea ficțiunii - nu pot să nu-l smulgă pe criticul literar onest din marota rezistenței prin cultură. Și ca orice om de bună credință, cînd simte că-i fuge pămîntul de sub picioare, încearcă să se agate de ce-i vine mai la îndemînă.

Nimic mai tentant decât să ne aruncăm în barca științei, „căutînd alianțe cu sociologia, istoria ideilor, psihanaliza, existențialismul, antropologia imaginarului, semiotica, istoria mentalităților etc.” (vezi *România literară*, nr. 9/1992, p. 3). Cu siguranță se vor găsi multe lucruri interesante de spus, din această perspectivă, despre literatura română. Dar nu știu cîte șanse avem pe plan extern, înfruntîndu-i pe faimoșii noștri prieteni-dușmani (Charles Mauron, Hans Robert Jauss, Georges Poulet sau Jean Starobinski), cu propriile lor arme, dar cu armata (literatura română) slăbită după postul comunist, pe cînd aștepta să moară Godot și, deci, mult prea puțin cunoscută în Occident. Și degeaba încercăm să ne despărțim zîmbind de Titu Maiorescu, tot *în lături*! ne stă pe limbă să strigăm, de cîte ori ne pomenim cu alde Păunescu în cîrcă.

Nu voi obosi citînd mereu și mereu următorul fragment, cel mai edificator, din *Jurnalul fericii*: „Suprarealismul e de la Paris, delirul o fi bun la Zürich, la cafenea. Aici nu-i acolo. Aici se oprește trenu-n gară, nu gara la tren. Aici e țara lui Ion, a Fanarioșilor și a lui Soarbe-zeamă, aici Vlad Tepeș i-a tras pe solii turci în țeapă, nu le-a spus «trageți înții dumneavoastră, domnilor englezi», iar Petrache Carp i-a arătat lui Vodă Carol că porumbul se

mănfîcă cu mîna, aici e pe viață și pe moarte, aici nu e decor sofisticat și suprem de nebunatic, nu-s draperii și delicii, nu-i paradis ori iad artificial, aici e ca la dugheană, ca la tejghea, ca la obor, ca la proces de clironomie; nu-i cu giuvaericele, e cu pietre, cu bolovani”.

Și mai intervine o mică problemă de principiu. Ne plîngem că, de cînd cu liberalizarea, minunatul public cititor dă bir cu fugiții spre ocupații mai lucrative. Dar oare nu îl stimulam chiar noi, încercînd să ne reconstruim castele de fildeș, de unde să facem un genial *tête-à-tête* cu vreun moros savant occidental? Greșit ar fi să respingem profunzimea spiritului și performanța intelectuală; dar Umberto Eco nu ne-a demonstrat oare că ele pot fi practicate la nivelul maselor, stîrnind chiar admirația lor?

Deci, chiar așa: *critica literară - încotro?*

L AȘIND (semi)gluma la o parte, voi spune în felul următor: pentru a fi literară, critica va trebui să aibă în vedere în prim-plan opera, cu toate defectele și calitățile ei. Criticul va trebui să (re)cucerească entuziasmul și naivitatea lui Icar, implicîndu-se cu trup și suflet în cartea pe care o citește și o comentează. Nimic nu va fi prea mult, ca argumentație, pentru criticul care va trebui să aibă din nou și mereu curajul de a se înălța împreună cu opera literară către razele (fatale ale) soarelui. Dar orice grilă prestabilită, pentru a fi aplicată peste un text oarecare, nu face decât să-l încarcereze. Da, așa este, am naivitatea de a paria în continuare pe gusturile, judecata, obiceiurile, cultura, onestitatea, lecturile și mai ales *spiritul critic* ale cititorului avizat.

Pe de altă parte, criticul literar nu mai are voie să trădeze lumea cotidiană, lăsînd-o în cauțiune politrucilor. El va trebui să fie un veritabil Anteu, lipit cu picioarele de pămînt, de realitate, amendînd orice alunecare morală, pe planul vieții politice, sociale, literare etc. Va trebui să îmbine entuziasmul fără margini pentru valoarea estetică și prudența lucidă față de conotațiile etice (nu doar ale textului, ci și ale autorului). Nemitrebuind să susțină, din principiu, un anumit scriitor sau grup literar, își va dobîndi libertatea de a lăuda sau dezavua una sau alta din cărțile aceluiași autor, în funcție exclusiv de ceea ce-i indică spiritul său critic.

Literatura și, implicit, critica literară nu vor mai trebui să fugă de realitate și de implicațiile politice ale discursului estetic. Abia de acum încolo, ele vor descoperi că cele două (politicul și esteticul) pot fi complementare - cu condiția ca primul să nu fie imoral, iar al doilea - militarist.

Nu în ultimul rînd, criticul care va dori să se facă ascultat va trebui să țină departe de sine scriitura cenușie și monotonă. Adaptînd puțin versurile lui G.-B. Marino, care aveau în vedere persoana poetului, sugestia sună în felul următor: „E' del critico il fin la meraviglia;/ Parlo dell'eccellente e non del goffo;/ Chi non sa far stupir, vada alla striglia”. („Scopul criticului e de a minuna;/ Vorbesc de acela foarte bun, nu de neghiob;/ Cine nu știe să te uimească, să meargă la țesală”. Din păcate, în vremea noastră se circulă tot mai puțin călare, la cîți critici plicticoși există...) Sînt sigur că polemica de idei, urbanitatea tonului, talentul demonstrației, informația și erudiția precum și desăvîrșita moralitate și acutul simț etic vor putea impune din nou critica literară în atenția cititorilor.

E mult, e puțin pentru un program? Nu știu. Dar eu cred într-o critică literară situată între Icar și Anteu.

Laszlo Alexandru

KARL HUBBUCH: Fiare vechi, 1925-1927

Încet

Încet trebuie să te strecoari
pe drumul de seară
el e plin de umbre și din
fiecare copac poate țipa o pasăre

ea nu are un glas roz
ea te poate implora să-ți
urmeze zborul de mătase
pe sub pămînt

printre nourii cerului
eu cad din cerul acesta
fără nici o clipă speriată de moarte
vreau să te omor

vreau să te strîng de gît
n-aș vrea să te duci niciodată
pe lumea cealaltă
lumea cealaltă sînt eu
lumea aceasta încă ești tu

Finis mundi

Te voi urmări cu pași gigantici
pînă la capătul nopții
adică pînă acolo unde
plîngerea și scrîșnirea dinților

luminează asemeni unui fulger
cerul pur ca morala
unui nou născut
bolta se sparge cu o crăpătură albă
mai feroce decât

gura unui animal al deșertului
urlînd după victima lui
iartă-mă nu mă pot lipsi de sîngele tău
cum numai eu știu să merg

pe urmele tale în patru labe
un limbaj mut
care nu mai are nevoie de cuvinte
umane

Dan Laurențiu

Alexandru Sahia și iluziile sale pierdute

AM FOST colegi la Facultatea de Drept. Și ușor - cum se stabilesc legăturile de prietenie în tinerețe, ne-am împrietenit. Ne-au apropiat și sărăcia, și anumite preocupări literare, și o anumită generozitate sufletească, și mai puțin (ca să nu zic deloc) problemele juridice. Că aceste probleme juridice ne-au interesat foarte puțin stă dovadă și faptul că Alexandru Sahia n-a reușit - furat de multiple nevoi și activități - să-și ia licența în Drept. Iar eu m-am chinuit grozav până mi-am luat patalamaua, cu care n-am făcut nimic.

Alexandru Stănescu din satul Mânăstirea Vlașca, cu pseudonimul lui literar Al. Sahia, era obsedat - pornind de la necazurile unei copilării și tinereți trudnice, de rezolvarea problemelor sociale, de curmarea sărăciei care pustia o serie de case și de oameni în lumea întreagă, apoi de probleme literare, de nuvelele scrise într-o viziune cât mai realistă. Eram și eu destul de muncit de sărăcie, dar priveam cu mirare această sărăcie, căreia mă vedeam destinat, dar de care nu făceam nici un efort concret să mă despart.

Ne-am întâlnit câțiva ani, aproape în fiecare zi, fie la curs, fie pe Calea Victoriei, depășind tot felul de impresii despre cărți, despre oameni, urzind planuri. Încleștat de nevoia prea de tot aspră de a subzista fizic, el se angajase pedagog la o școală vestită prin derbedeismul elevilor ei, cu care sfătosul și molcomul meu prieten avea mult de furcă. Eu însumi încasam atunci câțiva bănuți făcând lucrări de redacție la revista „Vremea” (lucrări care, în starea explozivă în care mă zbăteam, mă exasperau nespus). Discutam cu el despre toate cele în după-amieze de duminică, petrecute în doi într-una din sălile școlii comerciale din strada Nicolae Filipescu (astăzi Mendeleev), unde pedagogul nostru și locuia.

Îmi amintesc cu câtă fervoare îmi vorbea el de lecturile lui socialiste, despre idealul lui social, și câtă răvnă perseverentă pune să mă convingă și pe mine, ba chiar să mă înroleze în armata luptătoare a proletariatului. Eu, atent, dar fără entuziasm pentru atari probleme, căutam să-i demonstrez că acestea sînt probleme minore pe lângă cele pe care în principal trebuie să le avem în vedere: rostul vieții noastre; are sau nu are sens viața noastră și, dacă are, care e sensul? Iar dacă nu are, la ce bun să viețuim? de asemenea, îngrozitoare enigmă a morții socotită de mine problemă cardinală la ora aceea, tot restul fiind o bagatelă.

Cu aerul lui bonom, cu glasul lui stins, mocnind totuși în el energii revoluționare, bun, nespus de bun, iubindu-și semenii cu înfinit spirit de dăruire, cu ochii lui înecați în visuri ce se cereau realizate, cu vocea lui voalată, de o dragoste pentru semeni ce creștea nemăsurat, ca o pasiune mistuitoare, Alexandru Sahia te căștiga sufletește prin corectitudinea lui, prin căldura sentimentelor lui, prin fervoarea care emana din vorbele și gesturile lui de om așezat, respirînd curățenie, generozitate.

Pun accentul în chip deosebit, repetat, pe bunătatea lui, aceasta constituind calitatea eminentă a celui ce a fost Alexandru Sahia. Era bun ca o pîine caldă și moale, dar totodată virtuos, neclătinat și înflăcărat în credința și nădejdea lui de bine. Sărăcia, pe alocuri chiar mizeria pe care a cunoscut-o în toate dimensiunile, nu l-a înrăit, așa cum se întâmplă în mod obișnuit și în cele mai multe cazuri similare. Sărăcia în

schimb l-a îndrăjit, l-a călit sufletește, deși l-a ruinat fizicește. Lupta fiind însă inegală cu toți nedrepții, cu toată nedreptatea acestei lumi, Sahia simțea ca un cuțit în carnea lui toate dificultățile pe care le avea de învins, și nu s-a dat bătut pînă ce dezamăgirea, tuberculoza și moartea l-au răpus.

În starea de spirit explozivă în care eram atunci - prin 1929/1930 - am abandonat publicistica pe care o făceam pentru câțiva bani, care însă nu-mi ajungeau în nici un fel. În locul meu l-am lăsat pe Alexandru Sahia care, un timp, a devenit secretar de redacție la revista „Vremea”. Într-un alt moment de ananghie pentru el, călugăria a însemnat o altă soluție provizorie privind probleme nevralgice ca locuința și masa zilnică, dîndu-i totodată răgaz și liniște să citească, să mediteze, fără să mai fie tracasat de iadul Capitalei. A fost la Mitropolie și mai marii bisericii l-au căfănit ucenic călugăr, încîntați, cum erau, să pună mîna pe oameni cu carte, care mai țineau și o pană în mînă. Sahia s-a văzut la mînăstire. I-am împrumutat și eu cîteva cărți, printre care îmi amintesc - după cererea lui - și de un Nietzsche, care mergea acolo ca nuca în perete. Eu, unul, nu-mi făceam nici o iluzie că Sahia - și probabil nici el - va încerca cine știe ce revelație. Dar îmi spuneam că omul va afla tihna să mai citească o carte, să scrie, să trăiască o experiență fecundă, care n-avea să-i strice. Dar, în locul iadului laic, Sahia s-a trezit într-un iad călugăresc, cu tot felul de perversiuni, de ipocrizii, de sforării, de anomalii, pe care cu umor tragic, cu incisivitate, cu ochii realiști le-a prezentat în cîteva schițe cutremurătoare, din care nu știu cîte au văzut lumina tiparului.

În atmosfera aceasta în care tortura lui obișnuită creștea, Sahia n-a mai putut citi în tihnă și ruptura lui de câțiva prieteni pe care îi avea era o tortură în plus. Și ca un remediu a început să organizeze o grupare de luptă pentru fericirea omului, pe care o botezase „Vin rouge” și la care îmi cerea insistent să ader.

Anexez aici în transcriere singura scrisoare care mi-a rămas de la el și pe care am vîndut-o prin intermediul unui prieten la Biblioteca Academiei. Transcriu aici scrisoarea aceasta expediată de la Mânăstirea Cernica la data de 8 decembrie 1929:

Mânăstirea Cernica
8 decembrie 1929

Iubite și frate,

Iată că tu te arăți cel mai bun și înțelegător prieten al meu. Nu-ți întristat că m-ai văzut. Din acea înflăcărare mult am putut să ne cunoaștem.

Întristat am rămas și trebuie să fiu eu mereu. Nu-mi înțelegi curajul meu de a fi îndrăznit să urc scările redacției. Cea mai grozavă prăbușire și măcinare sufletească am simțit-o atunci. Ce-am căutat acolo?

Am fost un lucru mort aruncat la împlinare. Vorbele fiecăruia m-au durut. Părerea ta n-a fost înșelătoare. Am plîns. Mi se părea că mă rup de voi - că totuși fiecare vedea aceasta - și nimeni nu putea să facă nimic. Cît m-am abținut să nu izbucnesc în plîns copilăresc. Ar fi fost penibil. Mi-am mușcat buzele - am refuzat să-i sărut. Nu știi dacă ceilalți au înțeles aceasta.

Vorbele lui Ionel Jianu și mie mi s-au părut sincere și calde. Omul acesta mi s-a arătat cu adevărat bun.

Îmi spui că ai fi dorit să mă cercetezi - să mă zgîlții - aceasta spre

a spune tot, tot, tot. Chiar dacă ai fi încercat să faci aceasta, încercarea nu aducea nici un rezultat. N-aș fi putut spune imic. Durerea era prea mare. Amîndoi dacă am fi fost numai - aș fi plîns în fața ta - atît.

NU! Nu mă invidia. Liniștea nu ni se dă acolo unde lucrurile o au. Liniștea nu există în nici o parte a pămîntului.

Sînt mai chinuit decît înaintea vreme. Călugării sînt răi. Sînt cu mult mai răi decît laici. Eu caut să trăiesc în afară de ei - să calc răutățile lor păcătoase. Duc viața singur, singur. Ascult tăcerea și mi se pare că sufletul mi se face mai bun gîndind la tăcere. În Dumnezeu nu cred. Nu cred deloc. Îl urăsc. Merg la biserică noaptea - stau lângă sutanele călugărilor, dar gîndul îmi este în alte părți. Mă gîndesc la oameni, la rosturile din lume, la neegalități, la răsturnări de valori - la chinurile mele utopice și vechi. Cred că toată durerea din lume s-a cuibărit în mine.

Îți cred zbulciumul tău. Sînt amărît că în lume am un frate care se zbulciumă asemenea mie. Nu gîndi însă că ajuns aici, fericirea va sosi.

Dar dacă sufletul tău e așa de frămîntat, de ce fugi de ideile mele. De ce nu vrei să luptăm pentru stabilirea unui „adevăr în limitele posibilității umane”? De ce te dai înapoi? Cît de amărît am fost la una din plecările mele de la tine - atunci cînd eu căutam să te convertesc și tu m-ai declarat „nebun”. Ar fi singura satisfacere și înțelegere mai înțeleaptă - într-o luptă „nouă” - chiar pentru o sfărîmare zadarnică. Iată, te invit în gruparea lui „Vin rouge”, grupare care are oarecum, adică totul din ceea ce vreau eu. Atitudine demnă pentru stabilirea dreptății și adevărului. Mîine vei fi om de lege - vino te rog aproape cu mine. Nu mă considera ca un nebun care țipă în zidurile unei Mfăstiri.

„Vin rouge” vrea înainte de toate om format, caracter adevărat - capabil în fața oricărei responsabilități. Oameni cu suflet bun și larg așa cum ești tu. Gruparea este formată din număr fix de oameni, unde nimeni, sub nici o condiție, nu va mai putea intra. Toți vor lupta pînă la unul. Sunt hotărît că tu vei primi. Eu trebuie să fiu chemat.

Dacă accepți venirea la „Vin rouge” - apucă-te să scrii ceva - ceva în spirit nou - ceva documentat juridic, ceva răsturnător.

P.S. La peșteră n-am putut ajunge. Am plecat joi dimineața, deși m-am simțit de aici răcit. Pe drum însă am răcit grozav. Am mers cu clasa a III-a pînă la Sinaia. Acolo n-am mai putut urca. Nu m-au lăsat nici călugării Mfăstirii Sinaia. Însoțitorul meu, părintele Macarie, a urcat singur - și vineri s-a înapoiat. M-a dus pe mine la Mfăstirea Cernica - de unde pleacă iarăși singur în peșteră. El spune că după cîteva săptămîni se întoarce și mă ia.

GERD ARNTZ: Război, 1931.

Scrisoarea ta am găsit-o aici - mi-a făcut o deosebită bucurie.

Sărutări tuturor ce mă cunosc.
Cu adevărată dragoste te sărută

Al. Sahia

În orice caz tu scrie-mi imediat. Vorbește-mi sincer ca întotdeauna.

Adresa mea bună:
frat. AL. Sahia
Seminarul monahal
Mânăstirea Cernica
Ifov

Te sărută cu adevărată dragoste frățească,

Sahia

NUMELE lui Sahia a fost nume de stradă, de cămine culturale, de cinematograf, de casă de filme documentare. Casa lui de la țară e casă memorială. S-au publicat unele scrieri de-ale lui. S-a scris chiar și o monografie despre el, autorul ei fiind Radu Popescu. Nici acesta nu s-a referit la scrisoarea de mai sus, nici „articolul meu” n-a apărut în cei 45 de ani de comunism exacerbant. Oare pentru că un sincer militant comunist a apărut cîndva în straițe călugărești?!

Ei bine, abia acum cîteva luni, la începutul lui iunie 1992, într-o plimbare cu Nicolae Tatu pe aleile parcului Herăstrău, am aflat de marea dezamăgire ce l-a dus la tuberculoză pe bietul Alexandru Sahia și l-a răpus. A vizitat prin 1934-35 așa-zisul paradis leninisto-stalinist și, spre stupefacția lui, în loc de raiul pe pămînt a descoperit un infern. Îndignarea lui Sahia față de ce vedea a fost atît de mare încît și-a mărturisit oroarea față de monstruoșitățile ce le vedea celui care-l întovărășea și-l ghida: un securist. Acesta a transmis organelor de resort cele auzite, drept care Sahia a fost arestat o bucată de vreme în Rusia proletară de odinioară.

Îndignat, consternat de cele întimplare, Sahia s-a întors în țară năruit sufletește, incredînd în N. Tatu, atunci simpatizant de stînga, cele văzute. Era exact ce i se întimplase și lui Panait Istrati. N-a trecut mult și Sahia, de inimă rea, de dezolare, de oroare nu și-a mai revenit: s-a prăpădit.

Acum înțeleg ce a vrut să-mi spună și mie, la vizita ce i-o făcusem la spital, dar prezența unui om străin între noi l-a împiedicat pe Sahia s-o facă, întins pe pat, abia reușind să scoată cîteva cuvinte în ajun de moarte.

Arșavir Acterian

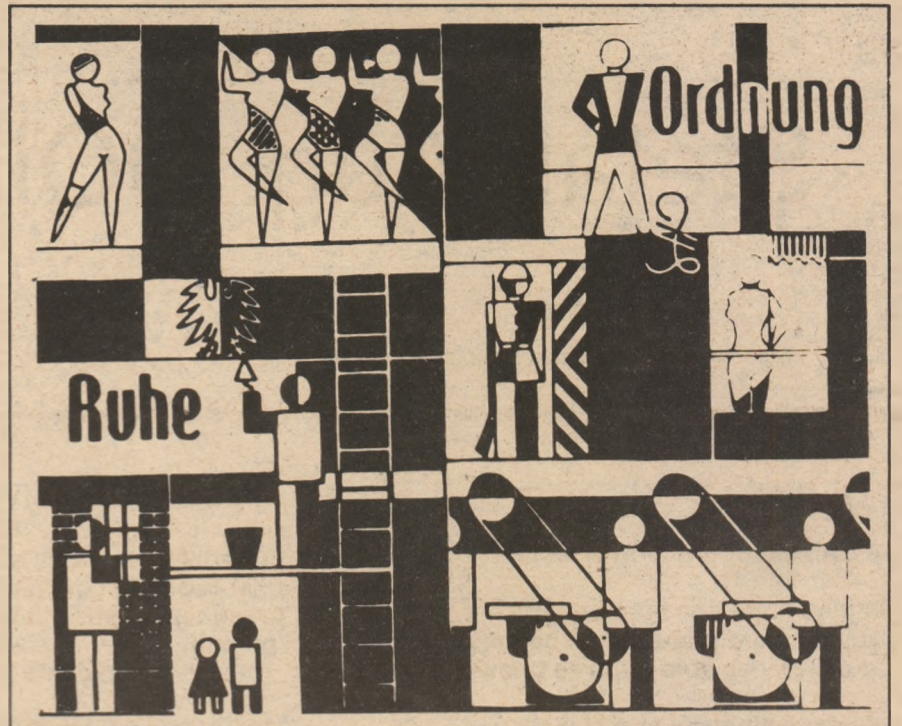
Admiratorii

SPECTACULOASA, însă mai cu seamă atât de rușinoasă revenire în actualitate a lui Adrian Păunescu, oficializată prin emisiunea tv. a d-lui Mihai Tatulici din 17 iulie 1992, a fost însoțită de o serie de comentarii: o cometă rău prevestitoare cu o trenă lungă de false lumini. Prefirându-le, ne dăm seama de dimensiunea și de natura răului. Constatăm cât de adânc a pătruns în conștiințe, perversându-le, determinându-le a nu-l vedea sau chiar a-l înfățișa drept bine. A închide ochii asupra evidenței accelerate și a proiecta în schimb o imagine a creației, a candorii, a caracterului, a curajului acolo unde în realitate se cascadează, hidoase, golurile lor. A arunca răspunderea păcatului nu asupra celui ce-l săvârșește, ci asupra celui ce cutează a-l numi. Ce malefică alchimie a putut poci astfel percepțiile, simțămintele, judecățile? Acum, când oamenii condeului se pot exprima cu suficientă libertate, pentru a fi întru totul răspunzători de ceea ce emit, când cenzura nu mai poate alcătui un paravan pentru oportuniste și lașități! Confruntarea cu poetul de Barca e un test. O probă eliminatoare la examenul bunului-simț literar și civil. Să admitem că odinioară a-l înfățișa în lumina realității nu era la îndemina oricui. Riscurile unui impact cu oficialitatea, ce ar fi sărit în apărarea protejatului său de lux, inhibau impulsul rostirii adevărate și al sancționării monstruoșităților. Pentru a-l „critica” pe Păunescu, trebuia să ai îndrăzneala de a fluiera în biserică. Dar azi? Comentarii cu pricina se pun, de bunăvoie și nesiliți de nimeni, în abisul oportunistului gratuit, al compromisiului pur. Nu e oare un soi de sacrificiu negativ, care maculează, care înjosește iremediabil? O mesă neagră, satanică? Vedem cu multă tristețe că printre cei ce o oficiază se află nume pînă deunăzi respectabile și dătătoare de speranțe.

Astfel, dl. Eugen Simion crede de cuviință a-l prezenta pe bardul de la Barca în tonuri cât se poate de luminoase, dacă nu exaltante: „A trecut altfel zis de la o poezie de tip încifrat la o poezie socială și chiar într-o variantă mai acută la o poezie de natură politică. Am scris despre el un capitol întreg în „Scriitori români de azi”, și când am recitat zilele acestea acele pagini am observat că n-am nimic de corectat. Judecata de valoare este justă. (...) Eu îl consider un poet peste care nu se poate trece, un creator excepțional în sfera poeziei profetice, un poet obsedat de istorie și hotărât să se confrunte cu ea”. Să remarcăm din capul locului siguranța de sine a verdictului, acel trufaș „n-am nimic de corectat”, ce acoperă nu doar excelența conștiință de sine a exegetului infailibil, ci și distanța de la o epocă la alta, de la expresia jugulată de către totalitarism la cea eliberată. Așa că nu numai refuzul revizuirilor este implicat aci (un antilovinescianism, să zicem, temperamental, o rigiditate dascălească a celui ce cochetează, totuși, cu „impresionismul”), ci și un conservatorism extra-estetic, o solidarizare cu Marele oportunism. Ce fel de poezie „socială” și „politică” a comis propagandistul numărul unu al dictaturii? Cel ce a glorificat în chip delirant, pe cele mai întinse suprafețe, dublul chip al acesteia? A nu-i specifica factura înseamnă a o accepta. Straniu ceausism post-festum! E o revelație a mentalității în cauză, cu cât mai neașteptată cu atât mai elocventă. Judecata de valoare poate fi „justă” (cu câtă olimpică seninătate și-o declară astfel recentul academician!), atîta timp cît omite orice

referință la fața imundă, la mirosul pestilential al obiectului asupra căruia se exercită? Ce fel de estet este dl. Eugen Simion dacă strîmbă din nas în fața militantismului pentru democrație și acceptă admirativ prestația abject-propagandistică și adulatoare a poetului de curte? De ce sînt folosite două măsuri în același domeniu? De ce, dacă nu pentru descurajarea posturii democratice și omologarea demisiei morale celei mai tipătoare? Adrian Păunescu e caracterizat și ca „un creator excepțional în sfera poeziei profetice”. Dacă nu e cu supărare, ce a profetizat el? Prăbușirea comunismului cu care s-a identificat? Căderea cuplului tiranic pe care l-a preamărit ca nimeni altul? Impasul nomenclaturii pe care continuă a o sprijini? Liberalizarea și europeanizarea vieții noastre publice cărora li se opune cu disperare? Am impresia că sînt întrebări retorice pentru toată lumea, cu excepția celor cîțiva extremiști și a „apoliticilor” de la *Literatorul*.

NU se lasă mai prejos în observații intenabile nici dl. Marin Sorescu: „Marginalizarea lui (a lui Adrian Păunescu n.n.) mi se pare o cruzime similară cu marginalizarea unor mari scriitori după 1944. E ciudat că terapia de șoc a democrației seamănă atât de tare cu terapia de șoc a comunismului sovietic”. Ce comparație! Ciudată mi se pare mai ales viziunea poetului din fruntea *Literatorului*. Nu-mi aduc aminte să fi citit vreun rînd în favoarea scriitorilor năpăstuiți după 1944, în vremea îndelungată și crudă a năpăstuirii lor. Nici Blaga, nici Ion Barbu, nici Argezi, nici V. Voiculescu nu s-au putut apăra și n-au putut fi apărați de atacurile condeilor proletcultiste. Adrian Păunescu nu numai că poate scrie, sub durată „terapii de șoc a democrației”, tot ce-i pofteste inima, inclusiv calomniile și injurii, dar are la dispoziție și o sumă de publicații în proprietate personală. A încerca să stabilești o paralelă între democrația noastră incipientă și absurditățile comunismului sovietic înseamnă nu doar a insulta pe actualii scriitori români, marea majoritate a scriitorilor români care se rostesc slobod, după ce li s-a scos din gură călușul totalitar, ci și a insulta memoria victimelor regimului comunist, multe decedate în temniță sau ca urmare a persecuțiilor, fără a fi avut vreodată dreptul la cuvînt. Poate nega aceste fapte jucăușul Marin Sorescu? Iar dacă nu le poate nega, parcă nu s-ar conveni să se joace cu dramatismul lor! Și ce mai spune d-sa? Mai spune următoarele: „Păunescu este un mare poet de limbă română, o personalitate complexă, excepțională. Forța sa de creație este uluitoare. Mai ales ea a fost aceea care a coalizat împotriva-i cohorta de condeie anemice și sterile, trecute, în vîlmășagul întîmplărilor pe care au știut să și le adjuce, cu folos, din planul cinci în planul întîi”. Desigur, mentorul *Literatorului* are dreptul de a se extazia oricît de personalitatea „complexă”, „excepțională”, „uluitoare” etc. a co-provincialului său. Dar nu cred că poate pretinde celor ce și exprimă opinia un atestat de valoare, atît de relativ, totuși, un fel de bilet pentru „planul” 1 sau 3 sau 5 al reprezentății literare. Procedul nu excelează prin bun-simț. Contează nu biletul imaginar, pretins cu țîfnă, ci ideile, atitudinea, stilul celui ce intră în discuție. Or, acestea s-ar putea să fie mai puțin convenabile unui personaj ce se consideră ocupant de drept și pentru vecie al „planului” 1. De unde grimasa

GERD ARNTZ: Linie și ordine, 1926

formalismului, pe cît de disprețuitor, pe atît de lipsit de teme. Cu sau fără voia lui Marin Sorescu, cu toți avem dreptul la exprimare! În rest, găsim sub pana sa aceeași adeziune largă, estetic-politic-morală, la opera Păunescului. Nu i se impută mai nimic, vinovată fiind „lumea” care n-a răspuns cu suficientă receptivitate la avansurile sale postdecembriste: „Păunescu n-a mai avut acces nici la televiziune, nici la radio, nici la ziare (în afara propriilor ziare n.n.). El a purtat totuși un dialog continuu cu lumea, un dialog dramatic și de-a surda (sînt de aceeași părere n.n.) în ziarul propriu «Totuși iubirea», care se citește pe nerăsuflă, fie că ești de acord cu unele puncte de vedere sau cu unele accente (sic). Greșelile fiind aici mult mai mici decît cele care se comit în multe alte ziare”. Deci un punctaj maxim al justeții, pentru *Totuși iubirea*! Pentru cine s-ar îndoi de simpatiile restauraționiste și proextremiste ale lui Marin Sorescu, ultima propoziție citată are darul a rispi o atare incalca...

DAR aceste texte nu reprezintă decît prefața simandicoasă a unei dezlănțuirii gazetărești în favoarea lui Adrian Păunescu, e drept, minoritară în raport cu atitudinile critice, însă nu mai puțin aducînd semnale sinistre, așa cum citeva cazuri răzlețe ale unei maladii infecțioase conțin primejdia unei epidemii ce poate cuprinde întreaga țară. Dînd mîna cu omul micului ecran, dl. Mihai Tatulici, literaturii fruntași și-au făcut datorita. Au „dat drumul la Păunescu”. Au tras zăgăzul, îngăduind unui șuvoi turbure a se revărsa peste întinderile unei prese încă adîncite în examinarea rănilor naționale. Au încurajat astfel (meritul nu li se poate contesta) manifestarea unor noi aberații. Probabil încredințată că cele de care am luat cunoștință pînă în prezent nu sînt destule. În articolele la care ne referim, aserțiunile cinice ale somităților își eliberează lăuntru multiplu-seminal, asemenea unei păstăii care crapă, în vederea rodului. Rod care e, firește, caricatural. Nici n-ar putea fi altminteri, în virtutea legilor geneticii. Onorabilitatea aparentă, geometria fariseică a păstăii materne cedează, făcînd loc grotescului celui mai sugestiv. Rod bogat! Ne vom opri la un singur exemplu: comentariul intitulat *Povestea Porcului* (un titlu cu o intenție... omagială, însoțit de o fotografie... adecvată!), apărut în *Adevărul* din 20 iulie 1992, sub semnătura lui Sergiu Andon. Ce aflăm de la dl. Sergiu Andon? „Astfel, observînd tema dată, vom zice că emisiunea era demult necesară ca un gest restaurator față de o personalitate de excepție, căreia atributul de genial nu poate stîrni rezerve decît proștilor sau invidioșilor”. Cu riscul de a intra în aceste ingrate categorii, nu ne putem împiedica a ne amuza copios de rîndurile ziaristului menționat. Rînduri de zile mari. Indimenticabile, cum ar zice G. Călinescu. De pildă: „Inclusiv în timpul maratonului din Studioul 2, A.P. și-a redemonstrat laturi ale genialității sale: un intelect fenomenal, cu

capacitate de memorizare, efort și cu reactivitate comparabile cu ale lui Iorga”. Deci, iată-l pe noul Iorga! Ne putem întreba cîte volume va cuprinde opera d-sale capitală, de bună seamă *Istoria lui Nicolae Ceaușescu*, în versuri. Nimeni altul n-ar fi mai potrivit pentru o asemenea întreprindere, deoarece fostul scrib de curte posedă „o energie vulcanică, în stare să proiecteze duplicitatea și cameleonismul la dimensiuni și valori cosmice. Pentru că poetul și agitatorul discutat asta este: un monument viu și măreț al condiției generale a neamului său”. Avem, așadar, un elogi, ce e drept insolit, al specificului național românesc, compus dintr-un paroxism al duplicității și al cameleonismului. Cum de n-ați reținut nuanța, colegi extremiști? Cum de a scăpat o atare strălucire mărețată ochilor dv. de arguși patriotici? Însă care sînt meritele intrinseci ale geniului comparabil cu Iorga, de a cărui existență n-am prins de veste? Dl. Sergiu Andon nu se încurcă în a le prezenta, într-o cadență logică foarte originală: „El a cîntat și a contestat cu egal patetism regimul și pe autoritarii săi lideri, a stigmatizat închistarea consolidînd-o, excepția de la regulă, a fulgerat nedreptăți individuale drapînd nedreptatea generală, a regenerat termenul «revoluție» estompînd ideea de a înfăptui, a folosit incendiar simbolurile luminii, luptei, libertății, (...) sedînd și mai puternic o spiritualitate drogată”. Se poate înțelege ceva de aci, iubiți cititori? Ce se poate înțelege? Că un om stă alergînd și strigă tăcînd? Farfuridi ar păli de invidie în fața acestui tur de forță retorică. Iată, amănunțită, complexitatea păunesciană, statuată de către Marin Sorescu Tema magistrului de la *Literatorul* e dezvoltată în mod creator! Nimic nu-i lipsește genialului. La așa geniu, așa exegeză. Evident că „doar răutatea stupidă a celor incapabili să se ridice deasupra propriei invidii, doar pizza că a fost în stare să trăiască simfonic o stare generală lamentabilă ar putea inspira reproșuri față de reintrarea Păunescului în spații potrivite anvergurii sale”. Care sînt aceste „spații”? Indiscutabil, spațiile fabulosului, ale basmului și legendei, mai mult ori mai puțin mioritice, mai puțin ori mai mult porcine: „Da, Adrian Păunescu este un porc. Povestea lui este, în parte, povestea porcului. El a fost un Făt-Frumos al cugetului, pe care vrăjile uzurpatorilor l-au metamorfozat în rîmător neobosit și zgomotos. A fost un porc acceptat pe post de băiet, în sârmanul bordei mioritic, de-un moș și-o babă obsedați de a-și mîngîia bătrînețile și cu ceea ce le lipsea: cu un disident”.

Rămînem cu răsuflarea tăiată, cu tocul înțepenit. Doar un singur gînd modest izbutește a se salva din starea de perplexitate ce ne-a cuprins, pe care-l notăm aci în chip de final lipsit de fastul stilistic ce l-ar fi cerut declarațiile corifeilor de la *Literatorul* și urmarea lor naturală, regalul din *Adevărul*: cine seamănă cinism, culege ridicol.

Gheorghe Grigurcu

Ștefan Aug. DOINAȘ

Cel care e

cel care e singurul crin al vieții

plîngînd lîngă tine l-am urmărit
vizuina lui era pretutindeni cărarea
l se deschidea abia după ce trecuse

cel care e singurul crin al vieții

am copilărit împreună l-am omorît
era o sărbătoare a buzelor o rezeda
într-o rădăcină încă fără speranță

cel care e singurul crin al vieții

o altă ființă a timpul delira în
zvîrcolirile lui - Acum! ne îndemna
în limba sa prevestindu-l pe altul

cel care e singurul crin al vieții

din pîntecele marii balene un psalm
ne-a ținut pe palme în stare de veghe
el însuși mulțumindu-se numai să pară

cel care e singurul crin al vieții

Tu singură

această-nfiorare-n zări nu curmă
nici loc nici timp
tu singură îți vii mereu din urmă
prin anotimp

tu singură ești zodia din care
tăcerea ta
se scoală ca argintul pe cîntare
pentru-a cînta

nu - nu se curmă! căci a fost stă-n este
desăvîrșit
rostindu-l pe va fi ca pe-o poveste
fără sfîrșit

KARL RÖSSING: Interviu în secret, 1928

Pubertatea versului

pubertatea versului: subțioara
unei copile fulgeră tandru - o
praștie găurește cu metafore umede
pagina

În calea timpilor ce vin

însă numai cel răstignit pe finul
prăpăstiilor crestează cuvintele
menite dintru început învierii

ghemul tăcerii se deapănă din răgete

o vorbă-leoaică își pune fix ochii
ei galbeni pe frisoanele antilopei

pubertatea versului te destinează
unui plastron de nea

te aruncă în

calea timpilor ce vin ca o praștie

dar eternitatea o! e încă departe

Rețeta scurtă a poemului

nimic
din ce contemplant
nu-ndreptățește
vreun alint

cu care trestie
pătrunzi
în templu?

cu care sfoară
ieși
din labirint?

nu scormoni
evenimente intestinale:

măsoară-te!

și niciodată să n-adormi
în tine

De ce chiar aici

de ce chiar aici
și nu mai departe?
o! urnele sparte
dormind în urzici

sfielnic tresaltă
pîrjolul sfințit
lepros asfințit
cu păsări de baltă

pelsaj fără har
teroarea stăpîna
din mlaștină pînă
pe masă-n pahar

e cineva sus
să tragă cu-o brazdă
încintă de gazdă
cocorului dus?

de-asupra pe cer
un soare - sfîrlează
de cîrpe - sfidează
pe cei care cer

Siglă

piersic ghebos - o ancoră inversă

pămîntul a-ncercat să se oprească
sus
unde va pe cer -
n-a reușit

ca un copil
care cu anii se revarsă
își cheltuiește floarea
rumenul liliachiul

întocmai
cum i-au fost împrumutate

la raza lunii
își citește umbra încîrligată

nu-nțelege-o iotă

rodește rar
șipînd că n-are nici o vină

Există ore

există ore
cînd vîntul cerșetor stă-n pragul
bisericii

cînd ușile împărătești
stau țintuite

drumuri se-ntorc anevoios
pe-aceleași drumuri

de chinul propriilor sale fălci
noaptea
nu mai înghite-acum nimic

chiar ruga
ți se-mpotmolește
în cuvinte

răscumpărarea înoată în melasă

așteaptă!

pe limba ta lihnită
se rostogolește
o singura vocală
uriașă

de Petru Creția

Eminescianismul lui Ion Barbu

ION BARBU ține degetul arătător spre rațiune: este un Hyperion apolinico-dionisiac cu fruntea statuară în ceruri și cu picioarele în rouă. Sărbătorile intelectului se desfășoară, la el, odată cu sărbătorile simțirii coborâte pînă la pragul aprig al sensualismului primar. Fluida formă a ființei barbiene - hieratice și plină de ardoare deopotrivă - tinde mereu spre o altă lume, întinzînd tentacule lichide cu care ține să capteze sferele senine. Opritat de umbră, presimte un cer care prin văluri desprinse se desfășoară spre ea (Lava). Recunoaștem ascensiunea eminesciană spre principiul transcendent, mereu neostoită, numai că Barbu „o corectează” în sensul împingerii, la extreme: el se cufunda fie în elementaritatea senzuală, în „nunta necesară”, fie în zona de cea mai înaltă spiritualitate, astrală. Cale de mijloc, cumpănă dreaptă, nu există la el.

E o împăcare, în planul poeziei, între „metodă” și jocul liber al spiritului, între știință și vrajă, magie. Poezia prelungește știința, poetul apare ca un savant în sensul că adaugă la natură niște existențe ideale, întregeste cantitățile date cu cele transcendente. Realul este extins în felul acesta pînă la ceva mai semnificativ, la o anume generalitate și valabilitate atotputernică”. Se constituie un infrarealism, ca în cazul lui Rimbaud, intrat în sfera atenției speciale a poetului. Un asemenea infrarealism deduce legea din bazele percepției. Ion Barbu transferă poeziei statutul stabilit de Gauss pentru arta teoremei, înscriindu-se pe linia unei întregi tradiții de asociere a poeziei cu matematica, deosebit de viabilă astăzi. Această tradiție îl are ca precursor pe Eminescu pentru care matematica era „limba universală, limba de formule, adecă de fracțiuni ale celor trei unități - timp, spațiu: și mișcare” (ms. 2267, p. 160 verso). Apropierile dintre Eminescu și Ion Barbu sunt indiscutabile. Ecuația este pentru cel dintîi o formă supremă de decantare a esențelor, un mod metonimic de a reprezenta întreaga matematică și un model pentru ansamblul cunoașterii umane (vezi Solomon Marcus, *Invenție și descoperire*, București, 1989, p. 189).

Relația dintre poezie și algebră devine, la Barbu, o uniune intimă, dincolo de „metodică”, „cadența universală a semnului matematic consolează ușor de pulsația greoaie a versului”; „... simplul fapt al vestirii unei ore de seară are nevoie de mai mult decît cîteva cifre ale notației astronomice; are nevoie de toată amplitudinea unui vers”, iată două fraze barbiene din caietele „Numerus”-ului care explică strania simbioză dintre exactitate și vrajă.

Ceea ce, la Eminescu, este Cumpăna dreaptă între inimă și minte este, la Barbu, o deschidere spre înalta Cumpănă, o împingere la limită a unei poveri bogate de existență și neiființă. Să observăm că în chiar prima sa poezie, *Elan*, intitulată inițial *Ființa*, nu se vorbește de eul poetului, ci de o sferă largă de cuprindere a unui eu impersonal „arcuit sub timpuri” și însușindu-și „largurile vieții”, „blondul șir de forme, urcînd din soare în soare”, „vestmintul celor care mor”. În aceste spații ale ființei, poetul este doar „o verigă din marea îndoiare”, un muritor din care răsar un șir de existențe. Dialectica eminesciană moarte/viață se

desfășoară, la Barbu, în câmpul impersonal al ființei: „Sunt numai o verigă din marea îndoiare./ Fragilă, unitate mi-e pieritoare; dar/ Un roi de existențe din moartea mea răsar/ Și-adevăratul nume ce port e: unduire”.

Eul barbian își pierde identitatea în sfera *unduitoare* a ființei. Individualul cedează locul arhetipalului, generalului uman. „Eroul universului barbian nu e individul, nici măcar omul, ci Ființa” (Ioana Em. Petrescu). Modelele arhetipale eminesciene țin mai mult de adîncurile protoistorice și istorice (Decebal, Ștefan cel Mare, „tînărul voievod” în genere) sau de proiecțiile transcendentale, metafizice (Sărmanul Dionis, Archaeus, Hyperion). Figurile arhetipale barbiene sunt din cea de a doua categorie eminesciană, adăugîndu-li-se numai contururile mai cețoase și ezoterice de căutători de sensuri și esențe ultime în dedalurile neguroase și abisurile noumenale ale Vieții, în „multiplele aparențe și veșnice schimbări”: Nietzsche, Pytagora, William Wilson, Roderick Usher. Ochiul lăuntric barbian, aducînd aminte de ochiul eminescian deșteptat în lăuntru, privește, spre sînul adîncimii fluide, fiind năpădit „de umbrei și culorii bogata-amalgamare”, de un năucitor spectacol al schimbărilor, transfigurărilor, alunecărilor directe în Neant, fapt confirmat de recurența „topirilor”, „fiecărilor”, „destrămărilor”, „cufundărilor în ritualul morții sau al „nunții subterane” (individualul intră într-un regim al sacrificării existenței eterne, lumea lui Barbu fiind un spațiu al metamorfozelor, în care, așa cum observă Ioana Em. Petrescu, înfățișările tranzitorii ale Ființei își trăiesc, dureros sau extatic, transfigurarea (*Eminescu și mutațiile poeziei românești*, Cluj, 1989, p. 125).

Eminescianismul lui Barbu se vedește în întoarcerea programatică *in illo tempore*, numai că la el e iarăși o împingere la limită, o stăruire specială în „existențele embrionare”, în „peisajele nubile-limburile”, adică după cum precizează însuși poetul în eseu despre Rimbaud, în *increatul cosmic*.

Pre-geneza este marea obsesie eminesciană și barbiană, argehiziană și blagiană. Poetul este asemuit Demiurgului (sau lui Dumnezeu). Lumea este substituită prin creație. Eminescu e cel care impune, autoritar, tema romantică a demiurgismului. Ion Barbu aduce însă nota deosebitoare cea mai vizibilă. Lumea, la el, nu se sacralizează prin întoarcerea retroactivă la timpul originar (ca la Eminescu) nu doar se spiritualizează prin cufundare în împărăția paradisiaco-mitică a zeului Pan (ca la Blaga) și nu doar este împinsă în zona in-esteticului, a „mucigaiului” (ca la Argezi), ci este *modelată*, pusă în ecuații intelectuale. Jocul primar și sacru al reflectării lumii se transformă într-un joc secund și pur care presupune „deducerea din ceas”, desprinderea de contingent și proiectarea lui în sfera idealității, al mîntuitorului azur („intrată prin oglindă”).

În oglinda Narcisului eminescian se mai pot vedea cețurile prin care el își caută identitatea, se pot întrezări contururile personalității sale vii. La Barbu există un narcisism fără Narcis, pur și simplu lumea scapă de materialitatea sa și se proiectează prin jocul secund al spiritului în imagini

Ca specie literară, aforismele au în cultura noastră o înaltă tradiție, reprezentată mai ales de Eminescu, de Iorga, de Ibrăileanu, de Blaga și de Cioran. Nu este poate de prisos ca, din vreme în vreme, o limbă să fie supusă, pentru a-și măsura puterile la acest exercițiu de apărare. Și nu doar limba, ci și întreaga zonă a unei culturi unde, între gînd și expresie, domnesc prea adesea nebulosul și prolixul. Concizia este de bună seamă și o terapie. Cît de operantă, ține însă nu atît de natura stilului aforistic, cît de tensiunea intelectuală care îl generează.

I

Afectarea amenință orice, inclusiv stilul lapidar.

Aforismele, ca mod literar, dacă nu sînt simple fărmituri de la un mare ospăț, sînt doar un mijloc spectaculos și comod de a lăsa să se creadă că un asemenea ospăț totuși a existat.

În raza fără patimă a minții se topesc doar patimile derizorii.

Există o anume emfază a făptuirii (mulți îi spun, cu un termen repulsiv, creație) al cărei leac se află în a te dedica unui țel la foc scăzut, din zori pînă-n amurg, fără evenimente feerice, fără evenimente patetice și fără muzică de film, într-un sistem de referință intrinsec și închis. Pentru aceasta este nevoie de un anumit tip de virtute străină de zarva notorietății, capabilă să se hrănească indefinit din propria ei insipidă substanță.

Cine nu știe deznădădui nu este vrednic de speranță.

Ceva enorm urcă apăsător pe treptele timpului, zdrobind mereu cîte ceva sub pasul său.

Puterea lucrurilor pe care le-am învins trece în noi și nu moare cu noi.

Da, niciodată un zbor căzut de zaruri nu va abolii hazardul, așa cum nimeni nu ne poate stăvilii de a preface înțimplarea în formă, însemnare și destin.

Putere să despărță au locul, timpul, aștepta locuri ce se află între loc și loc, aștepta înțimplări ce umplu timpul și, între ele, chiar uitările, uitarea.

Fericit și întreg este numai acela în ale cărui vine curge, cu singele, o a cincea esență, făcută din a zorilor, amiezii, amurgului și-a nopții laolaltă.

pure. Spre a obține o asemenea ordine spirituală vizavi de viața organică, e nevoie de o organizare deliberată, de construcție, de urmarea unei direcții - cea a minții: „Versul căruia ne închinăm se dovedește a fi o dificilă libertate: lumea purificată pînă a nu mai oglindi decît figura spiritului nostru. Act clar de narcisism. Desigur, ca tot absolutul: o pură direcție, un semn al minții. Dar ceasul adevărat al poeziei trebuie să bată cît mai aproape de acest semn” (*Definiri literare* în vol. *Poezii*, București, 1970, p. 382).

Înțelegînd actual poetic ca demiurgism, Eminescu impune o consubstanțialitate gravă și mîndră, sfidătoare a „cercului strîmt”, cu Demiurgul. Poetul recrează, orgolios (în sens romantic), lumea care se dovedește a fi chiar cea dintîi, a primordiilor.

ORFISMUL eminescian și orfismul barbian se întîlnesc în aceeași albie a „setei formelor perfecte”, a cîntării esențializate în magie, în același „val de aparențe și încîntare, filifitor deasupra lucrurilor”. Hermetismul barbian este orfism, după cum mărturisește el însuși.

Punîndu-și cununa înflorită și reluînd Lira orfică (după cum i se confesează lui Felix Aderca), Ion Barbu identifică helenismul cu balcanismul: „Credeam a fi recunoscut în pitorescul și umorul balcanic o ultimă Grecie. O ordine asemănătoare celei de dinaintea miraculoasei lăsări pe aceste locuri a zăpezii roșii - dreapta, justițiară Turcime. Aceste preocupări coincid cu apariția Temei fundamentale - solemnă, neașteptată - vizitînd înțîia dată versurile mele și marcîndu-le: Moartea și Somnul (Ibidem, p. 413).

Ne apropiem de sensurile mai adînci ale întreprinderii mitopoetice, barbiene, care o continuă organic pe cea eminesciană.

Apollo este înlocuit de Dionysos, în

domeniul spiritului helenic. Tot astfel ființa barbiană simte o fisură ontologică, oscilînd între apolinic și dionisiac, între „veracitatea carteziană și ardoarea de navigator”, între zenitul solar al spiritului și „valea răcoroasă”, identificată în *După melci* cu Valea Uvedenrode, a simțirii.

Ritmurile pentru nunțile necesare traduc, după o proprie mărturisire, sensul feminin al Luceafărului: inițierea intelectuală, disociativă, a cercului Mercur, deopotrivă în dominația triumfală a Soarelui este, spune el, de un elinism de decadentă. Cercurile misterului (cercul închis al Geei, cercul senzual al Venerii, cercul cunoașterii și lucidității al lui Mercur) au fost trecute și nunta poate avea loc doar în cămara Soarelui, simbol al Transcendentului, „al principiului suprem al lumii” (T. Vianu).

Finalul este, bineînțeles, buf și nu trebuie luat într-un sens grav. Faptul le-a scăpat tuturor cercetătorilor. Demiurgul își strecoară un surfs prin această tonalitate ludică, prin care sfidează călătoria inițiativă prin cercurile misterului. O spune însuși Ion Barbu, descifrîndu-și poemul: „Ecoul faptei creatoare înregistrat cu un rîs fonf al demiurgului” (Ibidem, p. 414).

Ludicul camuflează, prin urmare, conștiința neputinței de a te cufunda în principiul suprem. Ființa barbiană termină printr-o înfrîngere tragică: ea nu va putea împăca pînă la urmă antinomiile Valea răcoroasă (simbol al inimii) cu Cămara Soarelui (simbol al Rațiunii). Riga Cripto, personajul arhetipal al acestui tărîm rînced al senzualității și elementarității, al „nunții necesare”, nu se va împăca nicidecum cu Laponia Enigel, proiecția arhetipală a tărîmului solar. E, la Barbu, un eminescianism invers, care desigur tot eminescianism rămîne.

Mihai Cimpoi

Un român la Paris (XXIII)

(fragmente de jurnal)

17 septembrie 1971

Trebuie neapărat să-i scriu lui Sartre. Şi să mă duc cu Breban la el. Care-i rolul intelectualului într-un stat socialist? O „revoluţie culturală” poate fi ordonată de sus? Îşi dă seama că micul burghez e mai răspândit în noua pătură superpusă a activiştilor de partid decât printre intelectuali? Şi alte întrebări de felul acesta.

Dacă ne întoarcem în ţară trebuie să ne facem mai înainte toate relaţiile posibile: Sartre, Uniunea Scriitorilor (Pingaud, Bosschère, Faye), Pierre Emmanuel, Domenach. Trebuie mers la principalele ziare şi reviste, inclusiv Nadem. Bosschère să facă un interviu cu noi doi (sau numai cu Breban) pe care să-l publice în *Nouvelles Littéraires* şi un articol pentru *Combat* (foarte bun articolul său despre Polonia, poate puţin prea optimist). Alain să încerce să prezinte şi el un articol sau interviu (la *Express*, de pildă). Trebuie vorbit şi cu Reichmann.

După aceea, în jurul lui 15 octombrie plecăm în Germania.

18 septembrie 1971

Tot n-a apărut interviul lui Breban; între timp se transformase într-un articol în care doar erau citate fraze din Breban. Dacă pericolul unei invazii ruseşti a trecut, interesul pentru situaţia din România a scăzut foarte mult. Se pare că azi va apărea o pagină în *Le Monde* despre România cu materiale trimise din ţară (presupunerea lui Bosschère, de altfel foarte îndreptăţită) Să vedem ce conţine.

Dacă stai totuşi să te gîndeşti,

Ceaşescu prin gestica lui politică funambulescă a atras interesul asupra României mai mult decât a putut s-o facă arta, cultura în general.

Telefon de la Dimov la Gérard Herscovits (fratele lui Alain). Voce obosită, descurajată. Conform unui cod simplu avea de transmis dacă situaţia de acolo reclamă sau nu venirea lui Breban. NU. Înseamnă că nici Preda, nici alţii nu acceptă să se lupte pentru menţinerea lui Breban. Adevărul este că Breban e anticipatizat de toată lumea şi e părăsit acum pînă şi de prieteni.

19 septembrie 1971

România în *Le Monde*. O adevărată parcurărie! Nu numai că de Bosschère a avut dreptate, adică majoritatea materialelor a fost trimisă din România, dar chiar şi articolele scrise de jurnalişti francezi (printre care şi cel care l-a luat interviul lui Breban) erau parcă făcute la comanda lui nea Nicu, cu care de altfel se deschide grupajul (vreo 8 pagini din care 5 de reclame). Bani grai, nu glumă!

Aşadar, Nicuşor a luat-o înainte. E într-adevăr de-o simplitate şi de-o rapiditate în mişcări de-a dreptul ameţitoare. „La Roumanie socialiste est indépendante” Ceea ce în '68 se realiza printr-o complicitate cu intelectualitatea românească - dogmatism intern pentru a avea libertate de mişcări în exterior - acum se face pe faţă, cu complicitatea obişnută prin bacşiş a unei părţi a intelectualităţii occidentale. Cum să te opui?

Articolele româneşti sînt semnate de Maliţa (despre învăţămînt, importanţa atelierului în şcoli), Burtică (extinderea relaţiilor economice) şi alţii. Breban mi-a spus că articolul lui Dădu Bălaş a fost refuzat. De altfel, nu se începe nici o referire la cultură, ziarul păstrînd astfel un rest de coerenţă.

Privind înapoi acest grupaj dintr-un alt unghi, el poate fi interpretat ca un gest pripit şi într-un fel contradictoriu, dacă îl raportăm la discursul lui Ceauşescu din iulie. Cînd decizia revoluţiei culturale, Măo

nu se apuca să publice în ziarele occidentale, şi mă întreb cum cum vād ruşii această campanie publicitară care-i vizează direct? (...)

„Erostratic” vorbind, Ceauşescu a reuşit! Şi nu poţi să nu-i admiri fermitatea şi curajul de-a juca pînă la capăt. Şi iscusinţa cu care se descurcă în momentele dificile; dînd să crezi că nu mai are nici o scăpare, că în sfîrşit i s-a infundat, iată-l că mai născoceste ceva şi iese basma curată. E un adevărat spectacol de echilibristică fără plasă! Cît va rezista? Pentru el, pentru „istoria” lui chiar şi ce-a făcut pînă acum e de ajuns. Într-o perioadă în care personalităţile politice sînt atît de şterse, mediocre şi nespectaculoase, el e unul dintre puşinii care încearcă să forţeze lucrurile, riscîndu-şi, desigur, pielea. Avînd avantajele unui conducător într-un stat totalitar, el poate fi simpatizat totuşi din afară pentru că se opune unui colos, e un David pe care nu-ţi mai vine să-l întreb cum se poartă în familie. Mai ales că el e convins, şi alţii din exterior de asemenea, că în felul ăsta îşi salvează această familie numeroasă care e poporul. Dar poporul ce zice? Altă problemă. Şi-apoi cine îl întreabă? Lar intelectualitatea română aîta timp conformistă şi oarecum privilegiată nu e nici ea luată prea mult în seamă. Cel puţin deocamdată.

Concluzia ar fi că trebuie rămas cît mai mult timp în afară.

22 septembrie 1971

În sfîrşit, *Le Monde* a publicat şi articolul despre Breban: „Crainant un retour au dogmatisme, le rédacteur en chef de la revue de Roumanie littéraire donne sa démission.” Urmează două coloane, bine plasate pe pagina 3, în care comentariile ziaristului francez sînt împănate cu fraze din interviul pe care i l-a luat lui Breban. Se vorbeşte despre demisie subînţînindu-se ideea din tîdu, apoi Breban se apără de acuzaţia de „misticism” şi atacă problema libertăţii scriitorului în socialism. Citez frazele lui Breban: „Le problème réel est celui de la liberté de l'écrivain. C'est un problème

fondamental pour le socialisme. C'est pour cela que nous luttons pour le socialisme, parce qu'il n'est pas possible de concevoir le socialisme sans la culture. Dans le socialisme, le rôle des intellectuels, et pas seulement les artistes et écrivains, mais aussi les scientifiques, les techniciens est très grand. Chaque fois que le socialisme les a empêchés de jouer ce rôle, il est arrivé dans une impasse.”

Ultima frază e importantă: e un avertisment.

Pe urmă se vorbeşte despre Congresul scriitorilor din 1968, despre limitele liberalizării, despre edituri şi e laudat Marin Preda: „Aux yeux de M. Breban, seule la maison d'édition de l'Union des Ecrivains, „Cartea Românească”, dirigée par le romancier Marin Preda, a rempli son rôle en s'efforçant d'éviter les interventions extérieures. C'est ce qui explique sans doute que M. Preda, le seul directeur de maison d'édition qui n'appartienne pas au parti communiste, soit actuellement menacé. Il vient d'ailleurs de montrer son indépendance en retirant de son propre chef sa signature de l'hebdomadaire littéraire auquel il collaborait habituellement.”

În încheiere, comentatorul e de părere că mişcările de-acum ar putea să marcheze „un tournant” în raporturile dintre putere şi intelectualitate.

La mai puţin de o oră după apariţia ziarului, au telefonat la hotelul lui Breban ziaristi de la o agenţie de ştiri americană, cerînd confirmarea celor cuprinse în articol. Pe urmă s-au şi înfiinţat pentru un interviu pe care Breban a ezitat să-l dea şi finalmente l-a amînat pentru a doua zi. Apoi telefon de la Flitan. Breban a încercat să-l liniştească mişcînd că frazele sale au fost prinse din zbor de ziarist cu prilejul unei vizite într-o familie franceză. (...)

PREPELEAC

Sub tegmine fagi

PROFESIUNILE mari leagă oamenii de pretutindeni. Doctori cu doctori se înţeleg peste frontiere, ingineri cu ingineri, profesori cu profesori, ziaristi cu ziaristi, aceştia împreună doborînd şi guverne, cîntăreţi versus cîntăreţi, actori cu actori, bancheri cu bancheri. Numai scriitorii cu scriitorii nu. În meseria asta, nefînţelegerea, conflictul, evidenţierea ascuţită a deosebirilor sunt, de fapt, veritabila solidaritate, într-o, citez a zice, „anarhie totală”, în vederea unei lumi superioare veşnic amînată. Numai poliţişti cu poliţişti, internaţionali, nu văzuserăm. Şi iată că ministrul de interne maghiar se înţînţeşte cu ministrul de interne român, distinşi amîndoi, agreabili. Măcar asta să ne unească: pungăşile, hojiile, crimele, constatate de-o parte şi de alta, la rece şi la adevărata măsură umană. Ah, că veni vorba de Interne... Pe timpuri, pe Calea Victoriei, prin dreptul bisericii Cretulescu, o cucoană bătrînă, o fostă mare cocheta, dădea semne că voia să treacă strada şi n-avea curaj. Şi atunci, un miliţian tînăr, mai cumsecade, s-a dus la dînsa, a salutat-o, a luat-o binişor de cot, şi, încet-încet, a condus-o spre trotuarul ăllălat. Şi mergînd ei unul lîngă altul, pas cu pas, vorbeau, discutau ceva plăcut, plăcut... Cucoana avea eleganţa bătrînelor de odinioară, pâlărie de pai de orez, că era

vară, o rochie de crêpe-georgette, mărgele de coral, pantofi albi găuriţi, pudrată tare şi cu buzele violente vopsite. Pe trotuar se strînsese lume privind scena vrednică de o arteră londoneză, uimiţi cu toţii, minunaţi de atîta politeţe. Locul era chiar locul de preferinţă al monarhiştilor noştri de astăzi. Cucoana, dacă ar mai fi trăit, ar fi fost şi ea o înfocată susţinătoare a regalităţii.

Să spun cum a fost... Miliţianul, conducînd-o curtenitor de braţ, ajunge la bordura din dreptul bisericii cu aerul acela al ei de corabie ancorată în port. El o lasă, o depune acolo, grijuliu, pe distinsa cetăţeană, o salută şi face stînga împrejur, să treacă înapoi strada. Noi toţi ne uităm la cucoana elegantă, care stă locului, nu se mişcă şi care priveşte lung după reprezentantul forţei publice; şi abia acum, întorcîndu-se puţin şi văzîndu-ne şi închipuindu-şi probabil că noi credeam că eapactiza cu puterea, se îndreaptă de şale, duce palma la gură şi ţipă după omul care o ajutase:

-Huo, huooooo miliţian!!!

Pe urmă ne onoră cu prezenţa sa însuşi şeful Interpolului, domnul acela impunător, chipeş, ieşit direct dintr-un film sau roman de senzaţie. E de presupus că poliţiştii, cînd sunt oneşti, ageri şi inteligenţi, cunosc mai bine societatea şi natura umană decât oricare

alt profesionist cu diplomă, în sfera legii, fără experienţă însă. Presupun iarăşi că un candidat la preşedinţie şi după aceea însuşi preşedintele ales nu ar avea nevoie atît de consilieri mieroşi, sau de gorile sau de scutieri, cît de un *Corrado* incoruptibil în contact direct zi de zi cu infracţiunile de orice fel şi pe care să nu-l tînteze în nici un mod puterea. Unul care să nu se aplece la urechea şefului picurîndu-i jumătăţi de adevăruri, ci rostindu-le pe acestea, întregi, răspicat, drept în faţă. Eiiii!... Unde e omul? Dar un sfetnic bun, în acest sens, ar putea fi şi un scriitor, la urma urmei. Dacă este scriitor. Fîndcă şi el umblă, vede, aude, discută cu cetăţenii la piaţă, în tranvai, metrou, fără vreun interes politic şi, ascultînd, ştie... Nu am văzut, pe sus, decît literaţi; ceea ce e cu totul altceva. Probabil, de aceea, unii dintre cei ce umblă, vād şi aud, desperaţi, încep să prefere natura, visînd la o viaţă bucolică. La fel ca Virgiliu, în cartea a patra din *Georgice*, şi nu numai:

Haec super arborum cultus pecorumque canebam, Et super arboribus, Caesar dum magnus ad altum Fulminat Euphratem bello, victorque volentes Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat

Parthenope, studiis florentem ignobilis oti; Carmina qui lusi pastorum, audaxque juvenis, Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.

Ceea ce înseamnă, schimbînd versurile în proză:

„Cîntam aceste versuri despre cultura cîmpurilor şi despre îngrijirea turmelor şi despre cultura pomilor, în

timp ce marele Cezar aruncă fulgerele războiului aproape de marele Eufrat, şi, biruitor, dă legi popoarelor care îi îndrăgesc (volentes, care îi doresc) imperiul, croindu-şi un drum spre Olimp. În vremea aceasta, dulcele Parthenope (Neapole) hrănindu-mă pe mine, Virgiliu, cel înfloritor, cu învăţăturile unui răgaz lipsit de glorie, pe mine care m-am amuzat (qui lusi) să repet cîntecele păstorilor, şi care, încurajat de tinereţea mea, te-am cîntat pe tine, Tityre (Tityrus) la umbra unui fag stufoş...

Personajul legendar *Tityrus* este însuşi Virgiliu, improprietărit de Octavian cu o bucată de pămînt din care el a extras esenţa literară a vieţii şi a lucrurilor agreste, fie ale păstorilor, fie ale plugarilor. Mai bine păstor decât scriitor! Mai bine agricultură decât literatură! De acord. Desfiinţai rapid Uniunea şi dai-ne şi nouă în schimb ceva concret, un petecel de pămînt, un ciopor de oiţe, cîţiva araci de vie, o curea de pădure, sau măcar un biet salcîm, dacă nu prilejul de a scrie confortabil la umbra unui falnic stejar, precum Tucidide, ori sub tegmine fagi, nemuritoare coroană a fagului virgilian.

Constantin Joiu

P.S. În textul de rîndul trecut, se va citi, fireşte, *latina sacră* şi nu *latina scară*. Pun eroarea pe seama pasiunii excelentului serviciu de corectură al revistei, care, aflai, citeşte amuzîndu-se rîndurile rubricii mele modeste: neatenţie datorată, în mod cert, rătăcirilor lecturii, ceea ce onorează desigur originea autor.

Un Orwell român

PENTRU scrierea romanului *Gulliver în Țara Minciunilor* și încercarea de a-l trimite la Paris, Ion Eremia (născut la 5 august 1913) a fost condamnat, în 1959, la 25 de ani de închisoare. Militar de carieră - cu specialitatea geniu-transmisiuni -, confundat de regimul comunist cu un mercenar și promovat, în anii de după război, până la rangul de general și adjuncț al ministrului apărării naționale, Ion Eremia a făcut o surpriză neplăcută superiorilor săi: și-a păstrat spiritul critic față de tot ce se întâmpla în România. Eliberat în 1964, el a dus o viață de proscris. Cu mare greutate a mai publicat un roman (istoric), *Popa Stoica*, în 1971. A scris, apoi, încă două romane, mai puțin inocente, *Pepelea* și *Maria Butoiana*, respinse de cenzură. Pentru publicarea lor a fost nevoie de mulți ani de așteptare, de sprijinul generos și insistența a doi scriitori prestigioși - Laurențiu Fulga și Valentin Silvestru -, și, mai ales, de „deghizarea” scrierilor în cauză. *Pepelea* a apărut cu titlul *Nefrinții din Țara Zimbrilor* (vol. I, 1986. vol. II, 1987), iar *Maria Butoianu* cu titlul *În triumf prin Tarigrad*.

Spre deosebire de romanele „istorice”, care, cu tot nonconformismul autorului, sînt marcate de concesii și suferă de convenționalism, *Gulliver în Țara Minciunilor* constituie, citit astăzi, o revelație. Aproape că ne vine să mulțumim securiștilor care, cu o grijă de bibliofili fanatici, au păstrat manuscrisul în seifurile lor timp de trei decenii.

Pastișă declarată - și realizată cu indiscutabil rafinament literar - după celebrele povestiri ale lui Swift din seria *Gulliver...*, romanul scriitorului român înfățișează o țară, Kukunia, în care se trăiește în stil comunist. Țara este, bineînțeles, izolată de restul lumii, printr-un zid înalt și bine păzit. Nimeni n-are voie să intre sau să iasă. În interiorul țării se trăiește prost, dar se simulează minuțios prosperitatea. Puterea este deținută în exclusivitate de „înțeleptul, slăvitul, neasemuitul, marele și genialul Granit”, de familia sa

Ion Eremia, *Gulliver în Țara Minciunilor*. Roman. Prefață de Petre Răileanu. București, Editura Fundației Culturale Române, 1992.

CARTEA DE CRITICĂ

O nouă contribuție la exegeza eminesciană

EDITURA Humanitas a publicat, recent cartea lui Marin Tarangul, *Intrarea în infinit sau Dimensiunea Eminescu*. Poet, prozator și eseist, autorul, născut în 1938 în București, licențiat în teologie și în istoria artei, a emigrat în Franța în 1979. A cunoscut detenția politică între 1961 și 1964.

Intrarea în infinit sau Dimensiunea Eminescu este o exegeză a poeziei eminesciene, bazată pe un aparat critic alcătuit din concepte filosofice create de autor ad-hoc, anume pentru decodarea textului poetic. Marin Tarangul își elaborează judecățile privitoare la mesajul poemelor lui Eminescu pornind de la conceptul central de „infinit”, pe care îl discută în raport cu o serie de noțiuni spațiale care gravitează în jurul lui. În demersul său, eseistul se oprește la sonetul *Trecut-au anii* și la primele trei versuri din *Scrisoarea III*. „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată” este analizat într-un eseu ca „cel mai mare vers al literaturii române”. Ultimul capitol al cărții e consacrat analizei unei arte poetice eminesciene.

Marin Tarangul, *Intrarea în infinit sau Dimensiunea Eminescu*, București, Editura Humanitas, 1992.

(numită „Sfinta Familie”) și de Marele Inchizitor Pikiriki. Cetățenii sînt supravegheați permanent, de către o rețea de agenți neghiobi, dar obstinați, iar cei care se răzvrătesc împotriva autorităților sînt fie arși pe rug, fie duși să lucreze în condiții de exterminare la o operă grandioasă: „inversarea fluviului Dja-Djili”. Propaganda oficială întreține, în scop de diversiviere, ura împotriva unui popor vecin, goldanezii. Opozanții regimului (numiți lolliți, după numele conducătorului lor, Lolla) sînt considerați, aprioric, vinduți goldanezilor.

Un obiectiv măreț al societății kukuneze îl constituie crearea unui om... nou, care să n-aibă stomac și, în schimb, să fie înzestrat din naștere cu blană, pentru a se rezolva astfel problemele complicate ale aprovizionării cu alimente și asigurării căldurii în timp de iarnă. La realizarea acestui obiectiv lucrează cu zel savanții din Academie. Ei declară că nu fac decât să aplice în practică genialele idei ale Marelui Conducător. Și tot ei stau cu frunțile în pămînt atunci cînd un emisar al lui Granit - un fel de activist cu probleme de știință - vine la Academie și îi declară incapabili.

RECUNOAȘTEM în acest tablou multe elemente ale modului de viață din timpul lui Ceaușescu, deși romanul a fost scris în timpul lui Dej. Ele dovedesc capacitatea lui Ion Eremia de a anticipa evoluția situației din România. Dar și mai surprinzător este faptul că în finalul romanului se prevede prăbușirea dictaturii lui Granit și că această prăbușire seamănă foarte mult cu înălțurarea de la putere a lui Ceaușescu. De aceea l-am și comparat pe Ion Eremia, încă din titlul acestui articol, cu George Orwell (comparație pe care o face, de altfel, și Petre Răileanu, în prefața scrisă cu o remarcabilă finețe). Așa cum scriitorul englez a anticipat, în 1948, formele grotesce la care va ajunge alienarea umană în condițiile comunismului, scriitorul român a prevăzut modul concret în care se va pune capăt tiraniei.

Prilejul răsturnării dictaturii este oferit de convocarea locuitorilor capitalei la o mare demonstrație în cursul căreia ei urmează să-l aclame pe dictator. Demonstrația are loc într-o piață vastă, iar reprezentanții oficialității se află într-un balcon

Populația a ajuns de multă vreme la exasperare, din cauza foametei la care a fost supusă în ultimii ani. Din proprie inițiativă n-ar fi avut cum să se strîngă, într-un număr atît de mare, în mijlocul capitalei, pentru că agenții Marelui Inchizitor i-ar fi zădărnicit din timp orice efort de organizare. Dar chemată chiar de autorități la demonstrație, ea are o ocazie unică, nesperată de a-și pune în valoare superioritatea numerică.

În plină atmosferă festivă, revolta izbucnește. Culmea este că, potrivit „scenariului” lui Ion Eremia, simultan cu explozia de indignare a mulțimii are loc și o lovitură de palat, care îi aduce la putere pe doi indivizi din anturajul lui Granit! În scurtă vreme, însă (mai scurtă decît avea să fie în realitate), mulțimea îi dezavuează și pe cei doi și cucerește deplin libertatea. Foștii lideri sînt judecați și condamnați la moarte, urmînd însă ca înainte de executarea pedepsei să fie purtați într-un fel de colivie gigantică prin toată țara. La proces, ei se poartă lamentabil, implorînd mila judecătorilor și acuzîndu-se reciproc, în jalnice accese de lașitate.

Există numeroase similitudini cu ceea ce s-a întîmplat după 22 decembrie 1989. Aptitudinea premonitoare a lui Ion Eremia este atît de evidentă, încît sîntem tentați să-i tulburăm viața retrasă pe care o duce în prezent cu întrebarea: ce rezultat vor avea alegerile din 27 septembrie?

REMARCABIL din punct de vedere literar este faptul că pe tot parcursul acestei alegorii autorul păstrează tonul însoțit, cu spirit parodic, de la modelul său de acum două secole și jumătate. Ne aducem aminte că în relatarea peripețiilor sale năstrușnice personajul lui Swift are aerul superior contrariat, al unui englez care povestește ce i s-a întîmplat într-o colonie îndepărtată. Chiar și în paginile de satiră caustică la adresa civilizației pe care o reprezintă, el păstrează o morgă de cetățean al unui imperiu, de om rațional care întîlnește tot felul de bizarerii. Aceasta este și atitudinea naratorului utilizat de Ion Eremia. Eroul său nu încetează să se mire luînd cunoștință de absurditatea realității pe care o explorează.

Mirarea, în afară de faptul că este de efect din punct de vedere literar, mărind expresivitatea reprezentării,

constituie și o înfricoșătoare armă ideologică împotriva căreia adepții comunismului nu știu cum să se apere. Idealul lor este ca oamenii să se obișnuiască deplin cu sistemul comunist, să nu li se mai pară nefiresc. De aceea și tind să interzică venirea unor vizitatori din țările civilizate: pentru că le este teamă de reacția lor de consternare.

Refuzînd să se obișnuiască în vreun fel cu aberantul stil de viață comunist și exprimîndu-și stupefacția printr-o alegorie care distilează această stupefacție (și încă de două ori, pînă la completa ei purificare!), Ion Eremia a scris o carte făcută să supraviețuiască multă vreme comunismului.

Alex. Ștefănescu

P.S. Simt nevoia să-l șicanez, cu simpatie, pe autor, care este printre altele un bun cunoscător al matematicii (din moment ce a inventat „Torpila Terestră Dirijată Eremia”, importantă contribuție românească în domeniul balisticii moderne). În roman se afirmă la un moment dat că Granit, semidoct, echivalează numărul pi cu 3 (în loc de 3,14) și că, drept urmare, savanții care îi adoptă cu obediență „teza” se văd nevoiți să deseneze întotdeauna ovaluri în loc de cercuri și să le declare totuși cercuri. Îmi îngădui să observ că situația este demonstrabilă numai în condițiile în care se ia în considerare diametrul mare al ovalului. Dacă se ia în considerare diametrul mic, ar fi fost necesar ca Granit - pentru a provoca o încurcătură asemănătoare - să echivaleze numărul pi cu un număr mai mare decît 3,14.

imensitate se poate bucura și, pe de altă parte, pentru că versul, avînd el însuși germenul poeziei, nu există decît pentru a parcurge imensitățile.

Abordare heideggeriană, *Intrarea în infinit sau Dimensiunea Eminescu* adaugă bogate exegeze eminesciene o nouă perspectivă filosofică.

Fevronia Novac

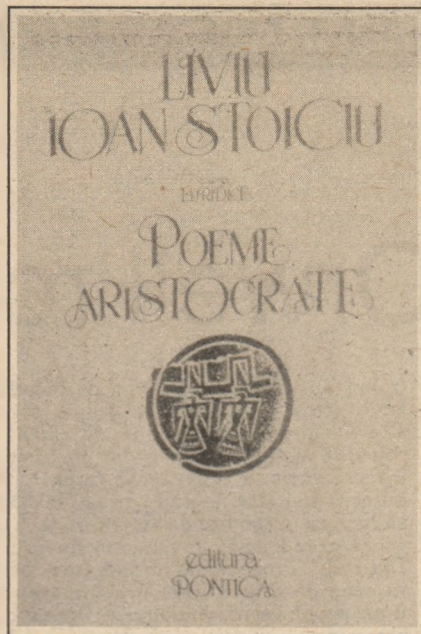
„Realul cu plasmă poetică“

ÎN 1974, Șt. Aug. Doinaș semna în revista *Familia* un articol cu acest titlu despre Liviu Ioan Stoiciu, pe care scriitorul îl va considera mai târziu semnul adevăratului său debut, chiar dacă mai publicase versuri „pe ici-colo” și înainte. Debutând așadar sub auspiciile unei asemenea combinații insolite de real și poetic, Stoiciu găsisse deja „tonul”, urma doar să-l păstreze în registre bine articulate. Ceea ce a și făcut pe parcursul celor patru cărți de versuri (*La fanion* - 1980, *Inima de raze* - 1982, *Cînd memoria va reveni* - 1985, *Poeme aristocrate* - 1991), dar și într-un volum mai pretențios prin formula dificilă, de limită, pe care a abordat-o în *Jurnalul unui martor* - 13 - 15 iunie - 1990. Liviu Ioan Stoiciu percepe realitatea cu suflu artistic, scriind însă o poezie căreia îi impune asperitățile tematiche ale realității. Dincolo de opțiunea unui temperament stilistic - ingenioasă și perfect exploatată de altfel - există în această formulă sinceritatea dezarmantă a unui real mod de a fi, care identifică artistul cu omul (în mod de-a dreptul naiv, cîteodată!).

Între o carte de poezii (*Poeme aristocrate*-1991) și un volum care adună de fapt articole publicate în revista *Contrapunct* nu există aparent (sau în mod normal) prea multe legături. Cînd ele vin de la un Liviu Ioan Stoiciu însă, sînt publicate la interval scurt dar mai ales aparțin aceleiași epoci postrevoluționare, diferențele de gen și rigorile de specie dispar. Convențiile de mimesis nu-l stingheresc pe scriitor, iar noi nu putem ignora coeziunea interioară a literaturii sale. Proiectul stilistic al lui Stoiciu este conturat prin afirmarea unui dublet de voci: poeziile sale sînt dialogate, alcătuite dintr-un schimb alert de replici între două personaje invizibile care se identifică de fapt cu două limite: ale vocabularului, ale unei situații poetice. Poetul are plăcerea de a vedea simultan contrariile, un limbaj solemn cu ton epopeic evoluează acompaniat (susținut uneori) dintre paranteze, virgule sau chiar afirmat apozitiv după două puncte de limbajul familiar, popular-regional. Apelativele țărănești (bă,fă) corectează gravitatea unei poezii „aristocrate”, ironizînd-o din umbră, dar de fapt subliniindu-i nobletea. Varianta lirică pentru care a optat Liviu Ioan Stoiciu este foarte dificilă, ușor de scăpat în artificii sterile sau în ilizibilitate găunoasă, dar poetul o stăpînește cu multă maturitate și siguranță. Trebuie spus că e de-a dreptul reconfortant să urmărești traseul acesta liric al dubletelor, construit cu atîta precizie și fără o inutilă emancipare în tehnică pură. Este de asemenea destul de ușor de observat că împlinirea perfectă a acestei ingeniozități lirice apare în primul volum (*La fanion* - 1980), unde Stoiciu introduce din cînd în cînd și un tip foarte deosebit de umor. Este ceva asemănător umorului din muzică (deci oricum nu un comic narativ), construit din efecte speciale, din incompatibilități de registru lexical strecurate exact în punctele de inflexiune și abandonate rapid cu o falsă inconștiență. Într-un asemenea context solemn, de pildă, intervine subit o propoziție simplă, prozaică,

anulată imediat prin revenirea la sobrietate. Ea nu deranjează și nu e discordantă, dar naturalitatea ei flagrantă surprinde precum un strănut al pianistului în mijlocul unei sonate de Beethoven. Umorul se afirmă ca inocență, limbajul oferă șansa ironiei inofensive atunci cînd își actualizează zonele „banale”, cotidiene.

Inofensivul, banalitatea, iată ceea ce caută uneori Liviu Ioan Stoiciu în poezia sa, pentru ca ironia unui destin literar și uman în primul rînd să-i probeze grotescul, nocivul absolut, complicația falsă și aberantă în realitatea imediată. Probabil că realitatea 13-15 iunie 1990 nu a suportat „plasma poeticului” decît după ce i-a impus acestuia modificări majore, astfel încît ne întrebăm cu sinceră curiozitate (regretînd conotația meschină a termenului) cum va arăta următoarea carte a lui Liviu Ioan Stoiciu. În aceasta, el încearcă, cu un curaj teribil, să întîmpine cu scriitura sa limpede, bine organizată, curată și ordonată, o realitate confuză și oripilantă. La vremea lor articolele din *Contrapunct* aveau o priză fantastică, tocmai prin subiectivitatea declarată, devenită însă obiectivitate absolută sub girul autenticității, al participării directe și al sincerității. Cartea are o individualitate distinctă, fiind mult mai mult decît o sumă de articole și mizînd pe altceva decît pe avantajele gazetăriei. Scriitorul nu se vrea un analist politic, ci descrie o realitate evidentă („Lucrurile au existat așa cum au existat și nu e cazul să le mai inventăm”), cu siguranță în percepție și naturalitate în exprimarea ei, astfel încît e imposibil să ignori tragismul evenimentelor, tragism nesugerat, ci afirmat pur și simplu cu mijloacele clasice, rudimentare chiar: imprecății, suspensuri, interogații retorice, invocări, sincerități crude. „Eu nenumind, ci sugerînd în episoadele jurnalului apărut în *Contrapunct* lucrurile la care am fost martor, dînd de gol o stare a sufletului. Lăsînd cititorului ideal, în particular, eventual, sau judecătorului avizat, în public, plăcerea să spună lucrurilor pe nume la tot ceea ce eu doar am sugestionat”. Fără să-și suprimе șansele de a fi o stare a sufletului prin dezvăluire directă, cartea se refuză sistematic literaturii, retrăgîndu-se permanent spre sfera documentarului, cu prudența dornică să prevină orice minimalizare, fie și una de tip artistic (ar fi greu s-o expediezi ca ficțiune, dar poziția sa știi?). Transpare însă organizarea literară, alternarea jurnal - comentariu ulterior (ca mod de a reactualiza și de a da profunzime evenimentelor, semnificație dincolo de nivelul imediat al faptelor), întreruperi, multiplicarea nucleelor de interes, a conștiinței naratoare, toate controlate însă din registrul documentului, al unui stil pe care din lipsa unui termen mai potrivit îl numim gazetăresc. Într-un fel această alcătuire mixtă asigură adevierea cititorului oricine ar fi acesta, fie el martor la rîndul lui, fie neparticipant (suspicios sau dimpotrivă, avizat sau complet necunosător). Liviu Ioan Stoiciu insistă pe anularea convenției literare. Nici nu ar trebui să o facă, întrucît pentru noi cel puțin, cititorii inevitabil familiarizați cumva cu evenimentele, greu ar fi să acceptăm literaturitatea unei istorii imediate. E de-a dreptul greu de comentat o asemenea carte fără a aluneca tu însuși, comentator, în amintiri

personale, narațiuni și interpretări, dacă nu te-ar opri sentimentul de lehamite (neputință) dar și pertinenta cuprinzătoare a lui Stoiciu. Pe de altă parte însă, mass-media și interminabila tergiversare a aflării unei soluții pentru cele săvîrșite atunci au tocit cumva evenimentele, le-au „demonetizat” prin veșnică dar inutilă abordare. Rămînerea la nivelul relațiilor ar fi un demers modest în cel mai bun caz și din fericele incompatibil cu personalitatea de „răzvrătit” a scriitorului. Între un mimesis miop (al încetșării prin detașarea în negura timpului) și unul prezbînt (al cramponării încăpăținate de realitate, al refuzului îndepărtării în timp și în uitare) nu e greu de înțeles de ce optează pentru a doua variantă. Cartea devine un document personal, eul ei biografic este la fel de convingător și de interesant ca un eu literar într-un roman captivant, chiar dacă povestirea în sine e (prea) cunoscută ascultătorilor. La un moment dat intervin și personaje, măcar că rolul lor este redactat sub forma interviului, a declarației sau a scrisorii oficiale. Relatările Mariei Lie (arestată în noaptea de 13/14 iunie și reținută pentru trei luni în închisoare) aduc sumbrele viziuni dostoevskiene, decupate dintr-un scenariu conceput cu tot atîta talent. Evitînd versiunea subiectivă, scriitorul oferă în schimb istoria participării la o realitate înainte ca ea să fi devenit temă predilectă a ziariștilor, adică la drept vorbind exact ceea ce ne propusese, jurnalul unui martor. Un martor frămîntat, dornic să evite frivolitățile literare: „Cum să ajungi să înlocuiești fiecare termen biologic printr-un termen lingvistic, neoretoric, și să nu crezi definiției că orice operă de imaginație poate fi o autobiografie? Cum: nedînd apă la moară celor ce-și închipuie că tu faci literatură scriind de patrusprezece săptămîni în legătură cu toate cîte au fost atunci, caligrafînd un jurnal la care conexiunile refăcute prin asimilarea altor versiuni publicate de presa românească pentru reconstituirea evenimentelor tragice din 13-15 iunie 1990, conexiunile refăcute au venit să se adauge „demagogiei moralității”, să definitiveze o dramă în mai multe acte a situației de fapt. O dramă a lipsei de identitate jucat în aer liber, cu actori profesioniști și figuranți nevinovați...”

Cînd „ispita” literaturii e totuși prea mare, cartea pierde și devine vulnerabilă. Nu am înțeles, de pildă, de ce era atît de necesară tehnica suspense-ului, fragmentarea la un moment dat evident forțată și nenaturală a jurnalului pentru a interveni cu povestirile altor martori, abandonate și ele în punctul culminant pentru revenirea la jurnal sau la alte comentarii, pe care cititorul, nesatisfăcut de întreruperi, le găsește probabil mai puțin interesante decît sînt ele de fapt. Tehnica aceasta oarecum comercială nu mai are bunul gust al stilistului matur din poezii și nu e de mirare că firele narative dau impresia unei amestecături de un spectaculos voit și diletant. Gravitatea comentariilor

este admirabil accentuată de erudiția citatelor culturale (spontane și convingătoare), dar alteori teoretizarea (teoria chibritului, cum spune însuși scriitorul) e pur și simplu reziduală. Dincolo de detaliile alcătuirii ei însă, cartea lui Stoiciu este o specie aparte a literaturii actuale, poate una dintre puținele care afirmă curajos o formulă proprie, stabilindu-și singură limitele și respectîndu-le cu responsabilitatea unei alegeri oneste. De altminteri, faptul că varianta stilistică i se potrivește se vede din continuarea ei în rubrica din *Cotidianul*.

Poemele aristocrate anunțau deja o schimbare survenită în temperamentul liric al poetului. Cei drept, nu una majoră, ci mai curînd de nuanță, o restructurare a inflexiunilor solemne (cu o tendință de infatuare) spre gravitate firească a temelor majore abordate cu naturalitatea talentului autentic. Volumul acesta cuprinde poezii-cicluri, astfel încît diversitatea globală e compensată de o coeziune totală (locală) care accentuează și vizibilizează starea poetică. Avantajul unui poem-ciclu este cel al analitismului discret, al multiplicității perspectivei care revelează bogăția obiectului liric fără a o epuiza. Un asemenea poem-ciclu - *Amorezat* - merită a fi citat măcar parțial: fac, în gînd, o plimbare prin pădure, sunt singur/singur, singur...Pe/unde trec, păsările, întotdeauna perechi, își/iau zborul: tu ce faci...Tot singur: /Mă uit la mîna, la ceas. Scrii,/melancolie? Citești? Asculți dangălitul clopotului de la /biserica din/sat, acoperită cu șindrila...Și eu îl ascult: sunetul clopoțelului e/ bun împotriva/slăbiciunii cauzate de bătrînețea precoce! Plus/simțul cîinței“. Poeziile sînt eterogene, dar structurate într-un flux unitar stilistic: aceeași bivolitate care tensionează întreg discursul poetic („nu mă lăsa aici singur, pe/colina asta plînsă, revenit din străfundul/timpurilor: unde îmi/ești, pereche? Mă/mai lași mult singur?“)

Liviu Ioan Stoiciu este greu de antologat. Ca unuia care trăiește în acord cu spiritul timpului, i se potrivesc însă foarte bine cele spuse de criticul Gh. Grigurcu despre întreaga lui generație: „fantezie și scepticism, elan și nuanță rece, reflectată, joc și cultură solidă ducînd la promițătoarea gramatică a posibilităților Poeziei“. Literatura lui în formare oferă încurajarea unei împliniri firești pentru drumul parcurs deja. „Realul cu plasmă poetică” - iată ce îl ține strategic pe scriitor în delicata zonă de cumpănă dintre esteticism și militantism, ambele extreme mediocre.

Andreea Deciu

Liviu Ioan Stoiciu, *Poeme aristocrate*, Editura Pontica, 1991, *Jurnalul unui martor*, Editura Humanitas, 1992.

de Z. Ornea

Senzaționalul în istoria literară

ISTORIA literară este o disciplină severă în care aprecierile au nevoie de probe documentare inatacabile. Segmentele despre biografia unui scriitor trebuie să se supună și mai abilității acestor legi nescrise. Pentru că dacă în evaluările estetice se pot constata diferențieri, adesea polare, în funcție de gust și percepția ideologiei literare, la capitolul biografic documentul singur se constituie în element probatoriu al oricărei afirmații. O biografie a unui scriitor, fie ea și romanțată (deși, pe aceasta din urmă, o detest), nu fabulează ci reconstituie. Și numai harul istoricului literar poate face dintr-o biografie un morman indigest de descripție factologică sau o narațiune cu valoare expresivă, delectabilă asemenea unui bun roman. Dar a clădi pe nisip, a construi ipoteze pe crîmpeie de fapte șubrede, a fabrica premise fără acoperire documentară trăgînd apoi concluzii hazardate înseamnă a transforma istoria literară într-un fel de literatură de aventuri, minoră și dincolo mult de demnitatea ei originară.

M-AM gîndit la asta și la multe altele citind cartea dnei Georgeta Ene despre perioada berlineză a vieții lui Caragiale. Despre această ultimă perioadă din viața lui Caragiale (ultimii opt ani, 1905-1912) se știe mult și destul de amănunțit. Șerban Cioculescu, în celebra sa biografie despre Caragiale, a scris un dens capitol, referirile ample despre etapa berlineză nelipsind nici în celelalte. A relua însă chestiunea într-o exegeză specială e întotdeauna binevenit. Mai ales dacă examenul se sprijină pe un spor de documente, luminîndu-i astfel suprafețele și îmbogățindu-i înțelesurile.

N-aș spune, din acest punct de vedere, că volumașul dnei Georgeta Ene (213 pagini) nu e util, chiar dacă sporul de informație nu prea are consistență. Dar decuparea acestei secțiuni din ansamblul biografiei și examinarea, atentă și separată, a fiecărui detaliu constituenț o pune sub alt ocular, măritor, dîndu-i, prin chiar acest procedeu, relevanță și, de aceea, reală utilitate. Autoarea pornește de la ideea că decizia de a se stabili în Berlin e consecința cabalei liberale împotriva operei și a personalității lui Caragiale. Că liberalii - prin frunțiișii partidului, mai ales pudibondul D.A. Sturdza, - i-au fost adversari, e un fapt știut și incontestabil. De altfel, și scriitorul i-a detestat, iar opera sa dramatică (exclusiv *Năpasta*) e nutrită din plasma teoriei junimiste a formelor fără fond, ironizînd sloganuri și principii ale liberalismului radical sau moderat. Dar nu toate faptele înșirate de dna Georgeta Ene se subsumează acestei cabale. De pildă, Dimitrie Racoviță-Sphinx, cel ce a organizat fluierăturile menite să lovească în *D'ale carnavalului*, conducea, atunci, ziarul *România liberă*, gazetă mai curînd filojunimistă decît liberală. Stupida acuzație de plagiat a lui Caion nu e de sorginte liberală. Acel dezaxat a fost mai curînd o unealtă a cercurilor literare macedonskiene, manevrată de Theodor M. Stoescu. Că după condamnarea infamului acuzator acesta a fost achitat de instanța de apel nu știu dacă e un fapt - desigur detestabil - care poate fi pus - cu probe - în cîrca liberalilor. După cum campania împotriva directoratului dramaturgului la Teatrul Național din București e opera unor rivali literari (același Th. M. Stoescu etc.) și - de ce n-am recunoaște-o? - a lipsei de tact a lui Caragiale în raporturile cu actorii, administrația, gazetarii, a programului repertorial. De fapt, Caragiale năzuia, de mult, să trăiască, asemenea unui burghez cuprins, undeva într-un oraș civilizată, departe de București. Se gîndise la Sibiu și Cluj dar, finalmente, neizbutindu-i proiectele cu ardelenii (de la care sperase o slujbă), a optat pentru Berlin. De fdată ce a putut încasa o parte din moștenirea Momuloaiei la începutul lui martie 1905, s-a stabilit, cu familia, în

Berlin. O ducea aici excelent, deși mereu cu gîndul la țară și zbatîndu-se să depășească sincopile financiare, mereu active. Sînt interesante paragrafele din cartea pe care o comentez care reconstituie atmosfera berlineză din familie, lecturile dramaturgului, pasiunea sa de meloman, petrecerile sale, episodul angrenării în politică alături de Take Ionescu, eșecul în creație prin imposibilitatea finalizării acelei piese de teatru (*Titircă Sociorescu & Comp.*) la care visa și o tot anunțase. Aici, în aceste paragrafe, prin descompunerea migăloasă a ansamblului și rearanjarea pieselor în dispozitiv, trebuie căutat interesul cărții care se voiește - și este! - o contribuție. Aș spune chiar o contribuție notabilă.

Dincolo de asta, intrăm în plină aventură cu țesături efectiv rocambolesci, infantile și apăsător diletanțe. Un astfel de paragraf este cel intitulat, războinic, „pe frontul de luptă pro-unionist”. Aici imaginația autoarei se dezvoltă pe panouri mari (și, nu mă pot abține a spune, binișor hilare). Încercînd, pe spațiul a 25 de pagini compacte, să acrediteze, nici mai mult dar nici mai puțin, ideea că dramaturgul s-a stabilit la Berlin cu o misiune secretă senzațională pentru apărarea drepturilor politice ale românilor ardeleni, deopotrivă pe lîngă cancelariile imperiului german dar și - de ce nu capitala Germaniei? - cele ale împărăției bicefale. Probele, fie și pentru creionarea acestei ipoteze, lipsesc cu totul. Pentru că nu probe pot fi - pentru oricine cît de cît familiarizat cu lectura unor scrisori - conferința unor sensuri criptice în două-trei epistole către Zarifopol sau Gherea, faptul că, în 1905, l-a întîmpinat, la Weimar, pe Carp ministru venit în vizită oficială în Germania, bunele relații ale lui Caragiale cu cîțiva ardeleni (Goga, Goldiș, Moroianu, A.C. Popovici, Vaida-Voevod, Mihaly etc.) sau interesul lui Caragiale - prieten bun cu Gherea și Racovski - pentru social-democrația germană favorabilă, cum se știe, apărării drepturilor popoarelor oprimate de stăpîniri străine. În aceste epistole

autoarea crede a putea descifra coduri secrete, într-o prelungită așteptare, comunicată lui Gherea, într-o cafenea budapestană, sosirea unui „mesager de la care avea să primească sau căruia avea să-i transmită date importante și strict secrete”. În altele detectează „reguli ale conspirativității” prescise de presupusa lui secretă misiune. Repet, toate „faptele” propuse sînt - vorba autoarei - „ambigui” și de niciunde nu vine măcar o minimă umbră de probatoriu. Și pe aceste fragile etajere inventate, autoarea construiește nu o ipoteză de lucru ci ne propune să acceptăm că ele „echivalează cu relevarea unei alte fațete a personalității dramaturgului, în contrast vădit cu imaginea comună, solid și confortabil instalată în noi de istoriografia literară”. Că scriitorul, ca bun român, a nutrit mari simpatii pentru cauza transilvană, e foarte adevărat, că a avut mulți și buni prieteni ardeleni, e, iarăși, foarte adevărat. Dar de aici să-l transformăm în personaj cu înalte funcțiuni oculte, ba chiar, din 1908, salarizat în acest scop de guvernul român e o distanță astrală. De altfel, cel ce îl cunoaște bine pe nenea Iancu înțelege defindată absurditatea acestei ipostaze, refuzată de întreaga sa structură temperamentală și caracterologică. Fantezia, debordantă, a autoarei nu duce niciunde și, de aceea, nu poate fi înregistrată nici sub beneficiu de inventar.

FANTEZIA dnei Georgeta Ene o ia razna și în paragraful intitulat „Moartea lui Caragiale”. De data asta se bizuie pe un text apărut în *Vossische Zeitung* din Berlin și care acredita, senzațional, că scriitorul ar fi avut un infarct pe stradă. Există scrisoarea Cellei Delavrancea către mama ei (din 22 iunie 1912) care descrie, emoționant și veridic (în calitate de martor ocular), cum a fost găsit Caragiale mort, în camera lui, pe jos, pe la vremea prînzului, adică atunci cînd familia s-a dus să-l invite la masă. Există și alte texte ale unor martori (fiica scriitorului) care descriu tristul eveniment. Inutil. Autoarea noastră,

înclinată spre senzaționalul debordant, dă crezare textului din gazeta berlineză și acreditează ceea ce numește „o nouă variantă a morții lui Caragiale”, din care reiese că a avut un infarct pe stradă, a fost transportat acasă (de ce nu la un spital?), lăsat să se odihnească. Familia și-a văzut dimineată de treburi (după ce pater familias suferise, pe stradă, un infarct miocardic?), și, apoi, intrînd în camera lui, l-a descoperit mort. Familia ar fi păstrat taina asupra împrejurărilor adevărate ale morții. În sprijinul acestei mirolante ipoteze, autoarea apelează la cîteva pagini din *Sub pecetea tainei* de Mateiu I. Caragiale (cele două întîmplări povestite de conul Rache). Că ele nu spun nimic în sprijinul ipotezei n-are nici o importanță. Important e faptul că autoarea a putut oferi o nouă „contribuție” despre biografia scriitorului. Chiar cu acest preț al senzaționalului căutat din răspuțeri. Trist lucru.

Dna Georgeta Ene, cercetătoare la Institutul de Istorie Literară din București, a debutat acum, în volum, cu această carte. A voit, probabil, ca debutul să fie o lovitură, o - cum spun gazetarii de scandal - bombă. Poate a reușit. Dar nu a izbutit, prin astfel de mijloace, să se acrediteze și ca o cercetătoare pe ale cărei exegeze să se poată pune temeii. Diletantismul facil e aici nota dominantă și nu rigoarea. E probabil că o editură cu experiență nu ar fi publicat o astfel de carte situată la liziera dintre senzațional și diletantism. Dar tînăra editură Edinter și-a oferit oficiu de gazdă prea ospitalieră. Economia de piață pătrunde, astfel, și în sobrele teritorii ale istoriografiei literare.

O reparație

DUPĂ ce dispăruse, împărțînd soarta multor reviste de cultură din țară, *Viața Românească* reapare editată de Redacția Publicațiilor pentru Străinătate „România” în formula obișnuită, deci ca de obicei interesantă. Materialul prezentat este dens și divers, articolele sînt semnate de personalități culturale importante - colaboratorii revistei (Octavian Paler, Mihai Sora, Sorin Vieru, Andrei Pippidi, Mihai Gramatopol, Gheorghe Grigurcu), astfel încît asistăm la o adevărată performanță: o revistă integral foarte interesantă. Cele cîteva articole la care ne vom referi sînt rezultatul unei selecții pur personale.

Acest prim nou număr al *Vieții Românești* (număr dublu, ianuarie-februarie, nr. 1-2/1992) se deschide cu „frînturi dintr-un jurnal inutil” - *Don Quijote în Est* al lui Octavian Paler. Nici nu se putea alege mai fericită, căci pe lîngă valoarea în sine a textului, amarele reflecții despre mentalitatea românească țin loc de orice alt comentariu legat de actualitate. O analiză a societății românești postrevoluționare este sintetizată într-o manieră confesivă și lucidă, în care nu mai încap nici speculații politice, nici dramatizări istorice, ci doar raționamente de o limpitate dureroasă. Comparația dintre ultimii ani ai dictaturii lui Ceaușescu și perioada post-revoluționară poate fi pe drept cuvînt

redușă la o confuzie „estetică”: „Tot ce trăisem îmi apărea de neînțeles, absurd, o parodie proastă. Teroarea nu mai avea nici un mister. Chipul ei îmi apărea acum vulgar. Mă crezusem prins într-o tragedie și, cînd colo, mă zbatusem, ca o insectă, pe o hîrtie de prins muște, într-un coșmar mediocru”.

Despre limbajul de lemn s-a scris deja atît de mult, încît din profitabil subiectul a devenit riscant, dar Mihai Gramatopol izbuteste să abordeze tema cu detașare științifică și vervă discretă în articolul *Inefabilul, limba de lemn, logocrația, alienarea și implozia limbajului*. Titlul foarte lung, un adevărat rezumat al chestiunilor tratate în articol, mi se pare o inteligență măsurată de precauție a celui conștient de posibilă facilități a temei.

Revista oferă un material generos de „literatură directă”, jurnalul și scrisorile, fie ele în varianta concretă (Eugen Ionescu - *Journal en miettes*, Lucian Raicu - *Scene. Reflecții. Fragmente*, Lucian Raicu - *Scene. Reflecții. Fragmente*), corespondența Constantin Noica - Ionel Jianu, Virgil Mazilescu - Dumitru Țepeneag), sau teoretică (Andrei Pippidi - *Scrisorile unui om ocupat*). La rubrica de comentarii critice, Gh. Grigurcu semnează articolul *D'ale carnavalului în varianta Dimov*, în maniera sa analitică și cu finețea eruditului. În *Despre noi așa cum am putea să fim* - *Cronica unei călătorii spre ceilalți*, Mariana Neț și Smaranda Vultur rezumă principalele

comunicări prezentate la colocviul interdisciplinar de la Timișoara, 1-3 noiembrie 1991 cu tema *Identitate-Alteritate*, iar din comunicarea lui Mihai Sora revista publică un fragment mai amplu (*Revelația alterității - apariția Persoanei*).

Chiar și o simplă trecere în revistă este suficientă pentru a proba seriozitatea și ținuta temelor și a tratării lor în *Viața Românească*. Într-un context cultural atît de ingrat precum cel prezent, dispariția ei ar fi fost ireparabilă. (A.D.)

Gabriela MELINESCU

„Pasiunea scrisului n- cunoașteri de sine și

- Fără să fii o răsfățată a oficialității (ba chiar dimpotrivă), erai, la plecarea din România, un nume imposibil de ignorat. Cum te-ai împăcat într-o altă țară cu propriul tău trecut literar?

- Când am ajuns în Suedia mi se publicase o carte care fusese excelent primită de critica literară. De fapt, grație acestei publicări mi s-a permis până la urmă să plec. După multă așteptare, izolare și brutal comportament din partea oficialităților și chiar a unor colegi.

Trecutul literar n-a contat prea mult. A trebuit să iau totul de la zero. Nimic nu era sigur pentru mine: nici în literatură, nici în viața personală. Singurul lucru stabil era curiozitatea mea pentru lumea în care debarcasem. Simțeam în aer impulsuri spirituale spre deosebire de lumea lăsată în urma mea în care totul evolua monstruos, către o totală falsificare. Semănam cu un navigator care urma să exploreze o insulă nouă, cu faună și floră puțin cunoscute și unde urma să fac cunoștință cu locuitorii și să învăț de la ei ciudața lor limbă. Și, dacă se poate, treptat să-i cuceresc prin forța calităților mele personale. M-a ajutat faptul că René mi-a publicat cărțile. Dar ca și în cazul Virginiei Woolf (scuză-mi comparația) acest avantaj s-a întors împotriva mea; căci eram soția editorului. N-a fost prea ușor să conving, dar nu mi-a dat niciodată prin cap să renunț la ceea ce mă ținea în viață: plăcerea de a mă minuna de marea aventură a vieții. În plus, René era extrem de exigent, de critic. Asta mi-a făcut bine. Dar nu m-a descurajat niciodată. Dimpotrivă. Un timp am continuat să scriu în românește, apoi mi-am dat seama că ceea ce mă inspira nu mai ținea de felul limbii materne. Era dureros. Ca și cum limbile în care mă exprimam voiau să mă folosească pentru a exprima viața din lumea în care trăiam acum. După cum ai mai auzit, atitudinea față de noii veniți într-o cultură e foarte circumspectă. Totuși cine poate să-l împiedice pe cel care vrea să cînte? El nu cîntă pentru că vrea să fie auzit, ci pentru că are plămîni plini de bucurie, sau de durere... Poate că trecutul meu literar nu contează decît acum: după ce am scris aici, în Suedia, unsprezece cărți și am trecut proba timpului. În plus: nu mai sînt publicată de soțul meu, ci de Bonniers Forlag. Acum sînt iubită chiar și de dușmani. Ironia soartei! După șaptesprezece ani vîd că trecutul s-a integrat armonios. Această armonie e compusă din durere, lupte, umilințe, deziluzii etc. Abia acum realizez că viața mea a fost un basm, unul cu tema probelor, după structurarea făcută de sublimul Lazăr Șăineanu! Basmul în care eroul refuză cîteva feluri obișnuite de a trăi și alege să meargă departe cu un șarpe sau un corb! Aventură plină de primejdii. Căci trebuie să traverseze o pădure profundă cu fiare sălbatice. O zonă plină de incertitudini în care riști să-ți pierzi viața și onoarea. Dar dacă inima eroului e făcută să trăiască astfel, atunci totul se schimbă: arborii amenințători se pot transforma în buni prieteni etc. Și aventura continuă fără să mai fii singur. Pe deasupra copacilor se vîd chiar primele semne că o casă primitoare e în apropiere. Totuși nimic nu s-a sfîrșit, primejdia e la tot pasul,

dacă gustul aventurii e nesecat. Dar oamenii sînt mai prietenoși, te salută pentru că știi că ești un călător neobosit în drum spre ceva necunoscut. Cu humor și umilință (care sînt tot una pentru mine) eroul poate să fie mulțumit cu ideea că n-a fost sfîșiat de fiare sau spînzurat de locuitorii suspicioși! Poate că pînă la urmă pasiunea scrisului nu servește decît unei profunde cunoașteri de sine și unei umilințe pline de mîndrie. Toate trăirile au poate ca scop de a părăsi pielea coconului și a deveni un fluture colorat care poate zbura. Pentru om (după cuvintele sfintei Tereza de Avila) nu e de ajuns a merge pe pămînt; omul trebuie să și zboare!

Țara și limba sînt eterne

- În general, scriitorii români stabiliți în străinătate se întorc obsesiv spre locul de baștină, fie cultivîndu-și exagerat preocuparea față de acesta, fie provocînd o ruptură (frustrantă), fertilă în plan literar. Crezi că te înscrii în vreuna din cele două (didactic) clasice categorii?

- Aș zice că există chiar mai multe categorii! Eu n-am emigrat, ci am plecat cu iubitul meu. Asta are mai degrabă legătură cu destinul decît cu voința mea personală. Dacă aș iubi pe cineva de pe planeta Uranus, te rog să mă crezi că n-aș ezita nici un moment să fac imposibila călătorie, atît de potrivită setei mele de aventură! Și pentru că lumea în care René trăia nu era totuși o altă planetă, a fost ca și cum n-aș fi plecat definitiv. Totuși am făcut eforturi de a mă adapta noilor condiții, cum aș fi făcut eforturi, dacă aș fi rămas în țară, să supraviețuiesc degradării morale la care regimul comunist a supus pe toată lumea. Pentru că gîndesc în termeni de „destinul”, nimic nu mi se potrivește din ceea ce li se întîmplă altora. Fără orgoliu trebuie să spun că am fost privilegiată de destin și am fost tot timpul conștientă de această grație. Pe un plan și mai intim am fost aleasă ca să intervin ca soțul meu René să-și regăsească credința pe care tradiția din familia lui o stimează ca esențială. Cînd părăsești o țară nu e vorba în fond de o ruptură. Țara și limba sînt eterne. Vor exista veșnic. Eu nu mă simt atît de importantă ca să cred că cineva suferă din pricină că eu trăiesc în Suedia. Dimpotrivă: pentru că sînt născută în România și partea cea mai minunată a

vieții mele s-a desfășurat acolo (copilăria și adolescența), n-am încetat niciodată să-mi ameliores caracterul, gîndindu-mă că aș putea astfel printr-o comportare fără reproș să fac cinste locului în care m-am născut. În consecință, așa-zisul „exil” e pentru mine ca o inițiere. Experiențele trecute s-au sublimat în ceva trainic și echilibrat, e vorba de un drum individual care își are sursa în locul de naștere și care vrea să meargă departe către infinit. Copilăria și adolescența sînt ca niște trepte esențiale către un plan mai elevat al conștiinței. Nimeni nu poate rupe sau distruge aceste verigi dintr-un lanț cosmic. De aceea viața mea nu cunoaște situații paroxistice cum ar fi, de exemplu, aceea de a trăi cu false iluzii în două locuri diferite. Pentru un om e destul de mult să trăiască conștient într-un singur loc. Pentru că, acolo unde el trăiește, acolo e și centrul lumii.

Viața e bine făcută: primești puțină atenție numai cînd n-o mai dorești

- Aș putea spune că în mediul cultural suedez ești un fel de „instanță” de a cărei opinie depinde nu doar aprecierea (corectă) a literaturii noastre contemporane, cît și admirația cu care e receptată. Cum ai ajuns o scriitoare cunoscută și apreciată?

- Nu sînt nici un fel de „instanță” care să aprecieze literatura română contemporană. Departe de mine asemenea ambiție! Poate că această idee vine din timpul cînd lucram pentru editura lui René și mai ales pentru revista „Jacobs stege” (Scara lui Jacob). Atunci, în mod firesc, prezentam un scriitor care-mi plăcea. De exemplu, primul număr al revistei a fost dedicat Chartei 77, iar cel de al doilea număr lui Paul Goma care fusese arestat la 5 aprilie 1977. La inițiativa noastră PEN suedez l-a invitat mai tîrziu pe Paul Goma la Stockholm pentru a vorbi despre situația din România. Activitatea Editurii, precum și revista noastră, erau foarte apreciate de intelectualii din Suedia. Pentru prima oară în Scandinavia un editor se ocupa de scriitorii din țările din Est, publicîndu-le cărțile. Asta ne-a adus simpatie și ură. Agenții Securității române din

Stockholm au avut mult de lucru în a timp.

Apoi au urmat luptele cu probleme economice. Totuși, activitățile n-au înțat niciodată și au făcut din noi un fel de eroi. Dar sufletul acestui suflu nou în lumea literară de atunci a fost René. După moartea lui am rămas în plină lumină și am primit asupra mea surprinzător, toată simpatia pentru Ca și cum prin mine ei ar fi vrut să mai țină în viață. Cei care ne-persecutau au realizat nedreptate. Sentimentele de vinovăție a lutheranilor sînt puternice și jumătate înclinată către dreptate. Peste noaptea nu mai eram soția editorului bătaios numai cele 11 cărți ale mele. Era firesc să fie așa. Mă vindecasem de „felul numită viață”, cum spune E.A. Poe. Că pe care-i iubisem nu mai existau. În devenise aproape indiferent ce se spusese și scrie despre mine. Un fel de cadavru după o ardere de tot. Ca și cum, în fine stabilisem un contact mai stabil cu această cameră tăcută din interiorul meu, acolo de unde pornesc creațiile. Viața e bine făcută: primești puțină atenție numai cînd n-o mai dorești. rest, viața scriitorului e plină de deziluzii. Cu toate că lucrez tot timpul acum mă grăbesc mai încet. Meditația Toată viața e ca un bumerang. Primește înapoi numai ce ai trimis în lume dragoste sau ură. E teribil. Nimic explică mai bine decît această imagine relația reciprocității. Cu toate resentimentele de care sîntem capabili sîntem frați și surori aici pe pămînt. I-am înțeles mai bine și pe „prietenii” care scriau rapoarte la Securitate despre mine și René. Și ei erau o lecție de viață.

Confruntarea cu istoria cere fermitate morală

- În ultima vreme se încrucișează presa noastră reproșuri (reciproce) mult sau mai puțin subtile între cei care au rămas în țară și cei care au optat, vremea comunismului, pentru „libertate”. Dincolo de complexurile tradiționale, poate fi acest conflict îngust încă o dovadă că intelectualitatea noastră refuză să învețe ceva din lecțiile istoriei și-și caută justificări în plan meschine? Sau e asta, pur și simplu, una din înspăimîntătoarele... victorie cauziste?

- Cred că e vorba de o moștenire

Vizita răului

Cînd Răul ne-a vizitat
I-am văzut pe cel drag plîngînd.
Uneori lacrimile păreau săgeți,
alteori corzi întinse.
Dar inima îi strălucea tare
ca inima strămoșilor
cînd șuşoteau
fața în față cu serafimii.

Capul celui drag se odihnea
pe cer.
Rog cherubinii: arătați-mi
drumul secret al apei
pînă la locul deșertăciunii
unde lacrimile îl întîlnesc
pe Domnul.

Încă e noapte

Încă e noapte și mă gîndesc
în întuneric
la prima zi a lumii.
La început a fost lumina
și lumina era întuneric.
Căldura era frig
și frigul absolut era căldură.
Întunericul deveni solid
captiv în forme bizare.
Acești doi ochi crescuți în cap
simt ce simte Pămîntul
cînd peste el crește verdeața.
Întuneric de lumină sînt
și pe colinele cărnii mele
răsare dimineața.

„...servește decît unei profunde ...unei umilințe pline de mîndrie”

malefică. O boală de care treptat oamenii trebuie să se vindece. Cînd oamenii vor învăța din nou că sînt născuți liberi și că nu sînt proprietatea nici unui regim politic, atunci nu vor mai face reproșuri gregare, ivite în mintea lor din pură ignoranță. Propaganda comunistă i-a decretat tot timpul pe cei din străinătate drept trădători. Ridicol. E de ajuns puțin bun simț ca să-ți dai seama cît de importantă a fost rezistența de la Paris, într-un timp cînd țara se înăbușea de lipsa de aer proaspăt, cînd nu era permisă nici o critică la adresa „marelui conducător”. Chiar și mica noastră editură din Stockholm a avut rolul ei de neignorant în timpul cînd țările din Est erau segregate și nu exista practic nici un interes pentru ceea ce se întîmpla în viața culturală a acestor țări.

S-a reproșat nominal unor scriitori că n-au rămas în țară. Ei bine, în ceea ce mă privește, răspund că sînt liberă să trăiesc cum vreau și nu sînt proprietatea nimănui ca să dispună de viața mea. N-aș schimba niciodată locul meu cu al nimănui. Bun sau rău, e al meu. Providența ne-a dat la toți șansa de a ne realiza pe diferite planuri, în mod mult mai generos decît plănuse comunismul.

- Cum se vede de la distanță evoluția generației din care faci parte, adică a generației '60? Ți-ai fi găsit locul la București? Crezi că dezamăgirea celor mai tineri poate provoca o reacție dură din partea fostelor (actuale și viitoare) vedete?

- E o întrebare dificilă. Generația mea a fost interesantă, dar n-a avut posibilitatea să se dezvolte în mod normal. Confruntarea cu istoria cere fermitate morală. Nu știu cum aș fi evoluat, sau dacă aș fi fost mîndră de a aparține acestei generații. Cîteodată am impresia că sînt lucruri care nu depind de voința noastră. Dar pot răspunde pentru prezent: sînt de partea celor care fac eforturi pentru redresarea societății românești, de partea celor care sînt pentru democrație. Cei care vor să debaraseze scena istoriei de cadavrul comunismului și de neliniștitorul naționalism care a apărut la orizont ca un flagel.

Generația mea a apărut într-un timp blestemat și copilăria s-a desfășurat sub deformările stalinismului, apoi tot ce a urmat a fost un coșmar și o lungă agonie. Un timp paroxistic. M-au uimit întotdeauna interesul și admirația unor

colegi pentru putere. O fascinație virilă? Detest politica. Dar sînt conștientă că ea e fenomenul cel mai palpitant al vieții pentru că în politică se desfășoară toată gama posibilă a pasiunilor umane. Nimeni nu poate trăi fără politică. Cetățean, scriitorul trebuie să participe la istorie. Chiar pentru scriitori de mare talent ca Hamsun sau Céline confruntarea cu istoria a avut consecințe nefaste. Dar cărțile lor n-au fost atinse de toxina prejudecăților omenesti. Ca și cum viziunea lor se situa în afara timpului istoric. În mod criminal comunismul a zguduit și influențat și falsificat chiar conștiințele.

Dar lucrul cel mai îngrozitor a fost faptul că scriitorii corupți de comunism au profitat de și acceptat exterminarea planificată a intelectualilor de opoziție. E o crimă fără precedent să extermini inteligența fără de care o națiune nu poate fonda o societate cu legi democratice. Mi s-a părut întotdeauna grotescă și puerilă admirația unor scriitori din generația mea pentru Ceaușescu. Refuzam să cred că un asemenea om bolnav de putere poate să întunece mințile inteligente. Chiar și aici în Suedia am întîlnit asemenea cazuri de lipsă de discernămint. Pentru ei, fostul dictator era o persoană respectabilă etc.

Cînd Brodsky spune că estetica e mama eticii, înțeleg că un artist preocupat de frumusețe nu poate să facă rău nimănui. Pentru că arta își are originea în sacral. Cei care s-au compromis pentru putere, în fond au renunțat de mult să fie artiști.

Există un substrat tragic și absurd în destinul unor scriitori din generația mea. Pînă la urmă trebuie văzut totul ca niște probe individuale în care fiecare scriitor în parte poartă răspunderea pentru darul pe care l-a primit odată de la natură. Pentru mine literatura nu poate face mai mult decît religia. Ea pune doar întrebări esențiale lumii. Cel puțin ar trebui ca aceste întrebări să nu fie falsificate. Fiecare nouă generație o critică pe cea dinaintea ei și ea la rîndul ei va fi supusă criticii. E în firea lucrurilor. Dar cel mai de temut judecător e propria conștiință a fiecăruia.

Caragiale, combinînd ironie și humor, comunică și azi cu timpul nostru. Întrebările operei sale sînt actuale, ca și humorul lui mefistofelic.

- Spre deosebire de mulți alții, n-ai făcut voiajuri în România post-revoluționară și nici n-ai publicat (exceptînd, după știrea mea, cîteva traduceri din JURNALUL OCULT al lui Strindberg) în revistele noastre. De ce?

- Am publicat poeme traduse de Ioana Ieronim și proză tradusă de Cristian Iscrulescu. În curînd îmi va apărea romanul *Lupii urcă la cer* pe care l-am scris în românește. Am tradus poezie suedeză, proză și eseuri pentru *Secolul 20*, sper să apară în numărul dedicat Suediei. Lucrez la *Jurnalul ocult* al lui Strindberg și la *Cartea de vise* a lui Swedenborg. Chiar dacă n-am vorbit pînă acum cu nici un editor român pentru publicare, lucrez pentru plăcerea personală de a echivala două limbi atît de diferite. A traduce e o experiență care mă amuză mult. În același timp am terminat o carte care va apărea anul viitor la Bonnier. Cînd am timp desenez sau gravez pentru a mă simți pe deplin fericită. În ceea ce privește călătoria în România, e greu de explicat ce m-a împiedicat pînă acum să mă întorc măcar pentru cîteva zile. Cei care mă iubeau nu mai există. Dar fără îndoială că pînă la urmă voi face o vizită măcar pentru a vedea mormîntul mamei mele.

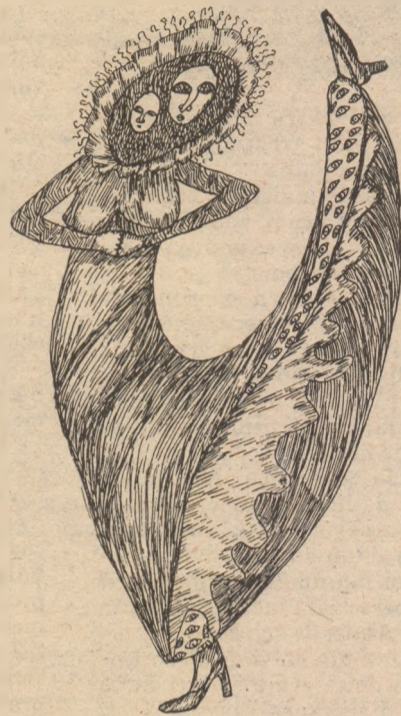
- Ai avut - în mai multe orașe

Fantoma apei

Fantoma apei ne-a ieșit în cale.
Închinare am strigat, închinare
Mai ții, tu, în tine copilul care
sub ochii mei s-a înecat...

Atîtea mîini ieșeau din apă,
atîtea picioare bune
de străbătut,
atîția ochi
încît prin ei vedeam locul
din care sufletul a început.

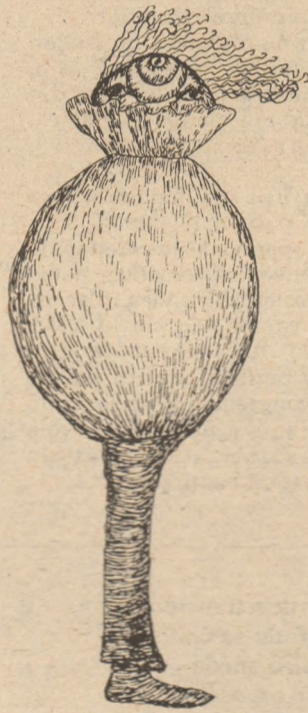
Închinare am strigat, închinare
tu care ajungi și nu pierzi nici
un os,
tu, vierme strălucind în zale,
tăind în miez
pămîntul inimii întunecos.

Peisaj fantomă

Uneori mi se pare că văd
un munte.
Mulțimi înaintea cu miliarde
de picioare.
Nu știu dacă noi mergem
spre el
sau el vine spre noi
din depărtare.

Pe cer verde un nor albastru.
Un bătrîn zdrențaros și orb
spune că vede la șase mii de
metri înălțime
zburînd pe Marele Corb.
Pene negre se lasă pe
Acoperișul Lumii,
acolo unde se plimba
Leopardul Veșniciei Zăpezi.
De la un timp sufăr de vedere
cum suferi după cel
pe care deodată îl pierzi.

europene - expoziții (icoane pe sticlă, pe lemn) foarte bine primite. Ai publicat cărți în suedeză și în franceză etc. Cum te raportezi la propriul tău succes?

- Am sentimentul că abia acum aș putea să scriu ceva mai bine. Evit să-mi citesc cărțile scrise pentru că simt o dorință irezistibilă să le scriu din nou! Cît privește jurnalele, acolo totul îmi place: ritmul alert, spontan, plin de surprize, de fapt ritmul fiecărei zile neașteptat de noi. În jurnale e clipa care a stat și la mine ca un invitat din eternitate. În plus, regăsesc timpul și pe cei pe care i-am pierdut. Regăsesc propriile mele greșeli regretabile. Văd cît de greu se formează caracterul unui om, cîtă luptă și disperare ca să se apropie cu pași mici către ceea ce se numește înțelepciune, în sensul *Cărții de Înțelepciune* a lui Solomon. Dar văd și cît de fidel a fost acel martor nevăzut al vieții mele, cît de iubită am fost fără să știu chiar de creatorul tuturor existențelor. Tot ce am scris m-a ajutat să mă apropiu de arta de a trăi în sensul lui Montaigne. El spunea, cu un farmec

infinit, că atunci cînd te faci bătrîn trebuie să lucrezi și mai mult la tine. Că subiectul nu e format dintr-o substanță stabilă ci e ceva care trebuie recreat printr-o continuă îngrijire. Lipsa de preocupare la bătrînețe creează mai mult ca oricînd gînduri pline de neliniște. Într-un cuvînt, nu încetez să fac ce am făcut și mai înainte. Dar cu un fel de calm, de liniște asemănătoare celui care a plîns mult. Sau asemeni atmosferei care se însinuează pe nesimțite într-un peisaj de coline, imediat după furtună.

Interviu realizat de
Elena Ștefoi

Stockholm, 25 iulie 1992.

Poeziile și desenele (aparținînd Gabrielei Melinescu) sînt reproduse din volumul *Casa de fum*, apărut la Editura René Coeckelberghs, Stockholm, 1992.

TEXT INEDIT

Dan DEȘLIU

Răposatul domn Leonard

SE însera repede. Zgîrienorii arborau fastuoase podoabe electrice, evocînd penajele indienilor băștinași de acum vreo cinci veacuri, din relațiunea primei expediții a lui Giovanni da Verrazano.

Deschise fereastra și privi spre golf. Venea o briză umedă, ghețoasă, așa că îi pieri orice chef de promenadă. Da, însă ce te faci cu târguiețile? Oricum, trebuie să dai pe la magazin, mîine dimineată s-ar putea să fie mai rău...

Își puse covercotul larg peste pulovărul de lînă, cizmele scurte și pălăria impermeabilă, luă sacul Adidas și dădu să iasă. Nu strică să-ți iei și mănușile - unde-or fi? Aha, e o pereche la îndemînă, aici în seftarul măsuței de sub cuier.

Liftul întîrziă să vină. Coborî pe scări cele două etaje și coti după colțul clădirii, spre Piazza West. Vîntul șuiera zănatîc prin hîrtii și ambalaje de plastic, zvîrlite neglijent pe trotuar. Cîrduri de automobile brăzdau strada largă cu faruri galbene, de ceață. O mașină a poliției trecu val-vîrtej, în mugete spasmodice de sirenă. Aerul mirosea a zăpadă.

În super-magazin era cald, etalajele scînteiau sub revărsarea neonului, sute de clienți străbăteau vastele alei pardosite cu soft-plastic, împingînd cărucioare cromate, cu coș dublu.

„La pizza merge grozav pîine suedeză, de secară. Bere mai am, poate cîteva triumphiuri de camembert n-ar strica“.

Se așeză la rînd, la una din casse,

și scoase mănușile și plăți. Puse cumpărăturile în sacul de voiaj, îl anină peste umăr și ieși, în rafalele vîntului ce se întetea.

Acasă, cînd să atîrne pardesiul în pateră, i se păru că aude un zornăit ciudat. Cheile sînt în ușa, mărunțișul l-ai băgat în portmoneu... Atunci? Căută în buzunarul din dreapta, larg și adînc - și, stupefiat, scoase la iveală o garnitură stilou-creion, marca Sheaffer's, și un flacon de cristal, oblong, bleu-azur: „Rêve de Cardin“.

- Ei, aș! - exclamă. Ce-o fi asta? Să mi le fi strecurat cineva, din mers? Dar cum, în ce scop?

Încercă să refacă periplul prin magazin. Își aminti că trecuse într-adevăr printr-o zonă din preajma cozii de la cassă, unde se aflau expuse cosmetice, parfumuri, aparate de bărbierit; se oprise să arunce o privire, și atît. Trecuse de stilouri, nici măcar nu le zărise. Și acum - ce? Să revină la Piazza? Nu, n-avea sens! Cine l-ar lua în serios, dacă ar pretinde că s-a trezit cu niște obiecte din rafturi în propriul buzunar?!

Lăsă trusa și sticla cu bușon auriu, pecetluit, pe mescioara de la intrare, scoase o cutie de bere din frigider și sorbi încet, dus pe gînduri. Nu reușea să se dezmeticească.

TREI zile după aceea, pe o lapoviță infectă, ca o perdea jęgoasă zvîrlită dinspre Hudson River către nord-estul metropolei, pătrundea în grabă pe porțile translucide ale lui „Mc. Intyre Bank“. Avea nevoie de niște bani-cash, pentru reuniunea de sîmbătă a congregației, unde urma să se distribuie ajutoare benevole familiilor sărace. Cei aflați la ananghie preferă banii lichizi.

Nu se osteni să-și mai scoată elegantele mănuși de piele de căprioară; completă formularul și trecu la ghișeu nr. 5, unde nu era decît un singur solicitant. Un tip masiv, bătrîn și chel, cu o mustață căruntă pe figura buhăit, aducînd vag cu Orson Welles.

- Jumătate în bancnote de 20 - spuse insul către casierul din spatele geamului. Restul, de cîte o sută.

Își numără tacticos hîrțiile foșnitoare și le așeză în despărțiturile portofelului. La rîndul său, după ce puse mănușile pe bordura de marmură neagră a ghișeului, luă suma cerută și o introduse în buzunarul interior de la pardesiu. Trase fermoarul și, ca să nu-i stînjenească pe ceilalți - se strînseseră cîțiva în urma lui - vîrî mănușile în buzunarul din afară, din dreapta, apoi se îndreptă spre ieșire. Zări un taxi liber, din care tocmai cobora o doamnă în vîrstă. Se grăbi să-l ocupe. Dădu adresa și scoase mănușile din buzunar.

- Doamne! - murmură, simțînd că-i vine ameteală. Între cele două dublete de piele ale palmelor ședeau, parcă lipite cu un adeziv invizibil, zece bancnote de cîte o sută de dolari... În momentul cînd mașina demara, îl recunoscu prin parbriz pe tipul gras și buhăit, cu mustață căruntă, care-l precedase la ghișeu: alerga ca mușcat de streche spre poarta băncii, pe care pătrunse glont, busculînd o pereche care tocmai ieșea.

- Cu neputință! își zise. Cum a ajuns mia de dolari în mănușile mele? Doar l-am văzut cînd și-a numărat banii, i-a pus în portofel și a plecat! Atunci? Erau zece hîrtii de o sută. Nu, nu-i posibil, delirez...

Însă cele zece bancnote - zece, fix

- se încăpățîneau să-și certifice prezența sub ochii lui îngroziți, iar chipul sever al lui Benjamin Franklin părea că-l ațîntește muștrător din fiecare efigie.

Revenit în micul apartament de la etajul doi, se nărui în fotoliu. Pardesiul alunecă de pe pateră, dar el nu avea puterea să se ridice. Gîffia sacadat, ca după o goană turbată.

- Pe toți sfinții! zise, cu glas răgușit. N-aveau cum să ajungă acolo, n-aveau cum să... Îi sclipi în memorie ceva, cam ceșos, în legătură cu... Da, mănușile! Le primise în dar astă-toamnă, de la Elsa, verișoara răposatului domn Leonard. O pereche de mănuși de lux, de un ocru delicat, exact măsura lui. Le pusese prima dată deunăzi, cînd se ducea la magazin... Da, Piazza West: trusa Sheaffer's, flaconul acela azuriu!

Se sculă anevoie din fotoliu, își turnă o porție de whisky și se așeză la loc. Alcoolul îl mai învioră, dar capul continua să-i vîjîie.

Dumnezeule! Doamne, Dumnezeule! - repetă, mașinal.

.....
- Dragă Elsa - zise, după o pauză mai lungă în conversație - aș vrea să te întreb ceva... Poate o să-ți se pară curios. Ce fel de om era vărul tău, Leonard?

Îl privi cîteva clipe, înălțînd ușor sprîncenele arcuite. Pe chipul mat, sub rețeaua de riduri fine, lăsînd să transpară încă urme ale unei frumuseți apuse, flutură o umbră de zîmbet.

Ședeau în living-room, sorbind ceaiul cărămiziu din cești străvezii, ca petalele de magnolia. Billy, un dog uriaș, bătrîn și surd, era culcat pe parchet, lîngă balansoarul stăpinei. Din cînd în cînd ridica botul, încercînd parcă să adulmece

Balada vremii de murit

După „Ballade du temps où l'on se meurt“

de Daniel Dandart

„Oh, le beau temps où l'on se meurt
La bouche bée, l'oeil rêveur...“

Era o vreme de murit
ceva ce nu s-a pomenit
Dar unii se-ndărătniceau
să dăinuiască în prostie
sau poate doar se prefăceau
că-s încă vii - sau cine știe
Un timp sărit din calendar
cu muguri sterpi și rime droaie
își legăna peste noroaie
alaiul valetudinar
în zvon de dric și adieri
de flori de răsălaltăieri

Țipau profetic pe sub nori
mai mulți cloncni decît cocori
Prin aerul de jos ca prin

pereți de sticlă translucidă
ghiceai tîrîndu-se cretin
- miriapodică omidă -
bălăbănînd orbecăind
învălmășindu-se-n surdină
ducîndu-se ca să revină
mereu - mînați de-un jalnic jînd
spre gheața goalelor oglinzi
prelungi cortegii de murinzi
voioși pesemne că mai sînt
măcar în parte pe pămînt
deși în loc de străzi străbat
dărăpănate coridoare
și-n chip de case la-nnoptat
i-așteaptă hrube reci și chioare
Cei ce intrau nu se-ntrebau
de vor mai apuca să iasă
în dimineața fumegoasă
cădeau buștean și se țirau
și-n somn pe uliți de coșmar
spre-un galantar imaginar

Părea prostesc să te mai miri
să-ți faci iluzii - amintiri
să depeni

nimenea crezînd
c-a fost altminteri altădată
și-o să mai fie oarecînd

o primăvară-adevărată
Copiii se nășteau bătrîni
iubiții se urau în pripă
heruvi ciunțiți de o aripă
ședeau la coadă săptămîni
pentru-un pachet de fulgi de ciori

Era o vreme - să tot mori

Trio

Vorbeam
într-o limbă pierdută
cu mine însumi
și-ncă vreo doi
Plutea în aer ca un strigoi
amar de cucută
Să evoc încercam
arcadica vreme
premergătoare cîtor dezastre
zorii dragostei noastre
pradă cîtor blesteme
Încercam să le spun
- N-a murit
oricum

nu de tot
Și totul suna idiot

în graiul acela
de mult rătăcit
Și ei mă priveau
surîzînd ca prin ceață
parc-ar fi zis
- A fost doar un vis
singura viață

Acord

La marginea mării
care a fost
numai a noastră
pe țărîmul
doar de noi cunoscut
pianul
singur în noapte
ascultă
vuietul veșnic
sub stele de toamnă
Pe strunele-ntinse
vibrează
val după val
surd
în adîncuri
precum
inima-n mine.

A mai dispărut un poet

sunetele, moarte acum pentru el.

- Leonard - murmură Elsa, jucându-se cu lăntugul medalionului de la gît. Ei, da, un drôle de type, a very strange man!

Rochia de casă, din mătase pictată, cu un mic decolteu mărginit de dantelă crême, fi dădea ceva de fată de pension - cam trecută, ce-i drept.

- De fapt, un aventurier înăscut, oaia neagră a familiei. Adolescent, pleacă la Paris, la niște rude de departe ale tatălui său, mort într-un naufragiu. Acolo se încurcă într-o filieră - cum să zic? - nu chiar trafic de stupefiante, dar... La douăzeci de ani se întoarce. Jucător pătinaș, curse de cai, poker, câte-o săptămînă în șir... Cîștiga și pierdea fabulos, cu egală nonșalanță. Imun la alcool. Mania eleganței vestimentare, fascinant, deși departe de a semăna cu Adonis. Femeile nu-l resping, nici nu-l pasionează - cu excepția celor extrem de bogate...

Dar, te rog, aprinde-ți pipa, nu mă deranjează de fel!

Îi întinse o brichetă - bibelou, din sardonix vînat, ornată cu un cap de jaguar.

- E de la el, mi-a dăruit-o demult, pe vremea cînd mai fumam. Absolut fermecător - dar, ce viață! A stat și la închisoare, știi?

- Cum așa?

- Ei, se pare că niște „asociați” - înțelegi - au încercat să-l elimine dintr-o combinație importantă... Unul din ei a dispărut fără urmă. A fost acuzat, a stat cîtva timp în detenție provizorie, însă nu s-a putut dovedi nimic.

Îl mîngîie afectuos pe Billy, care oftă abia auzit.

- Și ar mai fi ceva... În fine, acum, că a plecat, pot să-ți spun. Se pare că era un cleptoman de geniu. O, nu hoț, nici vorbă, o făcea, cum să zic, din pură plăcere. Odată, la Tiffany, a subtilizat o broșă cu diamante, ceva cam la două sute de mii. Sub nasul detectivilor și în ciuda dispozitivelor de alarmă. După nici o săptămînă, a înapoiat-o surzînd directorului - Elmer Gray, l-am cunoscut personal. Cît pe aci să-l lovească damblaua, dar în cele din urmă a rîs și s-au împrietenit. I-a oferit zece mii de dolari, dacă-i explică stratagema. Chestie de hipnoză - a zis. Degeaba,

n-ai cum să înțelegi... Ei, dragul de Leonard!

Schiță un gest în aer, cu palma ei descărnată, ca și cum ar fi risipit o vultură de fum. Fața îi redeveni calmă. Îl privea printre gene, din zarea ochilor verzi ca nuca necoaptă.

- Dar, zău, ce ți-o fi venit să mă-ntrebi de el?

- Nici eu nu știu. Poate așa, simplă fantezie...

Firește, n-avea cum să-i destăinuie de ce, l-ar fi socotit nebun de legat. Nici cu super-magazinul, nici povestea de la Bancă, nici - mai ales - epilogul reuniunii de binefacere. În noaptea aceea, deci sîmbătă spre duminică, după banchet, luîndu-și pardesiul de la garderobă, descoperise într-una din mănuși - cea din stînga - ceasul de platină al lui Howard, tînărul bancher lîngă care stătuse la masă. Acesta, un ins deșirat, miop și volubil, îi tot repeta lui June, nevastă-sa, o roșcovană ultra-sexy, că habar n-are ce-o fi făcut cu ceasul de buzunar, pe care, precis îl avusese la venire, prins de un buton de la jiletcă.

- Mai dă-l naibii de ceas - exclamase June, agasată - tu totdeauna rătăcești cîte ceva, parcă ai fi artist, nu bancher! Eu, una, am un chef nebun să dansez!

Și dansase, nu glumă, pînă spre ziuă...

În dimineața de marți, aflînd adresa lui Howard, îi expedie obiectul, prin serviciul special de mesagerie secretă. La ieșirea din oficiu, observă un tinerel jerpelit, care scormonea într-o cutie de aruncat resturi.

Se apropie, scoase din buzunar mănușile de piele de căprioară, pe care tocmai se pregătea să le azvîrle în pubelă, și i le întinse.

- Sînt ale tale - zise, ca și cum ar fi constatat un fapt.

Celălalt îl privi năucit. El le așeză, calm, pe marginea recipientului metalic, apoi traversă în grabă, îndreptîndu-se spre Times-Square.

- Adio, Leonard! șopti, fără urmă de zîmbet.

LUNI 31 august, chiar în ziua în care împlinea 65 de ani, Dan Deșliu a venit la *România literară* să se intereseze de soarta unui articol polemic pe care ni-l încredințase spre publicare. Am schimbat cîteva cuvinte cu el, uitînd, vai, să-l felicit (în graba în care ne trăim viața, asemenea neatenții se întîmplă frecvent) și l-am rugat să treacă pe la redacție într-una din zilele următoare, dacă dorește să-și corecteze textul, care acum se culegea. „Plec mîine la mare”, mi-a spus. Sîmbătă 5 septembrie s-a răspîndit vestea dispariției lui. Nu se putea să nu ne gîndim cu toții la o crimă politică. Deșliu nu era omul care să se sinucidă. Pînă la ora la care scriu aceste rînduri, moartea scriitorului nu este elucidată, dar, după toate probabilitățile, e vorba de un accident. Cine și de ce să fi încercat să înlăture un om, incomod, e adevărat, dar nu mai mult decît fusese pe vremea lui Ceaușescu, atunci cînd securitatea i-a cruțat, totuși, viața? Las *Evenimentului* zilei libertatea scenariilor macabre și mă întorc la destinul neobișnuit al lui Dan Deșliu, căruia *România literară* i-a tipărit în numărul 27 cel din urmă text antum și care s-a dovedit totodată a fi cel dintîi text postum. Ar mai trebui să spun, că publicăm în numărul de față o scurtă proză fantastică, aflată în posesia noastră de mai multe săptămîni, dar pe care lipsa spațiului a despărțit-o de o soră a ei geamănă, care a văzut lumina tiparului în numărul 21. Am alcătuit, prin grija lui G. Dimisianu, și o sumară antologie din versurile poetului (pe baza volumului *Un glonț pierdut*, Albatros, 1991) care ar putea indica, pentru cititorul atent, începutul relansării lui artistice.

Puțini îl știu pe Dan Deșliu al anilor '40, cînd absolvise Conservatorul de Artă Dramatică, traducea din Paul Valéry și debuta la revista *Lumea*, condusă de G. Călinescu. În schimb, pe autorul *Minerilor din Maramureș* și al lui *Lazăr de la Rusca*, poet aproape oficial al anilor '50, de două ori laureat al Premiului de Stat, puțini l-au uitat. Acesta din urmă este și ținta favorită a detractorilor pînă în ziua de azi. Toți zelatorii cultului lui Ceaușescu, strînși în ograda rău mirositoare a *României Mari*, îi reproșează lui Deșliu proletcultismul întîiilor sale volume. Nu discut acum îndreptățirea acestor reproșuri: dar mi se pare aberant, din punct de vedere moral, ca ele să pornească tocmai de la Vadim și *compania* (în spiritul coroziv al lui Deșliu, ar trebui poate să pun, în cuvîntul *compania*, accentul pe silaba a doua, fiindcă redactorii și colaboratorii revistei cu pricina au mult mai mult de a face cu milităria decît cu literatura).

Cînd l-am cunoscut personal, spre mijlocul anilor '60, lui Dan Deșliu îi apăruse un volumaș intitulat *Cercuri de copac* (primul despre care am scris o cronică) și redevenise poetul discret și intimist, care ar fi putut fi dacă debutul lui de traducător din Valéry nu suferea distorsiunea realist-socialistă din *Goarnele inimii*. Spre cîntea lui, Deșliu s-a numărat printre foarte rari privilegiați ai primei epoci de cultură socialistă care s-au ridicat deschis contra greșelilor proprii din trecut. În cîteva memorabile ocazii de la Uniunea Scriitorilor, Deșliu și-a făcut, cum se spunea pe atunci, autocritica, și-a mărturisit rătăcirea și a promis că va fi neclintit de aici înainte în lupta pentru respectarea

adevărului în cultură. Afirm aici, în deplină cunoștință de cauză, că s-a ținut de cuvînt. Am fost și eu, ca și alții, șocat de emfaza discursurilor sale autocritice, și nu prea convins din prima clipă de sinceritatea lor. Dar mi-am dat seama, o dată cu trecerea anilor, că emfaza era partea actorului care fusese cîndva și că Deșliu devenise unul din cei mai redutabili adversari ai minciunii oficiale. El, care păcătuse și se pocăise... Mulți eroi ai rezistenței anticomuniste au scos capul după revoluție. Deșliu a fost un rezistent adevărat, care a plătit cu două decenii de marginalizare și umilințe un deceniu de privilegii. A încetat a mai fi, prin opțiune proprie, nomenclaturist cultural. În 1980, după o audiență la Ceaușescu, și depune carnetul de membru al PCR. Cu ce scandal, noi, cei care am fost de față, știm bine. La 9 martie 1989, scrie celebra scrisoare către Ceaușescu, difuzată apoi prin *Europa liberă* și prin *Vocea Americii*. Numindu-l sarcastic pe Ceaușescu „proprietarul României”, Deșliu evocă în scrisoare numeroase din ticăloșiile regimului și se declară solidar cu Gheorghe Ursu, cel ucis de securitate (vinovații nu se cunosc nici azi!), precum și cu toți disidenții vremii. „Sîntem la capătul puterilor, al răbdării și al absurdului”, afirmă răsplat autorul scrisorii (pe care o puteți reciti în nr. 1-2, 1992, al revistei sibiene *Transilvania*). În timp ce atîția continuau a-l slăvi pe dictator, Deșliu îi scria aceste lucruri, spălînd de rușine obrazul breslei noastre și, de ce nu, pe al întregii națiuni.

Deși a publicat relativ puțin în anii '70 și '80, Dan Deșliu a încercat să arate și pe această cale că înțelege să nu-și mai negocieze conștiința. I-am prefațat (fără elogii, pe un ton rezervat) o ediție antologică din *Biblioteca pentru toți*, din care poeziile anilor '50 lipseau. Mulți m-au certat atunci că-mi pun numele lîngă acela al unui poet *pătat*. Dar Deșliu nu mai era demult doar poetul oficial al comunismului românesc timpuriu; devenise disidentul lucid și îndrăzneț față de comunismul tîrziu (și întîrziat al lui Ceaușescu). Își spălase obrazul, spălîndu-l și pe al multora dintre noi, care, dacă el n-ar fi făcut-o, n-am fi avut astăzi curajul să ne arătăm în lume. Un alt volum, *Pavăza putredă*, poate sta bine lîngă poezia de rezistență anticomunistă a anilor '80 scrisă de Ileana Mălăncioiu, St. Aug. Doinaș, Dorin Tudoran, Mircea Dinescu, Ana Blandiana și de alți poeți pe care spațiul nu-mi îngăduie să-i mai numesc.

Scriu aceste rînduri pentru toți aceia care și-l amintesc încă pe Dan Deșliu doar ca autor al *Minerilor din Maramureș* (și nu mă refer, de data aceasta, la cei care din nemernicie și-au scurtat memoria): e bine să se știe că Dan Deșliu, chiar dacă a greșit cîndva, a putut muri cu o conștiință literară împăcată.

Se poate ca, atunci cînd dumneavoastră veți citi necrologul acesta, trupul poetului dispărut în mare să fi fost redat pămîntului, după toate datinile creștinești. Dar cînd îl scriu eu, nu pot încă spune: fie-i țărîna ușorată! Am să spun de aceea: fie-i posteritatea dreaptă! Dan Deșliu o merită din plin.

Nicolae Manolescu

Ex voto

În stil antic

Nici piatră pururi țeapănă întru temple statui funerare lespezi nici lemn căsăpît cu mîgală și preschimbat în domestice scule om - nici atît îndîrjit răsucînd fără rost balamalele firii fărîmate adesea

Aer talazuri duhuri asemeni vînt fluturînd străvezii arpi clari picuri sumbre hoarde salmastre lujeri crescînd stînci măcinîndu-se fulger visului daimon - acestea fost-am sau îmi năluci cît ar fi o bătaie de pleoape

Tu numai printre părelnici aștri ochi netulburat statornică stea

în treacățul mare atoatelor stai la zenit zi și noapte și știi nălucitoarea alcătuire a celui ce ție doar se-nchină în eternitate

Așa

Venirea plecarea

o Doamne ce zarvă zadarnică în ambele cazuri și scurtul răgaz dintre ele zbuțiatul răgaz care ține o viață de om

Dan Deșliu

Între stagioni

• Cortina a căzut pentru două luni. Teatrele sînt în vacanță. Perioada dintre stagioni este deopotrivă una a amintirilor și a proiectelor. Pornind de aici, încercăm să oferim cititorilor noștri ceea ce s-ar putea numi o carte de vizită a principalelor teatre din București și din țară: repertoriul, premierele stagiunii trecute și ale stagiunii viitoare, turnee, festivaluri, premii (acasă ori în străinătate). Nu facem

publicitate (și încă gratuită!), informăm. Și nu vom ocoli, acolo unde sînt (și unde nu sînt?), dificultățile teatrului românesc al epocii de tranziție: publicul, săhile, încasările, subvențiile, sponsorizarea. Ordinea trecerii în revistă este întâmplătoare, în funcție de posibilitatea pe care am avut-o de a ne documenta, acum, vara, cînd teatrele sînt în vacanță și cortina a căzut pentru două luni.

A fi sau a nu fi director de teatru

Interviu cu Ion Caramitru (încă director al Teatrului Bulandra, astăzi, 5. 09. 1992)

- Cum au fost cei aproape trei ani de directorat, domnule Caramitru? Ce înseamnă ei pentru Teatrul Bulandra, și pentru dumneavoastră, acum, în pragul unei schimbări?

- Ce am putut să fac în acești trei ani am făcut. De fapt erau foarte multe lucruri importante de făcut: restructurarea teatrului, o nouă idee de teatru, regăsirea locului lui în noul peisaj teatral, reîntoarcerea din străinătate a personalităților care au marcat teatrul românesc și Teatrul Bulandra în special, deschiderea teatrului - după 11 ani de la ultimul turneu internațional din 1979 - către competiția europeană. Primul teatru din țară care a ieșit după Revoluție a fost Bulandra, cu Hamlet, la Teatrul Național din Londra și la Festivalul Internațional de la Dublin, după care a plecat tot cu Hamlet, dar și cu Afară în fața ușii, în Brazilia, la Sao Paolo, la Bienală. Anul acesta, la sfîrșitul lui ianuarie, la teatrul Odeon din Paris-Teatrul Europei - și în noiembrie va fi la primul festival al Uniunii europene a teatrelor de la Düsseldorf. Avem în față încă două turnee programate: la Milano, cu spectacolul Goldoni - pe care l-a început Silviu Purcărete - la marile sărbători Goldoni din '93, cu ocazia împlinirii a 200 de ani de la moartea lui - și în mai la Tokyo, la Globe Theatre, cu cele două spectacole Shakespeare pe care le avem, sau poate, pînă atunci, cu un altul... La Düsseldorf se merge cu Visul unei nopți de vară.

- Vă însoțește și domnul Liviu Ciulei la acest festival?

- Probabil că va veni din America special pentru cele două zile de repetiții și pentru spectacolul inaugural, pentru că Teatrul Bulandra deschide una dintre cele două săhile ale festivalului. Problema principală care se pune la Teatrul Bulandra acum este o problemă strict artistică. Teatrul Bulandra este un teatru de experiment, un teatru flexibil, cu un colectiv foarte puternic și mereu deschis, care și-a transformat continuu mijloacele din dorința de perfecționare. Acum, în mod secret, între noi dacă vreți: cred că oamenii care conduc instituții culturale au nevoie să știe mai puțin. Mai ales în trupe permanente, cum este cea a Teatrului Bulandra, cu înprospătări prin concurs, din cînd în cînd. Dar trupele trăiesc ca niște companii stabile. Asta înseamnă că ele se pot anchiloza artistic, se pot supraobișnui unii cu ceilalți și este nevoie de un aer proaspăt, de cineva nou care să aducă un alt tip de experiment, un alt mod de a gândi direcția și orientarea unei instituții atît de complexe cum este teatrul. Nu trebuie uitat că în țară trăiesc și lucrează regizori extrem de importanți și înzestrați care n-au avut libertatea de expresie pe care au avut-o ceilalți în străinătate. Regizorii care au trăit și au lucrat în timpul dictaturii, creînd un limbaj teatral cu totul aparte și înedit, au părut a fi, o vreme, inhibați, pe nedrept, după părerea mea, de reîntoarcerea colegilor lor din străinătate. S-a văzut însă în spectacolul lui Silviu Purcărete, Ubu rex cu scene din Macbeth sau în cel al lui Duce Danie, Visul unei nopți de vară, că regia românească n-are a se complexa de

Ion Caramitru în Hamlet

nimic. Nici chiar de regizorii români care se reîntorc și cu un alt tip de experiență.

- Dar și condițiile de aici au creat un anumit tip de experiență, trăit și consumat deopotrivă de regizori, actori și spectatori. Astăzi regizori români au fost invitați să lucreze în străinătate, unde, cu profesionalismul lor, au reușit evenimente teatrale.

- Au fost foarte mulți ani, prea mulți, cînd teatrul românesc nu a intrat în competiția europeană și universală. Acum a intrat cu o forță

extraordinară. Ceea ce s-a întîmplat în ultimii doi ani și jumătate este fără precedent și pot spune că și ce urmează în următorii doi ani, pe care îi vom parcurge, va fi la fel. Teatrele care au spectacole competitive sînt deja invitate peste tot. Opțiunea invitării unui spectacol aparține sută la sută selecționarului unic venit de afară. Cu excepția viitoarei participări a Teatrului Bulandra la Düsseldorf, la festivalul Uniunii europene a teatrelor, care este o Uniune a 12 teatre stabile, unde decizia participării unui spectacol aparține direcției artistice a fiecărui teatru în parte. Fiecare aduce ce crede că are mai bun. Cînd aceste teatre sînt Piccolo Teatro din Milano, Royal Shakespeare Company, Teatrul Național din Londra, sau Berliner Ensemble, sau Kammerpiele, sau Teatrul Național din Stockholm, Teatrul Odeon din Paris, Mai! Teatr din Sankt Petersburg sau Bulandra din București, aceste prestigioase nume asigură prestigiu festivalului. În fiecare an aceste 12 teatre se vor uni într-un festival de trei săptămîni în unul dintre orașele de reședință a teatrelor. La anul va fi Budapesta.

- Să ne întoarcem însă la discuția noastră care este pentru dvs. și un prilej de a spune cum au fost anii aceștia trei de cînd stați director.

- Teatrul Bulandra încheia stagiunea '89-'90, care a debutat în septembrie-octombrie '89, traversînd evenimentele din decembrie '89, tocmai în august '90. Această perioadă este o perioadă pe care, mai mult sau mai puțin, toate teatrele au cam scos-o din calendar. De ce? În primul rînd pentru că o mare parte a repertoriului curent n-a mai putut fi jucat, din motive lesne de înțeles. Apoi publicul n-a mai venit la teatru. Totul era mai interesant afară: Televiziunea, demonstrațiile, procesele, alegerile... Practic stagiunea '90-'91 a fost literalmente stagiunea de excepție a Teatrului Bulandra, în care am reușit un record la numărul de premiere și de spectacole valoroase. Au fost șapte premiere într-o stagiune, ceea ce nu s-a mai întîmplat de mult.

E adevărat că fondurile necesare au fost posibile din cel puțin două motive: în principal nu începuseră să se scumpească materialele, cum s-a întîmplat imediat după 6 luni, și în al doilea rînd - fondurile economisite în stagiunea '89-'90 au putut fi transferate în anul financiar următor,

ceea ce imediat după un an a fost interzis. Așa am avut bani să facem producții record. Acest lucru însă nu s-a mai petrecut și iată că a treia stagiune a fost mai săracă. Și asta nu numai la Teatrul Bulandra ci, în general, la toate teatrele. Reducerea subvențiilor, indexărilor, scumpirile materialelor, toate au determinat presiuni, și de la Minister și de la Primărie, de a ridica prețul biletelor pentru a scădea nivelul subvențiilor. Noi nu am dorit să facem treaba asta decît foarte puțin, pentru că în situația în care publicul este speriat înții și-nții de viața curentă, nu mai trebuie speriat, ci chemat spre teatru. Am stat totuși pe o linie de plutire. Riscul a existat în măsura în care, eventual, aceste curbe de sacrificiu ar fi dus la îndepărtarea unei părți a trupei, la demiterea unor oameni. Eu am avut de ales. Și am ales: am micșorat producția pentru a salva oamenii. Pentru că subvenția asigură acum, la o limită foarte periculoasă, numai salariile. Ceea ce nu este normal, pentru că producția este aceea care trebuie asigurată. Am oprit motoarele pentru a nu disloca din colectiv oameni valoroși. Este un paliativ, pentru că situația asta nu poate ține la infinit. Va depinde foarte mult de cum se va organiza economic domeniul cultural, după alegeri, care va fi importanța pe care statul o va acorda instituțiilor de acest gen, care va fi politica de taxe, de impozite, care să asigure bunăstarea unor „întreprinderi” culturale, care nu există ca să aducă profit imediat, ci reprezintă o investiție pe termen lung în educația unui popor. De aici nu trebuie să așteptăm un ciștig. Asta a încercat Ceaușescu prin autofinanțarea instituțiilor culturale și știm ce nenorocire a fost.

În acest moment, împlinindu-se aproape trei ani de cînd sînt la direcția teatrului, m-am decis să mă retrag și sper ca hotărîrea pe care am luat-o după un an de zile de negocieri și de discuții - la care a participat și dl. Ciulei, ca director de onoare al Teatrului și Lucian Pintilie, și Direcția generală a teatrelor din Ministerul Culturii, și Primăria - să fie corectă. E un lucru pe care îl fac premeditat, conștient de importanța lui pentru ceea ce urmează să se întîmple în teatrul nostru. Sigur că noi avem pe cineva în vedere pentru a asigura direcția teatrului. Noi însemnînd cei despre care am vorbit, plus colectivul teatrului, care deja îl cunoaște. Sperăm ca sugestia pe care o vom face Ministerului Culturii și Primăriei Capitalei să aibă audiență.

Din punctul de vedere al stagiunii pe care am încheiat-o, din păcate nu pot raporta prea multe lucruri bune. Înții și înții, cum am spus, o producție redusă la aproape jumătate, din motivele pe care iarăși le-am enumerat. Pe urmă o promisiune neonorată de domnul Ciulei de a veni în primăvară.

Marina Constantinescu

(Continuare în pag. 19)

În această săptămînă: TEATRUL BULANDRA

Victor Rebengiuc, Mihai Gruia, Mihai Constantin, Cornel Scripcaru, Paul Chiriluşă în Visul unei nopți de vară

de Eugenia Vodă

AVANPREMIERĂ

Opium pentru popor: BASIC INSTINCT

Michael Douglas și Sharon Stone

CAȘI CÎND n-ar fi fost de ajuns fantoma lui Michael Jackson, care bîntuie prin Europa și amenință Bucureștiul cu mari descărcări pirotehnice, iată că, în prag de alegeri, asistăm la un nou atac la stabilitate și la o nouă diversiune întru derutarea electoratului. Numele programului: *Basic Instinct*. Un film plin de violențe și de perversiuni, un film care a scandalizat chiar și în SUA, unde a fost produs, un film menit să succească definitiv mințile alegătorilor noștri, neobișnuiți pînă acum cu așa ceva. Ne putem întreba: ce forțe obscure și în ce scop au hotărît plasarea alegerilor generale, în România, tocmai între *Basic Instinct* și Michael Jackson? Pînă și francezii au avertizat: nu e un film, e o bombă! Interesant e că în producerea acestei bombe americane sînt amestecați un regizor olandez (Paul Verhoeven) și un scenarist (Joe Eszterhas) de origine ungară (care, sîntem informați, trăiește în SUA doar de la sfîrșitul celui de al doilea război mondial). Nu mai enumerăm cîte forțe străine au conlucrat la producerea acestui *Basic Instinct*. Transcriem doar numele compozitorului, care e cît se poate de elocvent: Jerry Goldsmith... *Basic Instinct* ne trebuia nouă? Nu vrem *Basic Instinct*, vrem piine!

Lăsînd gluma la o parte, să ne bucurăm, pentru o dată, de rapiditatea cu care rețeaua de difuzare română s-a racordat la marea circuit internațional, înscriind, pe afișul autohton al lunii septembrie, unul dintre titlurile în vogă ale anului, *Basic Instinct*, lansat în aprilie dincolo de Ocean și, în mai, la Cannes, în deschiderea marelui festival. Gestul selecționerilor a fost atunci îndelung comentat. Pentru prima dată în istoria lui, festivalul așeza în deschidere un film comercial, de public, hollywoodian, categorie pe care, pînă acum, Cannes-ul a „snobat-o”. Este pentru prima dată cînd va rula, și la noi, fără tăieturi, fără restricții (deși, poate, n-ar strica să fie „interzis sub 16 ani”), un astfel de film. Noutatea ține nu atît de experiențele în sine, pe care le etalează filmul, cît de intensitatea și de temperatura neobișnuit de încinsă la care se consumă totul. Sîntem curioși cum va reacționa publicul nostru. După proiecția franceză,

regizorul filmului a constatat că „americani sînt mult mai puritani decît europenii”. Și cum publicul nostru e îndeobște european, e de presupus că, la noi, *Basic Instinct* nu va scandaliza pe nimeni.

Reacțiile la *Basic Instinct* au fost extrem de variate, între apologie și contestație. În general, „contestatarii” îi cereau filmului să fie altceva decît ce și-a propus să fie. Or, *Basic Instinct* nu și-a propus să fie altceva „decît” un sexy-thriller cît se poate de exploziv și de captivant. Ceea ce a reușit din plin. Cu această măsură, și nu cu altele, trebuie judecat filmul. Privindu-l din această perspectivă, se poate vedea, cu ochiul liber, dincolo de perdeaua de fum a tuturor violențelor, naivităților și excentricităților necesare, cît talent și cîtă inteligență au pus în joc autorii. Se simte, tot timpul, în film, o privire superioară, privirea detașată, lucidă și amuzată, a unui autor asupra propriului produs. Povestea pornește de la un pretext dramaturgic în genul celor titrate vijelios de „Evenimentul zilei”: „Și-a omorît iubitul cu 31 lovituri de cuțit!” Cine e criminala? Nu se știe. Se știe doar cine e suspecta. O făptură pe cît de neverosimilă pe atît de fascinantă: o frumusețe blondă (o actriță superbă, Sharon Stone, fostă top-model, comparabilă printre altele cu Grace Kelly și Madonna), o frumusețe, paradoxal, glacială și de o senzualitate provocatoare, extrem de sofisticată în naturalitatea ei animalică; făptura e și miliardară și bisexuală și asortată cu o inteligență diabolică: este, printre altele, și autoarea unor romane polițiste, care „concură” realitatea. Între viața și opera autoarei funcționează un paralelism terifiant: viața îi imită literatura. (Nu se știe, însă, dacă romanciera o provoacă sau nu în acest sens). Ambiguitatea personajului e desăvirșită; cale de un film, nu te poți hotărî cu cine ai de-a face: cu o criminală genială și perversă sau cu o victimă care-și caută, cu disperare, cele mai strani refugii? Tot cinismul personajului, în jocul cu moartea, e pus în slujba supraviețuirii sau a distrugerii? Polițistul pus să răspundă la această întrebare se îndrăgostește, în felul lui, de „caz”, și intră, de bună voie, în jocul periculos care va furniza materie acțiunii.

Un regizor care a studiat mai înfîi matematica și fizica: PAUL VERHOEVEN

Michael Douglas face din personaj un dur vulnerabil, un impulsiv chinuit de un trecut tulbure, trecut ascuns într-un „dosar confidențial”, dar „cu bani se cumpără orice”, deci și trecutul lui va deveni un as în mîna adversarului. *Basic Instinct* este nu numai o „poveste de dragoste” asamblată în jurul unui instinct fundamental, latent, se pare, în zonele obscure ale oricărui psihic - instinctul criminal -, dar și un „joc intelectual” care pune în ecuație ideea de manipulare psihologică. În plus, regizorul declară că scenariul l-a pasionat pentru că a descoperit în el ecoul unei vechi convingeri: toți sîntem vulnerabili la rău, mai ales la răul care ia aparențe seducătoare.

TIMP de 2 h și 10 minute, filmul te înhață și te poartă ca un bolid spre presupusa ieșire dintr-un labirint din ce în ce mai întortocheat. Dar, în ultima secundă, tocmai cînd să respiri ușurat, mulțumit și lămurit, filmul plasează un imens semn de întrebare, un cadru surprinzător și interpretabil, atît de interpretabil încît dă peste cap tot eșafodajul construit pînă atunci. Splendidă sfidare. Sfidarea a fost urmărită de autori în mai multe direcții. „Am făcut tot ce s-a putut face mai îndrăzneț, azi, în America”, e de părere regizorul, justificînd hărțuiala la care l-a supus comisia de cenzură pentru „exces de violență și de sex”. Cert este că *Basic Instinct* a trecut de nouă ori prin fața comisiei de cenzură, cerîndu-i-se ca scenele violente să fie mai puțin violente iar cele sexy mai puțin sexy. Pînă la urmă, din versiunea americană a acestui sexy-thriller de mare tehnicitate, „reglat la milimetru, ca o mitralieră”, au fost eliminate 42 de secunde.

Tracasările cenzurii, ca și protestele unor ligi (ale lesbienele, ale virtuții!) au însemnat o inegalabilă publicitate. *Basic Instinct*, care a costat peste 40 milioane dolari, și-a

La primul ei rol în cinema: JEANNE TRIPPLEHORN

scos, numai în prima săptămînă de difuzare, 15 milioane. Acest film „violent și brutal” s-a vrut, implicit, și o sfidare la avalanșa crescîndă de „restricții fizice, mentale, morale, ale societății americane din ce în ce mai conservatoare; la un moment dat ai impresia că nu mai poți face nimic!”, constată Michael Douglas (care, în plus, se declară fericit că a prins ultimul tren în materie de film sexy - anul ăsta, pe 25 septembrie, împlinește 48 de ani).

Regizorul și actorii au căzut de acord: cele mai dificile scene, la filmare, au fost cele de amor. „Să filmezi acest gen de scene cu un regizor netalentat, ar fi fost un adevărat coșmar”. Pentru cultura noastră generală, Michael Douglas a explicat, la o conferință de presă, cum au fost realizate, practic, aceste scene: „Am repetat, mai întîi, ore și ore, îmbrăcați, descompunînd fiecare mișcare, exact ca o mișcare coregrafică. Dacă n-aș fi simulat, pot să vă spun că după marea scenă cu «amorul secolului», filmată cîte 10 ore pe zi, timp de 6 zile la rînd, ar fi trebuit să fiu luat cu ambulanța de acolo!” Obsesia „coregrafiei”, obsesia spectacolului, obsesia senzației-tari-care-trebuie-să-emoționeze-spectatorul - sînt descifrabile și în imagine (Jan De Bont - operator de origine olandeză, cunoscut ca unul din marii specialiști ai lumii în filmul de acțiune), și în decoruri (Terence Marsh - Oscarul pentru *Doctor Jivago*), și, mai ales, în regia lui Paul Verhoeven (aflat la al 10-lea film, cunoscut marelui nostru public prin S.F.-ul *Robocop*). De remarcat că „stilul coregrafic” nu estompează actorul, dimpotrivă. Mizanscena oferă, mereu, o mare libertate de mișcare, un foarte generos spațiu de joc. Nu întîmplător, cea mai epatantă secvență din film nu e nici „amorul secolului”, nici „falsul viol”, nici urmărirea pe șosea, pe buza prăpastiei, ci o secvență statică, între patru pereți, primul interogatoriu al suspectei, la poliție: o blondă, goală pușcă sub rochița mini, albă, așezîndu-se cu o superioritate zdrobitoare într-o anumită poziție, pe scaun, în fața anchetatorilor hipnotizați de ineditul spectacolului.

Ca o curiozitate: costumele lui Michael Douglas sînt create de celebrul Nino Cerruti. O colaborare de durată. Zice Cerruti: „Michael Douglas, cu darul lui de a asocia talentul de actor cu talentul de businessman, reprezintă, după mine, exact ceea ce definește Omul Modern: alianța creativității cu pragmatismul.”

Această alianță caracterizează perfect și *Basic Instinct*.

Bun, veți spune, și tot n-am înțeles: este, într-adevăr, *Basic Instinct*, un film-bombă?

Este! Doar că, vorba celebrului banc, se și exagerează foarte mult.

de Radu Cosau

Spre o reconciliere și cu...?

S-A SPART vara. Ea s-a spart, la noi, în săptămâna când în Italia și Franța se doborau recordurile mondiale la 1500 metri și decaton, iar undeva în Muntenegru, Bobby Fischer și Spasski începeau un nou meci de șah scoțind lumea din minți, dacă mai era nevoie de așa ceva pe lângă Belgrad. Să zicem că asta nu interesează, deși fraza, cu legăturile ei, pusă în „Twin Peaks” ar fi încântat. Nu există nici un război între „dallasiști” și „twiniști”, cu toate că ceva lupte de stradă s-ar impune, având în vedere superioritatea cu care „twiniștii” exclamă: „Ah, în fiecare sâmbătă seară mă delectez!” Nici un „dallasișt” n-are aroganța asta, conștient de galera la care trage. Dallasul, dacă delectează, o face în secret. Personal, țin cu amândouă taberele, fiind împotriva amândorura. Nu mi se pare o ecuație euclidiană. E însă o poziție suficient de inconfortabilă ca să-mi mulțumească demnitatea. Unii o socotesc imposibilă, alții ipocrită, doi-trei curajoasă, cei mai mulți - lașă. Le răspund ca într-o tabletă a lui Solomon (Dumitru!): „Nu știu cum se face că totuși lași sînt mereu în linia întâi!” Arta fiind singura politică aptă să destabilizeze maneiheisme, eu sînt pentru reconcilierea seriialelor și capodoperelor care de obicei se exclud și asta de când am intrat, în adncă ilegalitate, la stanbraniști. Am o lungă experiență a acelor înțelepciuni care par, conform clișeeilor, compromisiuri. Și invers. De cîte ori îmi vin în față antistanbraniștii - foarte numeroși

și ei - gata să-i omoare, le propun conciliant: „Nu e vina lor, dacă nu vă plac!” Mulți apleacă țeava carabinelor și se uită în pămînt, dar aș minți afirmînd că succesul meu e foarte mare. Rămîne o ură pe Stan și Bran, socotiți „proștii proștilor”. Exagerez? Sufăr.

Sîmbătă, la „Magazinul” său inconfundabil în plăcerile și rigiditățile sale, Tudor Caranfil - om nu foarte ludic - a mers cu bunătatea pînă la a ne da un sketch cu ei, din acelea la care nu se mai poate face nimic în casă, nici scrabble, nici puzzle, nici Mozart la disc compact. Era o situație din care trăiesc, de zeci de ani, toți specialiștii humorului: soțul - e vremea prohibiției! - vrea să plece, diseară, cu un amic la un pahar și nevasta nu-l lasă, stînd de veghe în pasiențe angoasate. Nici un humorist (ce termen!) n-a dus lucrurile pînă unde le cărau cei doi. Căci Stan reușește să plece, nevasta îl lasă punîndu-i conștientă insecticid în sticlă, cei doi ajung să ciocnesc paharele, ei acced la uriașa euforie pe care numai degetele și sprîncenele lor o pot cuprinde, ei transcend insecticidul și se înalță la cel mai sălbatic rîs din istoria filmului, trei minute de fericire ale lui Stan la gîndul că „ce ar fi dacă m-ar vedea nevasta mea...?” Cei care au ochi să vadă cum știe să rîdă Stan, trîgîndu-l în nebunie și pe Bran, cum știe să-și ducă mîna la inimă, la splină, la cap, prăpădindu-se și reinviind, cu fiecare gest, hohotul, dîndu-i o naturalețe care poate zgudui și ultima mohoreală - aceia vor avea calma revelație de a pricepe că

despre om, pe milimetru pătrat - nu mai mult! - Stan și Bran știu tot atîta cît alții pe marile suprafețe numite amor, sete de putere, incomunicare sau invidie, cel mai temeinic dintre toate sentimentele. Ca și Malec sau Chaplin, ei realizează, dar în doi, acea încăpăținare de a trăi pe care nu drama, ci comicul o face convingătoare, prin nu se știe ce alchimii fără de mesaj, fără de teorii. De nenumărate ori și la ei se termină cu moarte, dezastru, răceală tragică, semnele sigure stabilite de esteticieni pentru a vădi seriozitatea unei opere. Și aici, nevasta lui Stan vine pînă la restaurant cu o carabină ca să-i ucidă, ei fug, speriați, prind un taxi, ea iese în stradă și trage după ei. Probabil că-i omoară. The end! Ei și? Altă dată, ei cad cu avionul, mor, se prefac în cai, la fel de normal ca o concluzie disperată la viață, la fel de natural ca spargerea verii pe o tarla, lângă București, unde pe o tăblie lungă scrie cu litere mari: „Furtul oprit”. Probabil că Beckett - văzîndu-i în așteptarea lui Godot - și Ionesco, hotărît să ia cu el, pe lumea cealaltă, sketchul cu ei vînzători de brad, cea mai corectă prefigurare a sfîrșitului de lume, i-au înțeles cel mai bine. Dar de ce să mergem pînă la patriarhi? O reconciliere euforică, generală, cu Stan și Bran ar fi de o descurajantă tristețe și nu-i de nasul lumii.

de Antoaneta Tănăsescu

Trebuie să sperăm

NU demult, „Panoramicul” (nr. 27, săptămîna 6-12 iulie) tipărea, oarecum simbolic, față în față (p. 4/5) două informații. O micuță casetă cuprinzînd rezultatele studiului efectuat de Institutul de Marketing și Sondaje din București (efectuat între 12-20 aprilie 1992, pe un eșantion de 1536 interviuri directe, marja de eroare declarată de autori fiind de 2,5%), studiu relevînd *Audiența radio*. Pe primul loc (cu 65,2%), ca și în alte sondaje, amintite sau nu în rubrica noastră, *România-Actualități*, iar la foarte, foarte mare distanță (cu 2,5%), *România-Cultural*. Înțelegînd, parcă, semnalul de alarmă cuprins în aceste cifre, „Panoramicul” oferă în pagina imediat alăturată (rubrica *Radio România-Cultural*, o săptămîna plină) o selecție de 15 emisiuni demne de toată atenția. Iată, pare a se spune, contra-balansînd severitatea concluziilor sondajului de opinie, ce subiecte interesante se află în acest program radiofonic puțin ascultat și, trebuie să o recunoaștem fără umbră de ezitare, „Panoramicul” are dreptate. Păcat, numai, că atitudinea nu e totdeauna vizibilă în paginile publicației, uneori din motive obiective. „Panoramicul” este, deocamdată, singura revistă a Radioteleviziunii și cum spațiul de care dispune este rezervat cu prioritate prezentării programului zilnic, adică șirului propriu-zis de transmisiuni, loc pentru asemenea evidențieri extrem de necesare publicului dar și realizatorilor radiofonici nu prea există. Se pierde, astfel, o șansă publicistică eficientă dacă ne gîndim că (folosesc o informație pusă recent în circulație de revista „22”) „Panoramicul” avea, de pildă, în săptămîna 27 iulie - 2 august, cel mai ridicat tiraj între cotidienele și săptămînalele editate de tipografiile *Coresi* și *Tiporex*. Adică 324.000 de exemplare, față de cele 280.000 ale „Magazinului” sau 206.000 ale „Adevărului” sau 205.000 ale „României libere” sau 190.000 ale „Evenimentului zilei” și „României Mari” sau 175.000 ale „Expres Magazinului”. Cu toate acestea, se întîmplă un lucru la prima vedere curios. Aspecte din viața instituției, ne referim în primul rînd la înființarea Consiliului Național al Audiovizualului dar nu numai la aceasta, nu sînt analizate de „Panoramic”, așa că istoricii de peste decenii care vor dori a le afla vor fi nevoiți să folosească alte surse bibliografice. Sigur că în „Panoramic” sînt reținute, mai pe scurt sau mai în detaliu, inițiative radiofonice (repertoriul teatral, serii muzicale deosebite, precum chiar de curînd, evocarea dirijorului George Georgescu, „interpret săptămîni”, prezentarea, fie și numai prin fotografii, a unor autori de emisiuni sau a unor redactori care au urmat stagii de specializare la BBC, Radio France, Radio Chișinău) dar asemenea informații sînt încă puține și nu ocupă un loc de prim plan. Ar fi și greu ca ele să încapă în actualul format (8 pagini) al „Panoramicului”. Nu ne rămîne, așadar, decît să sperăm că măcar atunci cînd va deveni o instituție de sine stătătoare, Radiodifuziunea Română va avea posibilitatea să editeze un bulîtin săptămînal consistent, oglindă a efortului sutelor de realizatori și tehnicieni care îndeplinesc zi de zi o muncă și utilă și de ținută. Prestigiul radiofoniei se cuvine a fi apărat și susținut cu energie și pe această cale, deloc minoră, în fața opiniei publice.

TELEVIZIUNE

de Cristian Teodorescu

Parodiatorii

IMI iau angajamentul, ca rege...” a zis Ciobă, în cel mai aiuritor amestec de limbaj activistic și de măreție îndoielnică pe care l-am putut vedea în ultima vreme. Televiziunea a fost de față la încoronarea lui, filmînd nepărtinitor atît păruielele supușilor cît și dansurile bucuriei lor. Că o fi avut încoronarea cu pricina și mai știu eu ce substrat parodic, motiv pentru care a și avut loc în pofida literei Constituției, de asta nu mă îndoiesc, dar mai poate spune cineva că minoritățile n-au drepturi în România?! N-ar fi de mirare dacă recent politicianism. Să zicem că nu-și și strica nimeni voturile pe ei, dar într-o anumită măsură cei care vor sta acasă pe 27 septembrie vor alege această soluție și din pricina lor. Nu-mi fac iluzia că aceste rînduri ar convinge pe măcar unul dintre competitorii de acest soi să renunțe. Spectacolul oferit de parlamentarii acestor doi ani i-a făcut pe mulți să se întrebe de ce n-ar putea avea și ei un loc în Cameră sau în Senat, pentru a ridica mîna sau pentru a rosti ineptii de la tribună. „Sîntem un partid mic!” ni se spune. Sau: „Noi sîntem adevărații reprezentanți ai cutărui partid...” Dar cine i-a împiedicat în acești doi ani să își îngroașe rîndurile sau, dacă nu, să fuzioneze cu alt partid de o orientare asemănătoare? Aici nu mai e vorba nici de orgoliu nici de incompatibilitate între programe, ci de cinism gros. Nu vād nici o diferență între speculanții care vînd marfă expirată și își spun comercianți și acești necunoscuți care se recomandă drept oameni politici. Un diversionism pe care-l

recoltat membrii, vrea să ne convingă, în cinci minute, că dacă va avea un reprezentant în Parlament țara va ieși din nevoi și tot românul va fi bine. Persoane care își inventează platforma politică în studiourile Televiziunii și care practică un soi rușinos de cerșetorie se perindă prin fața camerelor de luat vederi debitînd verzi și uscate cu un patos de comandă și cu un limbaj de o descurajantă sărăcie. În afară de asta, conștient sau nu, cei mai mulți candidați din această categorie provoacă exasperarea celui care se uită la ei, fiindcă sînt personificări ale celui mai inept politicianism. Să zicem că nu-și și strica nimeni voturile pe ei, dar într-o anumită măsură cei care vor sta acasă pe 27 septembrie vor alege această soluție și din pricina lor. Nu-mi fac iluzia că aceste rînduri ar convinge pe măcar unul dintre competitorii de acest soi să renunțe. Spectacolul oferit de parlamentarii acestor doi ani i-a făcut pe mulți să se întrebe de ce n-ar putea avea și ei un loc în Cameră sau în Senat, pentru a ridica mîna sau pentru a rosti ineptii de la tribună. „Sîntem un partid mic!” ni se spune. Sau: „Noi sîntem adevărații reprezentanți ai cutărui partid...” Dar cine i-a împiedicat în acești doi ani să își îngroașe rîndurile sau, dacă nu, să fuzioneze cu alt partid de o orientare asemănătoare? Aici nu mai e vorba nici de orgoliu nici de incompatibilitate între programe, ci de cinism gros. Nu vād nici o diferență între speculanții care vînd marfă expirată și își spun comercianți și acești necunoscuți care se recomandă drept oameni politici. Un diversionism pe care-l

credeam încheiat acum doi ani reapare, la datorie, minimalizînd eforturile celor care încearcă să aducă schimbarea în România. Fiindcă toți acești politicieni de berărie se recomandă ca reprezentanți ai opoziției. Toți parodiază ideea de schimbare, parazitînd astfel opoziția structurată în această perioadă. Nu poți să te faci că nu-i vezi și nici nu poți spune că își încearcă norocul; fîți vorbesc, te somează să-i ascuți, te imploră să-i crezi și îți jură că vor avea grijă de tine, numai să-i trimiți în Parlament. Cum n-au idei, se adresează sentimentelor tale. Cum n-au imaginație, fîți vorbesc despre patriotism.

Acum doi ani, destui au fost cei care au privit cu amuzată îngăduință acest spectacol, ba unii - confundînd votul cu biletul de intrare la circ - au sprijinit astfel de mici formațiuni ai căror reprezentanți n-au făcut decît clovnerie politică în Parlament. Trist e că acum acești politicieni ai deriziunii pot vorbi minute în șir de experiența lor parlamentară. Căzul tipic e acela al lui I.I. Brătianu, care a trecut de la discursul de bufon la aria naționalismului vindicativ. Noul sprijinitor al Partidei Naționale are aerul că citește din *România Mare*, deși susține că nu e nici o legătură între persoana sa și partidul acestei reviste. Ridicol indiferent ce ar spune, devenit versificator din disperarea că și-ar putea pierde locul în Parlament, I.I. Brătianu îl completează neașteptat de potrivit pe Vadim Tudor.

Interviuri cu scriitori

Eugen Uricaru

- Cum te simți ca fost atașat cultural al României în Grecia?

E.U.: Mă simt foarte bine. În primul rând pentru că am făcut parte, pe un segment, dintr-o experiență care trebuie continuată împotriva tuturor celor care cred că România nu poate exporta decât produse agro-industriale. Și asta într-un viitor îndepărtat. Deocamdată noi importăm produse agro-industriale și deci trebuie să exportăm cultură. În fond, e un mare noroc că am ajuns în situația asta.

- De ce?

- Pentru că numai așa putem ști cine sîntem - pînă acum știam numai ce sîntem.

- La ce scrii? Dacă scrii la ceva.

- Am reușit să duc la capăt prima parte a unui roman despre primul caz, în spațiul

romănesc, de folosire a psihiatriei în represiunea politică. E vorba de Avram Iancu.

- Ai găsit o editură dispusă să-ți publice romanul?

- Nu m-am gândit. Deocamdată sînt preocupat de manuscris. Aștept cu încredere înflorirea editurilor particulare. Acestea vor fi capabile în cele din urmă să tipărească și să vîndă literatură română contemporană. Și asta nu în pofida economiei de piață, ci chiar în ton cu ea.

- Cu alte cuvinte, aștepti legea sponsorizării.

- Da, și asta.

- Nu ești singurul.

Cristian Teodorescu

Fototeca României literare

■ Criticii „României literare” în vremuri... normale. Acasă la Valeriu Cristea pe la începutul anilor '80. De la stînga: amfitrionul, Alex. Ștefănescu, Gabriel Dimisianu, Eugen Simion, Nicolae Manolescu.

În librării

• Florian Dudaș - *ÎNSEMNĂRI PE BĂTRÎNE CĂRȚI DE CULT*. În introducerea autorului menționează: „Volumul de față întrunește și valorifică, pentru prima dată, însemnări românești de pe cărțile vechi de cult, dar într-o mică măsură și laice, din Transilvania, scrise în decursul a cinci veacuri, între 1404/5 și 1900”. (Editura Albatros, 208 p., 240 lei).

• Gheorghe Asachi - *RUXANDA DOAMNA*. Nuvele istorice. Postfață și bibliografie de Dan Horia Mazilu. Din sumar: *Alexandru cel Bun, Elena Moldovei, Valea Albă, Bogdan voievod, Petru Rareș, Mazepa în Moldova, Ruxanda doamna, Mihai Viteazul*. (Editura Minerva, București, 288 p., 192 lei).

Calendar

• 21 SEPTEMBRIE. S-a născut I. Constantinescu (1936). Au murit: Nicolae Milcu (1933), Claudia Miliian (1961).

• 22 SEPTEMBRIE. S-au născut: Orosz Iren (1907), Alice Botez (1914), Virgil Nistor (1922), Eugenia Tudor Anton (1930), Augustin Buzura (1938).

• 23 SEPTEMBRIE. S-au născut: Alexandru

Cazaban (1872), V.G. Paleolog (1891), Alfred Margul Sperber (1898), George Sorescu (1927), Nicolae Breb-Popescu (1942).

• 24 SEPTEMBRIE. S-au născut: Andrée Fleury Gropeanu (1897), Dem. Basarabeanu (1900), Victor Nistea (1930), Corneliu Omescu (1936). Au murit: Paul Mihai Sadoveanu (1944), Mihail Sevastos (1967).

A fi sau a nu fi director de teatru

(Urmare din pag. 16)

Apoi: ultimele două premiere, dintre cele șapte ale anului trecut, au avut loc în decembrie: una la sediu - *Arsenic și dantelă veche* -, cealaltă la sala Toma Caragiu - *Forma mesei* - la o distanță de nici două săptămîni una de alta, lucru rar, de altfel. Imediat însă, luna ianuarie a însemnat pentru noi pregătirea turneului de la Teatrul Odeon, din Paris.

- V-ați concentrat forțele pe această linie deci.

Da. Repunerea pe scenă a spectacolului *Hamlet*, după o întrerupere destul de lungă și după o experiență destul de amară de la Bienala de la Sao Paulo, unde am jucat în condiții total împotriva viziunii spectacolului, a presupus o atenție mult mai mare. Regizorul Alexandru Tocilescu, care trăiește și se îngrijește medical în Germania a venit, a repetat două săptămîni, în doi timpi pe zi, s-au făcut unele înlocuiri în distribuție, unele schimbări și spectacolul a mers la Paris foarte bine pus la punct, înprospătat și a avut un succes enorm. Teatrul Bulandra a fost prezentat în presă, înainte de a veni, într-o manieră excepțională. Iar publicul a reacționat așa cum ne-am dorit și așa cum am sperat. În luna februarie s-au pus la cale două spectacole. Am deschis în cadrul teatrului un studio de debuturi, încercînd să ne apropiem regizori tineri și foarte tineri, care n-au lucrat încă în teatre profesioniste. Am colaborat cu Tudor Țepeneag, băiatul lui Dumitru Țepeneag și asistentul lui Lucian Pintilie la spectacolele pe care le-a făcut la Paris. El a propus o variantă originală, dacă se poate spune așa, a piesei *Cameristele* de Genet, căreia i-a schimbat titlul în *Slugile* pentru că a găndit-o într-o cheie mult mai... contemporană. Tot în această lună am început repetițiile pentru spectacolul pe care l-am dorit a fi spectacolul nostru de excelență, spectacolul de anvergură al anului pe un text-capodoperă a literaturii universale și cu o regizoare extrem de cunoscută: *Visul* de Strindberg, în regia Cătălinei Buzoianu. Repetițiile au început în 4 februarie și s-au întrerupt la sfîrșitul lui mai.

- Multe vise la Teatrul Bulandra!

- Asta a fost un coșmar! Spectacolul n-a mai fost terminat de regizoare, care, pe baza unui conflict de muncă, ca să-l numesc așa, și-a dat demisia din teatru și a părăsit spectacolul. Lucrul este fără precedent. Spectacolul trebuia terminat. În el s-a investit, și moral și material, tot ce avea teatrul mai bun și trupa cea mai bună pe care o putea da. Spectacolul de teatru trebuie terminat, pentru că niciodată nu știi, decât în seara premierei, care este valoarea lui. Dar aici au fost niște interese personale care au atîrnat mult mai mult... Întreruperea acestui spectacol, care avea, prin specificul Teatrului Bulandra drept cuplaj, la cealaltă sală, un spectacol cu o distribuție mică, ne-a perturbat întregul sistem. Sala Toma Caragiu, unde se repeta *Visul* de Strindberg, a fost ocupată din februarie și pînă în iunie, cu aceste repetiții. Întreruperea spectacolului, care trebuia să aibă premiera la începutul lui iunie și să se joace pînă în august la închiderea stagiunii, și care blocase această sală, ne-a lăsat descoperiți. N-am mai putut juca nimic aici. Am ieșit dincolo, în avanpremieră, cu un spectacol pe care l-am pus eu în scenă *Home* de David Storey, care va avea premiera oficială la sfîrșitul lui septembrie. Din decembrie 1991 - cînd a avut loc premiera cu *Forma mesei* - și pînă în octombrie, cînd va avea loc premiera lui Silviu Purcărete, care este angajat al teatrului la ora asta pe post de regizor și care pune în scenă *Teatrul comic* de Goldoni - la sala Toma Caragiu, timp de zece luni noi n-am avut nici o premieră! Am jucat repertoriul curent.

- În această stagiune despre ce colaborări puteți vorbi?

- Urmează să colaborăm cu V. I. Frunză, care are un contract de principiu cu noi de a monta două spectacole în două seri consecutive: *Bărbierul din Sevilla* și *Nunta lui Figaro*. Noi am mai avut o experiență fericită cu Tocilescu, prin '82-'83, cu *Cabala Bigoților* și *Tartuffe*. Are o distribuție excepțională și se va juca la sediu.

Avem discuții cu Ducu Darie de a veni și de a monta la noi. Din străinătate așteptăm să vină trei mari regizori, mari iubitori ai Teatrului Bulandra.

Ei vor să vină, noi sperăm să avem cu ce să le plătim contractele. Așadar, cred

că vom colabora cu Declan Donellan, dar în mod sigur cu Petrică Ionescu de la Paris și cu Bob Mulgrew, un regizor scoțian pe care l-am cunoscut la Edinburgh, recent, și al cărui spectacol cu *Cyrano de Bergerac* mi s-a părut absolut senzational. Aceste proiecte sînt gîndite pentru stagiunea care va începe și pentru cealaltă. Urmează ca noul director al teatrului să fie de acord. De fapt, cu acela al cărui nume nu-l rostesc încă, am discutat aceste lucruri. Izolarea în care am stat a fost bună și nu prea. Iată acum că regizori români lucrează cu succes în străinătate. De ce n-am aduce și noi regizori din străinătate în România într-un schimb egal de valori? Și lucrul acesta se poate face pornind în primul rând de la imaginea excepțională pe care teatrul românesc și-a creat-o în lume prin valoarea lui intrinsecă.

- Ați fost și director de teatru și manager și regizor, mai puțin actor, timp de trei ani. Acum vă dați demisia sau, mă rog, renunțați la funcția de director. Credeți că ați terminat procesul început de dvs. la Teatrul Bulandra sau simțiți, din interior, că este nevoie de o schimbare, de o altă forță?

- Da, sînt foarte convins de asta și e bine pentru toată lumea, așa cum am încercat să explic la început. Nimic nu trebuie să fie liniștit și liniștitor în teatru. Ce a fost liniștitor și ce am crezut că e bine de făcut a fost faptul de a putea salva poziția artiștilor și a tehnicienilor din teatru în fața spaimei unui șomaj artistic. Este foarte ușor de des-făcut un teatru, dar extrem de greu de re-făcut. A face o trupă, cum are Bulandra, cere ani și ani de experiență și efort. A o desface se poate și într-o noapte! La acest lucru am ținut cu dinții!

- Ați ținut cu dinții renunțînd la artistul Ion Caramitru? Vă întreb pentru că, de fapt, n-ați jucat decât *Hamlet*!

- Am făcut o încercare. Ciulei m-a distribuit să joc în *Visul unei nopți de vară* - Oberon. Am făcut cîteva repetiții, după care i-am cerut voie să mă retrag. Nu poți face bine două lucruri importante în același timp. Ciulei repeta în doi timpi pe zi, 10 ore pe zi.

- A fost mai important, deci, să-i creați condițiile de a naște acest spectacol.

- A fost foarte complicat și artistic și administrativ de a asigura în șase-șapte săptămîni o premieră cum a dorit-o Ciulei. M-am putut concentra mai bine, însă, și am reușit să montez două spectacole în acești trei ani. Acum cred că mă pot întoarce și spre profesia mea de bază. Va fi o liniștire și o reconcentrare, deși sînt ocupat pînă peste cap.

- Cu problemele de la UNITER?

- Și cu aceste probleme, dar am de terminat și o carte, pe care trebuie să o depun la 31 decembrie, la comanda unei edituri din Londra.

Programul de perspectivă al teatrului este realizat la ora asta pe jumătate, rămînd ca noul director să-și asume cealaltă jumătate. Teatrul Bulandra a fost și este un teatru de rezistență. De altfel, pe baza activității sale de 25 de ani a fost primit recent în Uniunea europeană a teatrelor. Și va purta pe frontispiciu, poate, ca Piccolo Teatro sau ca Teatrul Odeon, inscripția *Teatrul Europei*. Mai sînt directori de teatru care ar trebui să se retragă acum și să lase locul unor regizori tineri, unor oameni care vor și care pot să se exprime și care au capacitatea de a influența artistic colectivele de care se apropie. Sînt tentat din ce în ce mai mult să consider că viața noastră în teatru în ultimele șase luni, mai ales, a fost un balans între agonie și extaz. Agonia ține de spaima metafizică a neputinței statului de a asigura existența instituțiilor, iar extazul, artistic vorbind, de marile succese avute. Este însă mereu nevoie, de o permanentă înprospătare de mijloace. Această înprospătare, această schimbare de macaz nu se poate face decât cu niște oameni mai tineri, care gîndesc teatrul în funcție de timpul pe care-l trăim acum.

- Cînd este prevăzută începerea noii stagiuni care va marca și începutul unei noi etape?

- Stagiunea începe pe 15 septembrie la sala sediu, cu premiera oficială a spectacolului *La adăpost* sau *Home*, iar la sala Toma Caragiu între 22 și 26 octombrie cu spectacolul d-lui Purcărete. Apoi urmează turneul de la Düsseldorf și de la Budapesta. Vom juca acolo *Visul unei nopți de vară*. Din păcate, nu vom putea participa la Festivalul Național Caragiale. Dar așteptăm să transmitem trofeul cîștigat anul trecut de Teatrul Bulandra cîștigătorului din anul acesta. El a aparținut acum doi ani Teatrului Național București pentru *Trilogia antică*, anul trecut a fost obținut de Bulandra pentru *Visul unei nopți de vară*, iar anul acesta...cine știe?

Miguel Espinosa: José López

S-au împlinit zece ani de la dispariția prematură a lui Miguel Espinosa, unul din scriitorii cei mai originali, ai literaturii spaniole actuale. El este autor al unei opere de mică întindere, parte din ea rămasă încă inedită. La comemorarea morții, fiul lui Miguel Espinosa a oferit revistelor literare spaniole câteva texte inedite, din care noi am tradus pe acesta.

JOSÉ López Marti s-a urcat cu micul său sac de călătorie în mână în autobuzul care se îndreaptă spre stația de cale ferată. În bagaj, José López poartă două adrese la care ar dori să se mute, două batiste, o pereche de ciorapi negri, o trusă pentru ras, un săpun obișnuit, neparfumat, un pieptene, o pijama, o sticlă cu apă precum și o carte cu titlul *Tratatul sentimentelor* de Condillac. Pe supracoperta cărții e scris: „Etienne Bonnot de Condillac s-a născut în 1715 și a murit în 1780.”

José López a ajuns la gară, s-a apropiat de un ghișeu și a cumpărat un bilet de clasa I pentru Madrid. Apoi, s-a urcat în trenul care pornește la trei și ajunge în capitală la nouă. Este un tren modern și foarte confortabil, cu pornire lină, ce se balansează plăcut. În vagon sînt numai douăsprezece persoane; toți acești pasageri călătoresc izolați și în tăcere. José López și-a găsit fotoliul, s-a așezat; pe locul gol din dreapta lui și-a pus bagajul. Timp de câteva minute, a privit peisajul încins de soarele după-amiezii.

José López nu citește niciodată ziare și nici reviste. E de părere că ele reprezintă actualitatea și că actualitatea nu reprezintă Istoria, ci doar pasiunile, moda, distracția și falsa valoare a idolilor mărunți ai zilei. Afirmă, de exemplu, că actualitatea din anul 1606 era, neîndoios, numirea unui arhiepiscop, și nu Cervantes. Totuși, acel arhiepiscop nu reprezenta Istoria, pe cînd Cervantes, da. Susține că faptele istorice, adică evenimentele, nu apar reflectate în actualitate. Actualitate sînt acțiunile de cinema, marile cacialmale, toate mofturile zilei și tot ce este, în general, trivialitate. El își consumă timpul în mod plăcut imaginînd că Istoria se poate prea bine cuibări în meditațiile

unui cizmar-cîrpaci din obscurul tîrg Chinchilla, și știe foarte bine că acest cizmar nu este considerat actualitate și nu va fi vreodată. Pe scurt: José López nu citește ziare pentru că refuză să trăiască „sub specie instantis”.

Actualitatea ne scoate din minți, ne înșeală, ne zăpăcește, ne împrăstie și ne îndepărtează de calitatea noastră de ființe istorice - consideră José López. Pentru a te opune ei, nu este de ajuns să nu citești ziare, deoarece acest demon ne înconjoară tot timpul, pătrunde în ființa noastră pînă a ne transforma într-un simplu rezultat; într-un rezultat ce practic înseamnă un om de nimic. Actualitatea urmărește să ne rupă de istorie, să ne smulgă din noi și să ne trîscă spre un infern, unde totul nu este decît moft și surrogat. Dorește să ne răpească din brațele Naturii, ale Gîndirii, ale Tragediei și ale Durerii.

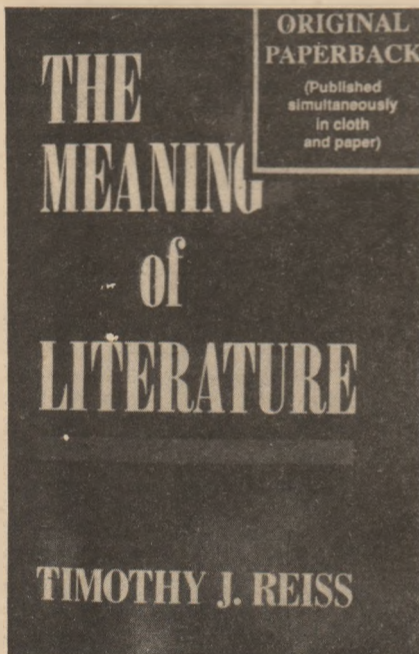
José López înțelege că lupta împotriva actualității trebuie să fie un război împotriva achiziționării excesive de bunuri și crede că acest principiu poate constitui un fundament etic pentru o Umanitate modernă. Este imoral să cheltui fără a avea nevoie, și nevoia există doar cînd exigența e naturală, nu socială -

spune el. Sau, altfel zis: a consuma doar de plăcere este postulatul cel mai satanic ce poate fi propus. Într-o societate de consum, orice bun are un preț nu și demnitate. La fel ca Emmanuel Kant, José López numește demnitate doar ce nu poate fi înlocuit, și, ca atare, nu are echivalent și nici valoare monetară. Așa cum sînt Natura și Arta. O comunitate care are drept scop însușirea de obiecte - afirmă José López - renunță de la bun început la orice demnitate; într-un cuvînt: îl coboară pe om în mod arbitrar, începînd prin a nu-i mai pretinde nimic.

Prezentare și traducere de
Esdras Justo

CARTEA STRĂINĂ

RECENTA lucrare a lui Timothy J. Reiss (profesor de literatură comparată la New York University), *The Meaning of Literature* (Cornell University Press, 1992, 395 p.), examinează literatura și critica literară într-un cadru mai amplu, de paternuri istorice, unde sînt privite ca factori de deslușire a modului cum evoluează nevoile istorice.

Autorul își fundamentează argumentația pornind de la conexiunea dintre manifestările literare și mediul sociocultural (politic) în care apar și în care joacă un rol specific. O atare asumare inițială îl plasează într-o perspectivă dinamică asupra conceptelor, funcției, respectiv a acțiunii diverselor forme de practici discursive literare din spațiul și momentele analizate în amănunțime: Europa occidentală în perioada cuprinsă între mijlocul

Timothy J. Reiss, *The Meaning of Literature*, Cornell University Press, 1992.

secolului al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea. Bunăoară, conceptele de persoană, intenție ori cunoaștere nu au avut aceeași semnificație pentru Aristotel și Descartes, după cum sensul „literaturii” s-a schimbat considerabil din antichitate pînă în epoca Romantismului - cu efecte majore de tip structural și funcțional. Considerațiile autorului relevă tocmai ideea de evoluție, atribut general al societăților, totdeauna în mișcare, coerente cu ele însele într-un anume loc și moment. În privința lucrărilor de artă, semnificația, acțiunea și menirea acestora se modifică pe măsură ce mediul în ansamblul lui se modifică.

Asumarea menționată reclamă în același timp un demers comparativ - între spații culturale dar și între etape sociopolitice -, demers ce relevă paralelisme cu antichitatea greacă și cu secolul nostru. Totodată, pentru a stabili individualitatea discursului artistic, Timothy J. Reiss creează un dialog între discursurile ce compun o societate: filozofie, știință, artă, practici ale legii etc. În scopul captării funcției sociale a literaturii, de la instaurarea ei, în secolul al XVII-lea, pînă la estetismul romanticilor, autorul își elaborează o demonstrație care impresionează nu numai prin cantitatea și valoarea referințelor bibliografice. Interpretările (comentariile) ne rețin atenția prin justetea și subtilitatea lor.

În intervalul (culturile) abordat(e), literatura și critica (teoria) literară au urmărit împlinirea unor deziderate epistemologice, estetice, politice ori morale. Întrucît argumentația se sprijină pe compararea discursului literar cu celelalte discursuri, reliefindu-se apropieri sau distan-

Sensul literaturii

țări, lucrarea fi poate interesa nu doar pe specialiștii în literatură ci și pe istorici, filozofi, ori, mai larg, pe toți cei preocupați de evoluția ideilor (a mentalităților), care vor găsi aici ipoteze explicative nuanțate și autentice exemple de analiză interdisciplinară. Spre ilustrare, primele două capitole („A Poetics of Cultural Dismay”, „The Sense of an Ending”), centrate pe descrierea ezitărilor, a îndoielilor comune artei și politicului în legătură cu ordinea existentă, continuată de evidențierea consecințelor în sfera relațiilor de putere și în plan național a înlocuirii discursului teologic prin unul politic.

Înțelegerea începuturilor literaturii depinde de înțelegerea complexelor relații ale acesteia cu autoritatea politicului, firește, însă și cu epistemologia, cu zona eticului ori a esteticului (cap. III: „Invention of Literature”, cap. IV: „Violence and Humanity of Reason”, cap. V: „Literature and Political Choice”, cap. VI: „Politics and Reason, Ethics and Aesthetics”, cap. VII: „Critical Quarrels and the Argument of Gender”). Sintetizînd rezultatele propriei rețele de asociații, Timothy J. Reiss precizează că din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și pînă în secolul al XVII-lea se dezvoltă o serie de disjunții, care nu înseamnă totuși ruptură, atît în interiorul ordinii sociale sfîșiate de violență cît și între societate și divin, cunoaștere și lume, între practica poetică (retorică) și nevoile politice (culturale). Literatura se instituie ca replică la asemenea disjunții, funcționînd în paralel ca element principal în formarea, întărirea, ordonarea altui pact social, legat (printre altele) de noi forme de autoritate, ale căror argumente despre natura umană, gust, adevăr

etc. trebuiau să fie universal validate.

Speciale sînt și considerațiile din capitolul VIII, axat pe modul în care literatura își inventează o tradiție în consens cu două modele fundamentale, Homer și Shakespeare a căror reinterpretare favorizează înseși tendințelor de încurajare a invenției, a originalității. Explorarea condițiilor ce fac posibilă dominarea, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, a unui nou discurs conduce la detaliata cercetare a literaturii feministe din capitolul IX: „Revolution in Bounds”.

Unele aspecte ale literaturii în secolul „Luminilor”, mai cu seamă conceptul de sublim din capitolul X („Sublimity and the Ends of Art”), explică în bună parte ceea ce se întîmplă la jumătatea secolului următor: ideea de literatură atinge un punct culminant și un fel de „sfîrșit”. Autorul rediscută în acest context gîndirea estetică a lui Hegel, văzută ca tipică și exemplară.

Tematica pusă în discuție precum și argumentele avansate se pot confrunta cu variate tipuri de rezistențe din partea cititorilor. Autorul încearcă să răspundă onora dintre ele în „Epilog”, dovedindu-și încă o dată talentul de a crea cîmpuri asociative captivante, mobilitatea și precizia în a surprinde diferențele pertinente. Cu luciditate și discernămint Timothy J. Reiss își construiește un ficciun a cărui forță de persuasiune constă în preocuparea pentru corespondența cu „faptele”, pentru verosimil și probabil, evitînd tactica acceptării sau a respingerii prin aprecieri extremiste, în sens pozitiv ori negativ.

Nina Ivanciu

Henry de MONTHERLANT

Moartea lui Caton

În septembrie 1972, în ziua echinocțiului de toamnă, Henry de Montherlant se sinucidea luându-și toate precauțiile (pistol, cianură), *en beauté*. Dominanta senectujii sale fusese accentuarea disprețului față de inflația de mediocritate a lumii moderne, în care nu s-a recunoscut și pe care a dezaprobat-o. De altfel, scriitorul obișnuia să definească valoarea prin *dezgustul* stîrnit de absența ei. Așa cum pledează și textul pe care îl prezentăm aici pentru prima oară în limba română - „Moartea lui Caton” (februarie 1969), cules în volum în *Le troisième César*, n.r.t., Gallimard, 1970 -, este decent ca motivele pentru care un om își ia viața să rămîna sub pecetea tainei. Rămîne însă faptul că Montherlant și-a sfîrșit viața de om, cum singur a mărturisit-o, „sur un acte précis de non-confiance en l'homme” (21 iunie 1972). Ultima sa scrisoare, trimisă unui prieten cu doar cîteva zile înainte de a se omorî (îi plăcea această formulare!), spunea: „eu, care nu am credință, nu mă pot încrede decît în oamenii care o au”. Să ne reamintim azi de acest exemplar maestru de dispreț și demnitate.

TIMP de trei sau patru secole, de la Renaștere pînă la începutul secolului trecut, moartea lui Caton a fost prăjitura cu frișcă a ideologiei franceze. Pe *Bellérophon*, Napoleon ordonă să i se citească din Plutarh moartea lui Caton și nu se sinucide. „Acești nemuritori nu pot consimți să moară”, scrie Chateaubriand. Dar, mai întîi, cine a fost Caton, despre care cred că francezul cultivat de azi își imaginează că era un filosof grec? A fost, la sfîrșitul Republicii, un politician roman mai mult sau mai puțin influențat de doctrina stoică. Nu voi rezuma viața lui, care nu interesează pe nimeni. Să spunem, în mare, că era de centru dreapta, curajos, integru, „împotriva noutăților”, doritor să dea lecții, mereu înclinat să o facă spectaculos, adică puțin ridicol deși în definitiv era foarte respectabil și respectat. Amănuntele vieții sale suferă de obscuritatea și confuzia legate de sforările politicii romane. Ele nu devin limpezi decît o dată cu Rubiconul. De fapt, din acel moment l-am pus în scenă în piesa mea *Războiul civil*.

Caton privește în dreapta, privește în stînga, se uită în sus, se uită în jos, și nu vede decît lucruri oribile. Este uneori, la un moment al istoriei, tragedia unui popor: să nu găsească pe nimeni. Caton alege tabăra lui Pompei pentru că o judecă drept cea mai puțin oribilă. Tînăr, celor care îi reproșau că este taciturn, le răspundea astfel: „Voi vorbi cînd voi avea ceva de spus”. De partea lui Pompei are ceva de spus: el critică, se plînge, anunță dezastre; crede în cauza pe care o apără, dar nu crede în oamenii care o susțin și nici în succesul ei. „Nu credea la întîmplare”, scrie despre el Plutarh, cu profunzime. În toate acestea are evident dreptate, dar și Pompei are, din care cauză Caton îl exasperează.

A decis deja de mai mult timp să moară, dacă Caesar va învinge. Mai întîi, a fost puțin stîrjenit de unele din argumentele clasice care ne împiedică să ne sinucidem, care sunt:

- 1 Ratezi și devii infirm pe viață;
- 2 Bătaia de cap pe care aceasta (sinuciderea) o va crea moștenitorilor;
- 3 Plăcerea pe care le-o vom produce prietenilor;
- 4 Prea mulți se sinucid acum. Se va spune că i-am imitat.

A depășit acest obstacol în cele din urmă, ajutat de vechea credință romană că nu este tocmai bine să mori de moarte naturală. Prefectul Spendius găsește că, pentru romani, totul este deja în așa măsură pierdut, încît nici nu mai merită să le dai lecții, căci oricum nimeni nu le va pricepe: de aceea nu va dezvălui motivele sinuciderii sale. Fie că le primim de la natură, fie că vin de la noi, taina și minciuna străjuiesc porțile morții în mod

obișnuit: Spendius se prefacă a se omorî pentru că suferă de un rău incurabil, dar se omoară pentru că patria sa este cea incurabilă. Caton, însă, el, vrea să fie un mare exemplu. Dacă pășește cu ochii ațintiți la steaua sinuciderii, este pentru că îi e sete de sinucidere precum au sete de martir creștinii: prin martiriul său, creștinul mărturisește că merită să mori pentru Hristos; prin sinuciderea lui, Caton va mărturisi că libertatea merită să mori pentru ea. „Nu cred decît în martorii care se lasă uciși.” Să îi credem însă și pe cei care se omoară. La Spendius, avem sinuciderea din disperare. La Caton, sinuciderea din credință.[...]

Pompei este bătut la Farsala, fuge, este asasinat în Egipt. Caton (are atunci patruzeci și opt de ani) adună resturile armatei și ajunge în Tunisia de azi. Cu Metellus Scipion, socrul lui Pompei, învins la Thapsus¹, Caton se baricadează în Utica, cetate vecină la nord cu Cartagina, pe care vrea să o apere împotriva lui Caesar.[...]

Caton moare în circumstanțele cele mai penibile, într-un oraș străin, populat de Fenicieni, neam celebru pentru necinstea lui. Consiliul celor Trei Sute, reunit la cererea sa, este format din Romani rezidenți în Utica, negustori și oameni de afaceri nesiguri, care se schimbă după cum bate vîntul. Iar generalii lui Pompei, aflați acum sub ordinele sale, se mîncă între ei și își sapă comandantul. Dar Caton îi tratează pe toți cu îngăduință.

Încă de la început, deși hotărîrea de a se omorî este deja luată, face efortul de a-i pune la adăpost pe partizanii săi, inclusiv pe senatorii romani care l-au urmat. Trebuie să asigure proviziile celor care vor să plece. Merge în port, supraveghează îmbarcările.

Caton exprimă foarte limpede atitudinea romană față de îndurarea acordată de un „tiran”, așa cel puțin cum o concepeau cei mai buni de atunci: „Nu vreau să-i datorez unui tiran obligația unui lucru pe care îl uzurpă și asupra căruia nu are nici un drept. Căci cu ce drept acordă, ca un stăpîn, viața celor care nu depind de el și care sunt la fel de liberi ca și el?” Am împrumutat această poziție personajului Acilius din *Războiul civil*.

În situația în care se află Caton, un om modern ar putea alege expatrierea. Dar îngustimea lumii civilizate de atunci nu o permitea. Exceptînd, poate, cîteva orașe din Grecia și din Asia Mică... Acolo, totuși, Caton ar fi găsit refugiu. Dar el nici măcar nu ia în considerare acest gînd. Va face mai mult pentru gloria sa sinucigîndu-se decît fugînd, se gîndește, fără să țină seama de faptul că amîndouă sunt o cale de a dezerta. Deja ar fi foarte dezamăgit dacă o întîmplare favorabilă l-ar împiedica să se omoare.

Ca orice bun Roman, cineață cu numeroși convivi: se întrețin pe teme filosofice, după moda romană, care e greacă, adică într-un vîlmășag de sofisme și banalități. Peste puțin timp majoritatea invitaților va fi ucisă sau se va omorî: niște cadavre vorbesc altor cadavre. Judecînd după cuvintele sale, conviviții ghicesc că a decis să sfîrșească. Cînd îi conduce, Caton se arată cu ei mai afectuos decît îi stă în obișnuință, ceea ce le întărește bănuiala.[...]

Retras în camera sa, citește *Phaidon*. Află cauzele imortalității sufletului prin mijloacele care vă explică de ce copilul dumneavoastră este mut. Acest om de mare curaj incontestabil, care se va distruge pe sine în cîteva ore, pentru o cauză nobilă, nu găsește ca sprijin decît un text care în multe privințe este Molière curat, și care, în plus, începe printr-o critică a sinuciderii.

¹ Deși străin de subiectul meu, nu rezist tentației de a cita această trăsătură. Scipion este înconjurat de dușmani. „Unde este generalul?” strigă unul dintre ai săi. „Generalul e bine”, răspunde el, și își despică burtă. *Imperator se bene habet*, sună cuvintele sale, literal. Dar îmi place să traduc: „Nu vă preocupați de general”. Nici o altă vorbă a unui Roman care se omoară nu mă impresionează mai mult.

Și alți oameni, după el, timp de secole, se vor fi îmbătat cu aceste speculații și raționări lipsite de sens și care nu conduc la nimic. Decît că, prin tescuirea nevrozilor, obținem zea-ma speranței, care este nimic, dar se comportă ca un doping: descriind în detaliu ultima locuință a sufletelor situate în centrul pămîntului, Socrate poate fi lesne confundat cu un teolog care vorbește despre Dumnezeu. Grecii erau neegalăți în arta de a uza de inteligență pînă la anulare, dacă mai este cumva permis să vorbim, în acest caz de inteligență, ceea ce, după opinia mea, nu este. Occidentalii au la îndemînă această artă, sau Evanghelia. Evanghelia, care înseamnă să accepți absurdul cu ajutorul credinței și filosofia antică, care înseamnă să crezi în absurd cu ajutorul rașunii; sau cu ceea ce ei numeau astfel și care este scrînteală. Lumea antică era într-adevăr demnă de milă, oricare ar fi fost cea care i-a urmat.

Phaidon este considerat o capodoperă a gîndirii umane. Respectul năuc, datorat instinctului gregar, și lipsei de simț critic, ne sare în ochi în special cînd este vorba de opere contemporane: pe bună dreptate, în cazul lor vorbim de impostură. Dar ea a făcut mereu ravagii: trecutul este deopotrivă saturat de false capodopere. Ca și birfa colportată fără judecată, respectul lipsit de judecată este și el o deficiență a spiritului. Ceea ce înseamnă că este etern.

Moartea însăși a lui Socrate este frumoasă. Dar ceea ce o precede îi distruge calitatea. Fericiți cei care mor fără trîncăneală și smiorcăieli, în acea sfîntă singurătate în care mor deopotrivă și animalele și soldații pe care obuzele îi îngroapă în tranșee uitate.

Caton își cheamă sclavii, cărora le ordonă să îi aducă sabia pe care fiul său o ascunsese; aceștia întîrzie; cînd apărură, Caton îi „dădu sclavului care intră primul o lovitură de pumn atît de puternică, încît își însingera toată mîna”. Acest episod nu este agreabil, dar e foarte roman.[...]

Se ceartă cu fiul său și cu prietenii care încearcă să îl facă să se răzgîndească; în cele din urmă, renunță cu toții. Îi este înapoiată sabia; el o verifică, o așează lângă el. Reia *Phaidon*, și adoarme. Este auzit sforîind.

Către miezul nopții trimite un sclav spre port pentru a se convinge că toți fugarii s-au desprins de țărîm. Sclavul îi raportează că în port e furtună. Îi trimite din nou, să vadă dacă cineva are nevoie de ajutor. De obicei suntem prevenitori cu cei care vor muri. El, care va muri, este prevenitor cu cei care vor supraviețui și care îi datorează viața. Pentru el, peste o clipă, nu vor mai exista oameni, dar nu se interesează decît de ceea ce omul îi datorează omului, dacă este bine crescut.[...]

Cam la vremea „cînd păsărelele încep să cînte”, readoarme pentru cîteva clipe. Sclavul revine pentru a-i spune că în port totul este bine. Odată sclavul ieșit, încearcă să-și străpungă pîntecele cu sabia, dar rana pe care și-a făcut-o lovindu-și sclavul îl împiedică să se omoare. Cade din pat, cu zgomot. Cei din casă îi sar în ajutor. Cu măruntăiele ieșite, Caton zace inconștient, dar trăiește. Un medic îi pune măruntăiele la loc și îi coase despăcătura. Cei din casă se retrag. Cînd își revine, Caton își rupe din nou rana, își scate măruntăiele afară și moare.

Se crapă de ziua. Nu se mai aude cîripitul păsărelelor.

Șase ani mai tîrziu, fiica sa, Porcia, soția lui Brutus, atunci cînd Brutus va fi învins la Philippi, se va omorî înghițind cărbuni aprinși.

Dacă la Utica ar fi fost sub comanda unui general, cum fusese la Dyrrachium, dacă în clipa în care voia să se omoare ar fi primit un ordin, Caton ar fi executat fără întîrziere ordinul și, poate, ar fi scăpat prin acțiune ispitite de a muri. Îl aud de aici, ridicîndu-se din miezul pustiu și fatalității, comandînd cu o voce ca de trîmbiță. Cade; capa unui camarad trece printre tine și taur și întoarce din drum animalul.[...]

Sinuciderea îți permite să scapi vieții; dar nu te ajută să scapi de caricatura postumă, și în special de batjocorirea, din ușurătate sau patimă, a motivelor care te-au împins la ea.[...] Credincioșilor, nu lăsați nici un mesaj după sinucidere: el va fi întotdeauna transformat în contrariul lui. - Ei bine, iată ceea ce nu i s-a întîmplat lui Caton. Viu, părea cicălit și ridicol; mort, deveni exemplar pentru toți cei care cred că nu trebuie să acceptăm nimic de la cei pe care îi disprețuim. Rasa acestora dispărînd, Caton și-a curmat zilele.

Am onorat sinuciderea încă de la vîrsta de treizeci de ani[...]. Prima rațiune de a prețui sinuciderea este că e calomniată. Sinuciderea împărtășește cu un anumit număr de fapte, proprii minorităților, onoarea periculoasă de a fi considerată un delict, fără a fi unul. Este un fals delict, o faptă pentru care nu există nici o rațiune morală de a o trata ca delict și pe care, totuși, umanitatea, cu excepția cîtorva țări, și numai în anumite perioade de timp, o consideră un delict, sau frizînd delictul, încă din timpurile cele mai îndepărtate.

Oamenii se sinucid de teama de ce va fi, și ar trebui biciuiți pînă la sînge cei care îndrăznesc să vestejească această teamă, atîta timp cît ei nu au nici un motiv să se teamă. Se sinucid din respect pentru rațiune, atunci cînd vîrsta sau boala le întunecă viața, și ce este mai onorabil decît acest respect față de rațiune? Se sinucid din respect față de viață, atunci cînd viața lor a încetat să mai fie demnă de ei, și ce este mai onorabil decît acest respect față de viață? Oamenii se sinucid fără a da explicații, și poate fără motiv, dar oricine are dreptul să nu ofere nici unul: pentru ce un om n-ar avea dreptul să renunțe fără explicații la o viață pe care nu a cerut-o? Tot ce putem spune contra sinuciderii iese din acea parte slabă a creierului uman, din care sunt scoase toate interdicțiile împotriva fericirilor simple.

De îndată ce ai văzut bine lumea, nu îți mai rămîne decît sinuciderea, sau Dumnezeu. Romanii nu îl aveau pe Dumnezeu.

Prezentare și traducere de H.-R. Patapievici

² Excepție face Caesar. După ce varsă o lacrimă de crocodil la moartea lui Caton, în buna tradiție a oamenilor de litere, căci și Caesar era scriitor, îl batjocorește apoi public, făcînd să circule prin Roma o căruță alegorică reprezentîndu-l pe Caton scotocind cenușa tatălui său în căutarea dinților lui auriți.

MERIDIANE

Televizionalista Vitti

■ Celebra actriță Monica Vitti (în imagine - un portret

recent) a debutat ca televizionalistă, acum două săptămâni, transmitând în fiecare seară, la orele 19, pe programul 3 al Televiziunii italiene, comentarii în direct de la Festivalul cinematografic venețian, a cărui serată finală s-a desfășurat, pentru întâia oară în istoria prestigioasei manifestări artistice, în mirifica Piață San Marco.

Kafka și cabala

■ Acesta este titlul volumului publicat recent de editura Eichborn din Frankfurt pe Main sub semnătura lui Karl Erich Grötinger, profesor de studii iudaice la Lund (Suedia) și la Frankfurt. Această carte reprezintă o nouă abordare în studierea lui Franz Kafka, autorul demonstrând că „Procesul” este înrădăcinat, din punct de vedere biografic și tematic, în gândirea religioasă a cabalei, așa cum acest

context este la fel de aparent în temele și conceptele alese pentru multe din povestirile scurte ale autorului.

Nietzsche și filosofia artei

■ Julian Young este autorul primului tratat amplu (Cambridge University Press, U.K.) despre filosofia artei la Nietzsche. Abordarea este originală prin nonconformismul lui J. Young, care ia foarte în serios sfatul lui Zaratuștra de a nu-i da întotdeauna dreptate. Chiar dacă principiile de bun simț pe care le aplică sînt uneori exagerate pentru un filosof ca Nietzsche, Young are un punct de vedere solid, emancipat de pozițiile monștrilor sacri Derrida sau Paul de Man.

„Mare scrisă și pictată”

■ Pînă la 30 august, la Cesenatico, pe riviera adriatică, a fost intens vizitată o expoziție cuprinzînd scrisori, cărți și tablouri semnate de Marino Moretti și Filippo De Pisis, subiectul fiind marea cu fascinația sa infinită.

Arnold Schönberg

■ Editura Ritter din Klagenfurt a publicat recent biografia ilustrată a compozitorului Arnold Schönberg (1874-1951), sub îngrijirea Nuriei Nono-Schön-

berg. Bazată pe o idee a lui Arnold Schönberg însuși, care plănuse să-și scrie autobiografia, această lucrare folosește circa 2000 de fotografii și documente - în principal, materiale autentice și parțial inedite -, ce creează impresia că însuși compozitorul și-ar povesti viața. Este cea mai amplă carte care s-a publicat vreodată despre Arnold Schönberg, de la a cărui dispariție s-au împlinit anul trecut 40 de ani.

China la Biblioteca Națională din Paris

■ *Trois visages de la Chine* se intitulează manifestarea care se desfășoară pe trei secțiuni. Prima, *Spectacles de Chine*, organizată de Departamentul Artelor Spectacolului propune o evocare a spectacolelor tradiționale. În afara importantei colecții Kwok On sînt înfățișate costume tradiționale, gravuri populare, măști, liste de repertoriu, afișe și fotografii (făcute de Roger Pic la reprezentațiile de la Paris ale Operei din Beijing). *Spectacolele...* se desfășoară la Galerie Vitrine pînă la 26 septembrie. *Impressions de Chine* (8 sept. - 6 dec.) - e o expoziție destinată varietății editoriale și eleganței tipăriturilor, diversității stilurilor de ilustrații cît și explicării procedeelelor tehnice folosite, descoperind tipăriturile chino-europene ale iezuiților, perfecțiunea edițiilor imperiale și delicatetea stampelor Kaempfer sau a

policromiei. Majoritatea celor 123 de documente sînt expuse pentru prima dată, dovedind că tiparnița chineză are un avans de 500 de ani față de cea europeană (fondul Bibliotecii Naționale a început cu volumele lui Mazarin

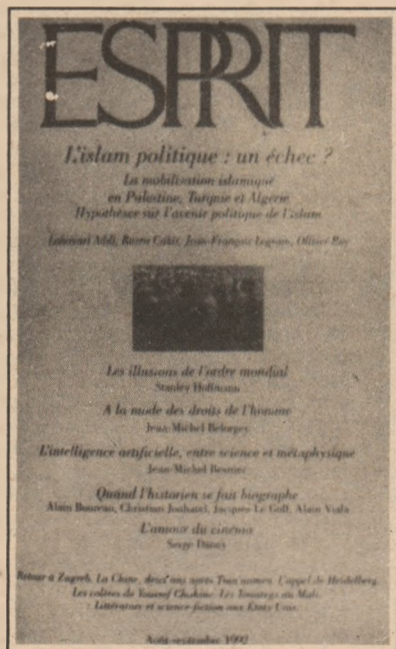

în 1667, continuînd de atunci să sporească. *Monnaies de Chine*, a treia manifestare și ultima (8 sept. - 6 dec.), prezintă 31 de secole de existență a monedei chineze (din sec. XII î.e.n. pînă la începutul sec. XX).

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Esprit

■ NUMĂRUL august-septembrie este variat și dens, străduindu-se să răspundă unor controversate probleme ale societății contemporane. Poate deveni islamismul, în condițiile

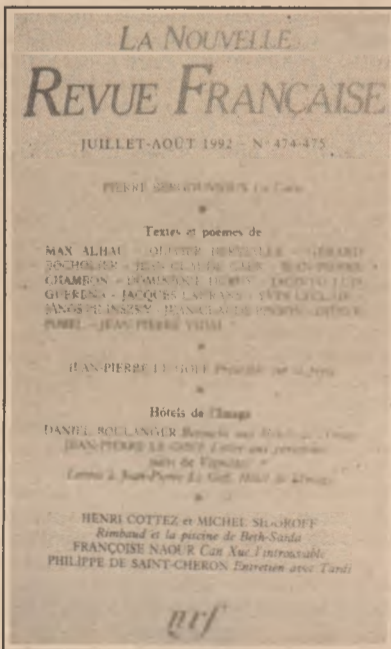

actuale, depășindu-și prerogativele religioase, politică de stat? Olivier Roy argumentează *L'echec de l'Islam politique* pornind de la revoluția din 1980 în Iran, care a instaurat un islamism conservator, puritan, intolerant. Rusen Cakir, autor al multor studii de referință în domeniu, consideră, în *La mobilisation islamique en Turquie*, că radicalismul ar amenința țara laicizării lui Atatürk, pornind „de jos” și adaptîndu-se legitimității și legalității. Cît despre celălalt „punct fierbinte”, Algeria, Lehouari Addi, profesor de sociologie politică la Universitatea din Oran, este de părere că *L'Islam politique et la démocratie en Algerie* sînt constituite într-un proces dramatic, nerecunos-

cîndu-se semnificația socială reală a mișcării religioase. Grupajul se încheie cu *Après cinq années d'Intifada* de Jean-François Legrain, care socotește noile alegeri din Israel datorate de speranță. Cercetătorul la CNRS (CERI), Jean-Philippe Béja, încearcă o analiză a fenomenului chinez contemporan, *La Chine à hue et à dia*, căutînd, doi ani după masacrul din 4 iunie din piața Tien An Men, să delimiteze economicul de politic, cu consecințele corespunzătoare pe plan social; încercarea de „modernizare”, evoluția în anumite zone a dezvoltării economice printr-o deschidere a colaborării cu firme străine (deschidere destul de accidentată în ultimii ani, cu rezultate benefice, exemplul Cantonului) - *Les illusions de l'ordre mondial* sînt doar iluzii sau pot deveni o realitate? Stanley Hoffman este convins că s-ar putea ajunge la un asemenea stadiu, dar evenimentele din Golf, din Iugoslavia și din alte regiuni de conflict au îngreunat această posibilitate, făcînd-o deocamdată mai incertă. Convorbirea Annei Laurent cu Serge Daney (nu mult înaintea morții sale de SIDA la 12 iunie 1992) despre *L'amour du cinema*, reflectă preocupările criticului, creator al unei noi reviste de cinema - *Trafic* - ajunsă la al treilea număr -, legate de felul cum lumea se înfățișează publicului în filme, de hegemonia pe care comercialul a instaurat-o în detrimentul artei autentice, de modul în care critica este obligată moral să susțină producțiile valoroase atît pentru tv cît și pentru marele ecran. Anne Laurent și Joël Roman îl provoacă prin convorbirea lor pe regizorul de film Youssef Chahine, egiptean născut la Alexandria, să-și exprime *Colères* (Mîniile). Montarea sa recentă, *Caligula* de Camus, la Comedia Franceză, a iscat multe comentarii și controverse. Chahine este de părere că piesa și implicit spectacolul conțin referiri la lumea contemporană, la relația lumii europene cu cea arabă. Chahine expune viziunea sa asupra relației teatru-cinema, autor-regizor-actor, relație din care învingător iese cel mai bun. „În lumea teatrului, ca și în lumea politică, sensul cuvîntului poate fi corupt” și nu asta a vrut el în *Caligula*. (A.F.)

La Nouvelle Revue Française

■ Numărul din iunie-august 1992 al revistei *La Nouvelle Revue Française* publică proză și poezie de Max Alhau, Olivier Bervialle, Gérard Bocholier, Dominique Dubuy și mulți alții, alături de două texte ample importante (Pierre Bergounioux - *La Casse* și Jean-Pierre Le Golf - *Prealable sur la perle*). Ultima secțiune a revistei este consacrată eseului și ea oferă semnături precum cea a lui Françoise Naour, Ph. De Saint-Cheron și H. Cottez - M. Sidoroff. Diversitatea textelor este totuși ordonată de un filon liric comun,

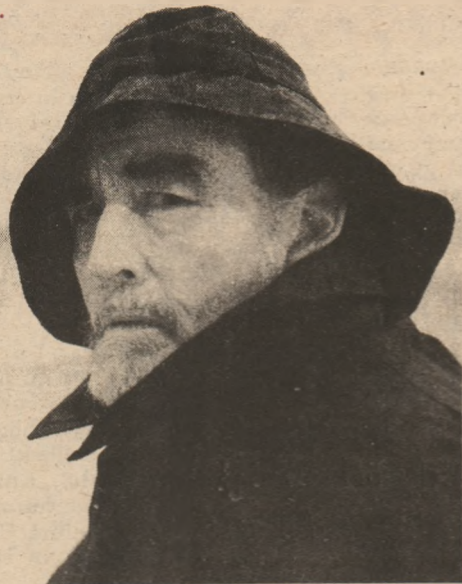
de un sens al interiorizării stării creatoare și de o discreție a expresiei care apar în egală măsură în poezie, proză și eseu. Există o remarcabilă atemporalitate și anistoricitate în literatura

publicată de această revistă. Niciăieri nu transpar experiențe comune tip generație dar nici formule diferite în chip evident. Similaritatea textelor provine din calmul lor tehnic, elaborat cu atenție și cu supravegherea strictă a efectelor. Poezia e structurată într-un discurs modernist „clasic”, dar cu o acuratețe care suplinește ineditul sau originalitatea. De altminteri, filonul modernist domină, într-o manieră nouă însă, cu o vigoare și o consistență care sugerează pur și simplu un... neomodernism. Vagi reminiscențe de flux al conștiinței sînt renovate prin asumarea făcșă a metodei, prin subtilă filosofare ironizantă. Recuzita modernistă este un fel de lucrătură la vedere, expusă cu ostentație chiar și fără pretenții de profunzime ori interioritate. Cine ia prea în serios metoda devine epigonic, cum i se întîmplă lui Jean-Pierre Chambon în poezia *Discours du silence* (À propos de Rimbaud).

Deși este greu de generalizat, revista lasă impresia globală că proza publicată e superioară calitativ poeziei. Simplitatea jucată, narativul fără pretenții, dar de fapt generos în oferte multiple - iată avantajele unor prozatori precum Janos Pilinszky și Olivier Bervialle (*Lenke Onix* și *Portraits de femmes*). Amîndoi speculează avantajele povestirii care face pe rînd și fără complicații (prin intermediul episoadelor) din fiecare personaj centrul narațiunii, nu transformîndu-l explicit în „conștiință centrală”, ci ocupîndu-se imparțial de fiecare. Instanța auctorială voit nepărtinitoare și impersonală atrage evident, în felul acesta, atenția asupra ei.

Zona de „inedit” a revistei este asigurată prin publicarea unui text științific al lui Goethe (*Esquisse d'une théorie météorologique*), precedată de comentariile utile ale lui Raymond Prunier. Ceea ce caracterizează *La Nouvelle Revue Française* este selecția perfect echilibrată a textelor, generozitatea și diversitatea coerentă a literaturii publicate. Deși nu include cronici sau un alt tip de text critic, un spirit teoretic evident impune un sens și o personalitate revistei. (A.D.)

Gassman 70

■ Unul dintre marii actori ai secolului, Vittorio Gassman, a împlinit la 1 septembrie 70 de ani. Născut la Genova, ulterior, stabilit la Roma, Gassman (în imagine) domină de o jumătate de secol scena și ecranul italian. Sărbătoritul repropune publicului, cu începere din 3 septembrie, un spec-

tacol inspirat din capodopera lui Melville, pus în scenă de Teatro Stabile din Roma și Teatro Stabile din Genova pe platourile felliniene de la Cinecittà. *Ulise și balena albă* a fost foarte bine primit de public și de critică la Expoziția universală de la Sevilla și la Serbările columbiene desfășurate la Genova.

Istoria literaturii germane

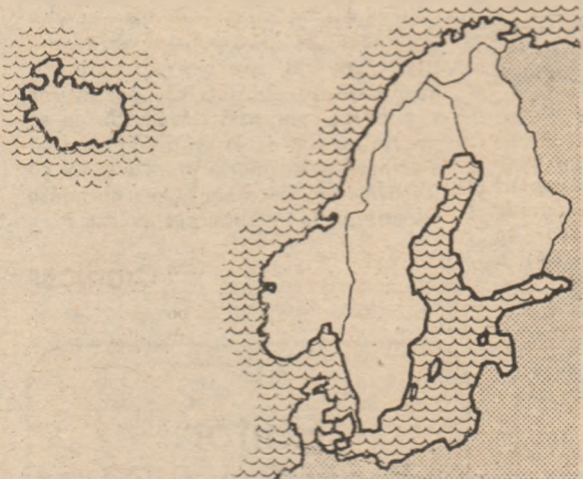
■ Editura J.B. Metzler din Stuttgart a lansat cea de a patra ediție revizuită a *Istoriei literaturii germane* de la începuturile ei și pînă în zilele noastre. Lucrarea pune un accent deosebit asupra scrierilor moderne din secolul al XX-lea, în

special de după anul 1945. Capitolul despre literatura Germaniei Răsăritene a fost adus la zi în această ediție, făcîndu-se referiri la evenimente literare de după reunificarea țării. Un capitol nou este consacrat „unității și varietății literaturii germane”.

Comunitatea nordică

■ Două cărți recent apărute în Suedia încearcă să fixeze, în coordonate culturale, economice, politice, profilul comunității nordice. Este vorba de „Lumea nordică” (Den nordiske verden), redactată de antropo-

temporan (Danemarca, Suedia, Norvegia, Finlanda, Islanda) ca un sistem cultural dinamic în care contrastul cu poporul vecin este un factor important în conturarea caracterului național. Concluzia

logul Kirsten Hastrup și de „Identități naționale în Nord” (Nationella identiteter i Norden), coordonată de etnologul Anders Linde-Laursen și sociologul Jan Olof Nilsson. Dacă în primul volum avem de-a face cu o prezentare diacronică, în cel de al doilea ni se prezintă Nordul con-

celor două interesante cercetări relevă că nu există nici un fel de „legi obiective” care să unească intim populațiile nordice într-o soartă comună, dar există suficient de mult material istoric și cultural pentru a se constitui o asemenea comunitate.

„Copil al orașului Montpellier”

■ Aleth Jourdan reunește la Montpellier, timp de trei luni, într-o expoziție, operele lui Frédéric Bazille și pe cele ale prietenilor lui impresionisti - Manet, Monet, Picasso... Organizatoarea, care este și expert în conservarea operelor de artă la Muzeul Fabre, pregătește de asemenea o retrospectivă Frédéric Bazille, cu prilejul celei de-a 150-a aniversări a nașterii pictorului. Retrospectiva va traversa Atlanticul într-un turneu nord-american, ce va cuprinde, între altele, New York și Los Angeles. Mort la numai 29 de ani, Frédéric Bazille nu a cunoscut gloria în timpul vieții, dar a fost strîns legat de mișcarea impresionistă. El apare ca personaj în două dintre tablourile prezente acum la Muzeul Fabre, tablouri semnate de Renoir și Sisley.

Galeria de artă din Dresda

■ Editura E.A. Seemann din Leipzig va pune la dispoziția iubitorilor de artă în cursul lunii octombrie un excepțional album consacrat celebrei *Galerii de artă din Dresda*. Lucrarea va începe cu istoria detaliată a colecției din galeria de artă a principilor electori și pînă în zilele noastre. A doua parte se va referi la istoria arhitecturală a galeriei și va fi dedicată unui mare număr de sculpturi și picturi murale care decorează clădirea. Totul este ilustrat cu bogate note explicative și cu o splendidă selecție de reproduceri. Autorii lucrării sînt prof. Heinrich Magirius, conservator-șef la Institutul pentru conservarea monumentelor istorice din Dresda și dr. Harald Marx, director al Galeriei de artă - Vechi maeștri - din Dresda. În imagine: Coperta albumului de artă anunțat.

Rubrică realizată pe baza lecturilor din revistele: La Repubblica, Allgemeine, Le Nouvel Observateur, T.L.S., La Quinzaine littéraire, Corriere della sera, Sydsvenska Dagbladet, Le Figaro, Die Welt.

Grafică satirică din anii Republicii de la Weimar

Despre arta germană a perioadei 1918-1933 s-a știut la noi multă vreme destul de puțin și ceea ce s-a mai aflat pe parcursul anilor, prin ilustrațiile unor reviste interbelice sau, mai tîrziu, prin cîte o expoziție fragmentară, nu putea cuprinde tîlcurile foarte încurcate ale unor manifestări artistice al căror specific a fost, să exprime, ca puține altele, tensiunile premonitorii, contradicțiile, ciudățeniile și zvîrcolirile politice, sociale, ideologice, culturale ale unei arzătoare epoci. Deja istorie, acei cincisprezece ani pentru oricine revede, fie și numai în rezumat suita evenimentelor întortochiate și anarhice ale unei tinere democrații care în același timp se vroia și nu se vroia pe sine, capătă o actualitate aproape șocantă prin asemănările, ca să nu spunem uneori chiar similitudinile ei, cu diferite situații de astăzi în țările Europei centrale și răsăritene din perioada post-comunistă.

Expoziția organizată de Institutul pentru relații cu străinătatea din Stuttgart își propune, într-o adevărată concepție de șoc, să prezinte sub o lumină nouă, revelatoare, aspecte, și cunoscute și necunoscute, ale unor creații artistice caracterizate - oricare din ele - prin confruntările dintre „voința de modernitate și spaima de modernitate, dintre radicalism și resemnare, dintre căutarea unei raționalități lucide și tendințele îndreptate spre cel mai profund iraționalism de coloratură mistic-contemplativă” (E. Kolb).

Operele alese sînt gravuri în diferite tehnici - litografii, xilo și linogravuri, acvaforte și pointe-sèche, pentru că tocmai grafica a cunoscut în anii Weimar-ului o enormă răspîndire expozițională și publicistică, ceea ce nu ne va face să uităm însă, datorită catalogului, nici de rolul picturii germane din epocă nici de rolul mișcării „Bauhaus” în cadrul căreia înflinim aceeași conviețuire - ceva mai mascată - dintre dorința de raționalitate, severitate pînă la aseptice, a formelor vizuale și presiunea răscolitoare a iraționalului, misterului, ezotericului.

Prin sublinierea acestei coexistențe, care pare a fi fost leit-motivul alcătuirii expoziției sînt incluși, alături de binecunoscuții Otto Dix și Georg Grosz (al cărui centenar se va sărbători în 1993 prin mai multe expoziții), Käthe Kollwitz și Max Bechmann, pe care îi știm ca expresioniști, post-expresioniști, iar pe Grosz și ca reprezentant, temporar, al „Dada”-ului berlinez. Înflinim nume uitate scoase la iveală de cercetările din ultimii ani și de un interes special pentru noi. Astfel sînt caricaturistul Karl Arnold (1883-1953), ilustrator monden din generația lui Iser, cu care se va fi înflințit poate în redacțiile revistelor mînceneze *Jugend* și *Simplicissimus* unde au lucrat amîndoi și Gerd Arntz (n. 1900) membru al asociației renane „Progresivii” (1921-1926), editoare a revistei *A bis Z*, la

care a colaborat artistul brașovean Mattis Teutsch și unde Franz Seiwert scria un articol entuziast despre Brâncuși. Mapele de serigrafii ale lui Gerd Arntz ne aduc aminte de stînga optimistă a anilor ‘20 și ‘30, cu alternanțele ei iconografice între subiectele de protest politic și cele evocatoare ale vieții orașului modern. În aceeași arie de preocupări și stilistic asemănătoare - prin claritatea construcției simplificatoare, în contraste puternice, geometric organizate, de alb negru, se situau și gravurile belgianului Masereel frecvent reproduse la noi în perioada interbelică și cu influență asupra unor tineri gravori români de pe atunci - printre ei Vasile Dobrian.

O atenție deosebită se dă neo-obiectivității, „Neue Sachlichkeit”, mișcare cu diferite ramificații diferențiate zonal: unele categoric antiexpresioniste, urmărind redobîndirea distanțării emoționale a artistului - și a privitorului - de imagine și astfel translarea realului în ireal, în oniric. De această parte se situează A. Christian Schad (1894-1982) autorul unui celebru *Autoportret cu nud* „distanțat” și Rudolf Schlichter (1890-1955). Specificul neo-obiectivității se găsește însă în picturile și mai puțin în grafica lor, contaminată de virus-ul militantismului protestatar și, ca atare, inevitabil marcată, mai mult sau mai puțin discret, de emotivitate. Există și o neo-obiectivitate cu tentă post-expresionistă: reprezentanții ei sînt Conrad Felixmüller (1897-1977) și Karl Hubbuch (1891-1979). Pentru ei revenirea la real, pe care (în subtext programatic) neo-obiectivitatea și-o dorea, parțial ca o reacție la afirmarea glorioasă a abstracționismului european din anii 1910-1930, nu s-a asociat cu meditația calmă asupra realității, ci a păstrat deprinderea „participării”, bazată în fond, pe ideea obsesiv germană că „lumea poate fi transformată”. Privită în acest sens, se poate ușor înțelege de ce artiștii neo-obiectivității germane au găsit atîția discipoli în arta est-germană și în arta sovietică a anilor 1970-80.

Prin asocierea dintre substratul polemic-militant (nu însă la fel de violent și virulent ca la Otto Dix sau Georg Grosz) cu modalități de expresie moderne și neconformizate, netipizate, viziunea neo-obiectivității, în diversele ei variante, a putut oferi conștrîngerilor de ordin estetic din aria realismului socialist, oarecari portite de ieșire și pretexte justificatoare. Expoziția se va deschide curînd cu sprijinul Institutului Goethe din București în sălile Teatrului Național și va fi, cu siguranță, pe lîngă un bun prilej de bucurii și documentări inedite și unul de revizuire a unora sau multor prejudecăți de ordin cultural sau politic, pe care, firesc, le mai avem.

Amelia Pavel

Ochiul de sticlă

■ Ziarul **TRIBUNA ARDEALULUI**, nr. 150, publică un comentariu la interviul acordat de candidatul PUNR la președinție postului de radio BBC. Comentariul are șapte puncte. Noi nu vom reproduce decât trei dintre ele. „Întrebat dacă a fost propagandist de partid PCR, dînsul inițial spune că nu a avut nici o funcție de partid, după care, la precizarea celui care a pus întrebarea, răspunde că nu își aduce precis aminte, dar că se poate.” Chiar dacă nu stă prea bine cu memoria, adăugăm noi, dl. Funar acceptă ajutorul presei. „Întrebat de unde are informația că dl. Emil Constantinescu a cerut în America să nu se acorde României Clauza, domnia sa răspunde că din ziare. Întrebat care ziare, nu a știut care sînt acestea, dar cînd în fața evidenței că afirmația este o minciună evidentă dovedită prin conferința de presă, a dat din colț în colț fără să mai răspundă.” Acesta e încă un punct cîștigat de dl. Funar: buna sa credință îl face să acorde încredere cuvîntului tipărit în ziare, chiar și atunci cînd acesta lipsește. „Întrebat de rolul președintelui țării în cadrul celor trei puteri în stat, a răspuns că dînsul crede că președintele țării face parte din legislativ. S-au auzit în microfon hohotele de ris ale jurnaliștilor și politicienilor competenți din țara noastră”. În ciuda faptului că dl. Funar nu cunoaște Constituția, d-sa compensează această lipsă prin simțul umorului, fie și involuntar. Autorul comentariului afirmă în final că părinții d-lui Funar ar fi fost „legionari notorii și au fost persecutați din acest motiv” Se pare că din pricina acestui articol, dl. Funar cere *Tribunei Ardealului* despăgubiri de un miliard de lei. Ceea ce dovedește o bună părere despre propria sa persoană și o remarcabilă prevedere în ipoteza că nu va fi ales.

■ Gabriel Gafița anticipează în revista bistrițeană **MINERVA**, nr. 19, „un anumit declin, mai înfii cantitativ - apoi probabil și calitativ - al literaturii în anii următori, pentru că deocamdată editurile noastre - mă refer numai la cele serioase - trăiesc în mare parte încă din manuscrisele nepublicate sub regimul trecut. Nu-i mai puțin adevărat însă că răsturnarea regimului comunist l-a găsit în general pe scriitorul român cu sertarele cam goale, încît rezerva de scrieri semnificative pe ansamblul literaturii române mă tem că este relativ subțire la această dată.” Dacă editurile publică manuscrise neapărute în perioada anterioară, e firesc ca scriitorii să aibă sertarele goale. Din nefericire, editurile nu prea izbutesc să publice aceste cărți, din motive economice, încît scriitorii sînt și cu sertarele goale și cu volumele neapărute. Vorbind apoi despre partea calitativă a declinului literaturii, romancierul se teme de „o literatură care să aspire nu mai sus decît de a fi o prelungire, doar pe mai multe pagini, a temelor și a polemicilor din presă. De aceea sper că scriitorul

contemporan, cînd se va fi săturat de a face politică și de a se considera nedreptățit de istorie, va simți nevoia să se retragă din avanscenă și să înceapă a privi societatea cu un ochi analitic, rece «literar», încercînd să-și filtreze observația și memoria prin experiențele traversate.” Aria cu retragerea scriitorului din politică am mai auzit-o și în alte interpretări. Cum lipsea una diplomatică, prozatorul Gabriel Gafița, atașatul cultural al României la Londra, și-a adus contribuția. Cît despre ochiul analitic, rece, „literar” cu care ar trebui să privească scriitorul, definiția asta se potrivește în mare parte ochiului de sticlă.

■ Revista Clubului din Arad, **CONVERSAȚIA**, șaisprezece pagini plus poster, a ajuns la numărul 15. Număr care pare a fi consacrat teatrului. Spunem „pare” deoarece, mai puțin prima pagină în care este reproducut (?) un afiș de teatru: „Reprezentățiunile artistului Pascali cu compania sa compusă din artiști ai Bucureștilor”, grafica revistei ne-a împiedicat să citim textele din celelalte pagini.

Cusut cu ață roșie, cizmărească

■ Sfidînd cu ostentație articolul de lege care pedepsește incitarea la ură interetnică și nepăsător la tot ce s-a scris și s-a spus despre nocivitatea și iraționalismul unei asemenea atitudini, antisemitismul publicației **EUROPA** devine tot mai violent. Iar reacția oficială, legală, întîrzie. Nu putem să credem decît că, dirijată și susținută din rațiuni politice obscure, această campanie de inoculare a urii, cu amenințări directe, urmărește programat să compromită imaginea țării noastre. Supunem judecării cititorilor niște fraze apărute în nr. 88 al *Europei* sub titlul *Comportamentul de jidan* și cu semnătura unui Cristian

Ben: „Evreul Vălureanu de la *România liberă* ne mușcă de fund în chiar clipa cînd ne aflăm pe toaletă. Dorind parcă să demonstreze că nici unul din jidanii care ocupă la noi o cît de mică funcție publică sau privată nu se poate situa decît în tabăra antiromânească, ITIC Vălureanu scoate bale ca un epileptic [...]. Oportunistul jidov de la ziarul Sinagogii și al UDMR-ului ne atacă precum milițiile israelite pe bieții palestinieni. Dar tot răul e spre bine, fiu al lui Iuda. Vom veghea de acum încolo și asupra ta. Sau credea că ne făcusem vreo iluzie în privința celor din stirpea lui Caiafa. Te învățăm noi jocul de șah, Vălurene, sau cum naiba te-oi fi numind. Adică trebuie să cerem permisiunea unui chiriaș ca tine ca să publicăm în *Europa*?” Trogloditismul publicistului „european” face imposibilă orice polemică civilizată de idei. În nici un caz însă asemenea manifestări publice, chiar dacă sînt cusute cu ață roșie, cizmărească, nu trebuie ignorate. ■ Cum nu pot fi ignorate, pentru stupiditatea lor complexată, părerile din **ROMÂNIA MARE** nr. 114 ale unuia, *Micșan*, despre calitățile intelectuale și morale ale lui Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu: primul - „țîlhar francmason”, al doilea - „piticot grăsuliu și nesărat”, ambii - „găunoși și imorali, dacă nu de-a dreptul ticăloși”. Ce-i prilejuiește aceste caracterizări și ce concluzie trage el de coadă înspre piața comună „România Mare”-„Europa”? „Ieșirea de la Constanța a aceluia țigan nespălat împotriva președintelui României demonstrează încă o dată că nu românii strică firma acestei țări și a acestui popor, ci doar veneticii, scursorile prăpădite, incapabile de un comportament civilizată. Pentru că, să ne gîndim bine: ce altceva decît un

mai ajuns poporul român, dacă toți țiganii ne pot scuipa în creștet din înălțimea ecranului televizorului, susținînd că astea sînt standardele civilizației occidentale... Uitați-vă apoi la cei care au luat atitudine în presă împotriva președintelui României: *toți* (s.n.) așa-zii ziariști sînt, *cei mai mulți dintre ei* (s.n.), niște ratați, handicapați, purtînd tarele lipsei de educație”.

În schimb, educația primită de băiatul de prăvălie Micșan de la patron, bazată pe unicul precept „pupă-n bot și papă tot”, atinge culmile comportamentului civilizată! Toți așa-zii ziariști de la „Europa” și „România Mare” sînt cei mai mulți dintre ei oameni de cultură. Cultură de ciuperca de bălegar, în subsoluri securitiste.

Reînhumare

■ Numele unui uitat proletcultist, Nicolae Corbu, a fost dezgropat de Adrian Păunescu, din paginile *Scînteii* de altădată, și reînhumat în acelea ale ziarului **VREMEA** - publicație pe care n-o citesc decît cîțiva foști nomenclaturiști și, bineînțeles, redactorii de la *România literară* desemnați să alcătuiască *Revista revistelor*. Ce face Nicolae Corbu în *Vremea*? Face exact ce făcea și în *Scînteia*: luptă cu odiosul regim burghezo-moșieresc. În nr. 17 al publicației conduse de A.P., Nicolae Corbu publică, sub titlul de o aroganță specific scînteistă *Un huligan la microfon*, un articol insultător la adresa lui Ilie Păunescu, directorul campaniei electorale a Convenției Democratice din România. Într-o intervenție la televizor, Ilie Păunescu l-a contrazis, cu argumente imparabile și cu inevitabilă ironie, pe Vasile Moș, fost lucrător al Ministerului de Interne, în prezent parlamentar cu nostalgiile comuniste, care a acuzat partidele istorice de reprimare a mișcărilor muncitorești, a răscoalelor țărănești etc. Ilie Păunescu i-a reproșat interlocutorului său (mare babilonie trebuie să fie într-o țară pentru ca un Vasile Moș să ajungă interlocutorul lui Ilie Păunescu!) că resuscită teze din *Istoria* lui Roller. Acum, vine Nicolae Corbu, coleg de generație și de idei cu Roller, și reafirmă că partidele burghezo-moșierești au reprimat populația României. El susține că există date istorice care îi certifică spusele. După părerea noastră ar fi mult mai înțelept dacă Nicolae Corbu ar pune la dispoziția justiției date despre alte represalii, și anume despre acelea organizate de clasa politică din care a făcut și el parte, în timpul stalinismului, împotriva opozanților regimului comunist. Depoziția sa ar prezenta mai mult credit pentru că s-ar baza pe memoria proprie și nu pe lectura unor documente recomandate pe vremuri la învățămîntul politic.

Cronicar

România literară

Calea Victoriei 133-135, București, sector 1. Telefoane: 50.62.86, 50.47.28, 50.33.69, Fax: 12.82.53.

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Alex.Ștefănescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel, Alexandra Ciocărlie (externe), Maria Ionescu (secretar de redacție), Mihai Grecu (tehoredactor), Elena Horasangian, Laura Popa, Nina Pruteanu, Alexandra Voicu (corectură), Elena Mareș (stenodactilografă), Andriana Fianu, Nicoleta Micu (secretariat), Maria Micu (curier).

Colegiul de conducere: Nicolae Manolescu, Gabriel Dimisianu, Mihai Pascu, Alex.Ștefănescu, Adriana Bittel, St.Aug.Doinaș (reprezentant al Uniunii Scriitorilor) și Valentin Racoviță (reprezentant al grupului de publicații Topaz).

Paginație pe calculator: George Cojocariu, Mircea Stoian

Correspondenți: Mircea Iorgulescu (Paris și München), Dorin Tudoran (Washington)

Editor:
Topaz G.A. S.R.L.

Președinte:
Octavian Mitu

24 pag. 50 lei